

SIPKE VAN DER LAND

auke vecht mee

AUKE VECHT MEE

SIPKE VAN DER LAND

AUKE VECHT MEE

Met illustraties van Bert Bouman

UITGEVERIJ G. F. CALLENBACH N.V. - NIJKERK

**Van dezelfde schrijver
verscheen het bekroonde jeugdboek
'Ik heb een mes'
en
'Wij zijn rebellen'**

**Dit is geen reportage maar een verhaal. Met de gebruikte
namen zijn dus geen bepaalde personen bedoeld.**

I WAPENS IN BLIK

Het was een geheimzinnige nacht. Het hele dorp was doodstil. Alles leek uitgestorven. Het was alsof er in geen jaren iemand gewoond had. In het haventje lagen een paar schepen van garnalenvissers te deinen alsof ze nooit anders gedaan hadden. De afgetuigde masten wiegden heen en weer. De lucht was volgestrooid met sterren die druk naar elkaar knipoogden. De maan keek argwanend toe.

Auke stond voor het raam van zijn zolderkamertje te kijken. Hij was wakker geworden en kon de slaap niet meer vatten, zodat hij even een kijkje ging nemen. Maar hij vond het te koud om daar lang in pyjama te blijven staan, al was de winter zo goed als voorbij. Hij was van plan weer in zijn bed te kruipen, toen hij de Duitse soldaat opmerkte die op de brug stond, over de leuning geleund. De man staarde naar het water dat glinsterde in het maanlicht. Waar zou hij aan denken? Aan zijn vrouw en kinderen die hij al in geen jaren gezien had? Zou hij heimwee hebben? Wat had hij eigenlijk ook in dit land te maken? Waarom moest hij hier de mensen bewaken en bedreigen? Ze hadden toch niets kwaads gedaan? Maar hij zou ook wel weten dat de oorlog niet lang meer kon duren. Af en toe hing hij zijn geweer over de andere schouder en marcheerde heen en weer. Een paar keer sloeg hij zich warm met de armen. Hoe vaak zou hij dat wel gedaan hebben in de afgelopen winter die zo streng was geweest en zo verschrikkelijk lang had geduurd?

Wat zal dat ellendig zijn, dacht Auke, om in zo'n vreemd land op wacht te staan en urenlang te kijken in het donker en te luisteren naar de stilte. Veel zou er in ieder geval niet gebeuren. Misschien passeerde er wel eens een auto die gecontroleerd moest worden, maar meer ook niet. Geen baantje om jaloers op te zijn.

De Duitser keek op zijn horloge. Alsof het was afgesproken maakte hij ineens rechtsomkeert en liep langzaam de brug af, waar hij

achter het café uit het gezicht verdween. Dat was vreemd! Waarom verliet de schildwacht zo maar zijn post? Er moest iets bijzonders zijn.

Auke bleef gespannen kijken. Omdat hij zijn aandacht had gericht op de sluizen en de brug, had hij niet gemerkt dat er van de andere kant een praam aan kwam varen, die nu vlak voor zijn huis aanlegde. Iemand sprong aan wal en sloeg de kabel om een meerpaaltje.

Onmiddellijk kwamen een paar grijze gestalten in actie. De lading bestond uit korte kleine paaltjes, zoals ze zoveel werden aangevoerd. Grotere boten brachten ze dan later naar de Waddeneilanden voor de Duitse verdedigingswerken. Maar dat gebeurde toch nooit 's nachts? Aukes verbazing werd nog groter toen er onder de paaltjes twee grote blikken trommels vandaan kwamen, die zo te zien heel zwaar waren. De mannen legden de paaltjes weer zoals ze gelegen hadden en sjouwden de langwerpige gevaarten aan wal. Ze waren met z'n vieren en kwamen naar zijn huis toe. Toen pas zag Auke dat zijn eigen vader erbij was. Snel trok hij zijn hoofd terug om niet gezien te worden. Hij hoorde hoe ze door het grind achterom gingen en werd razend nieuwsgierig wat dit alles te betekenen had. Hij liet zijn blik nog even dwalen over het haventje waar de boten net deden alsof er niets was gebeurd. De wachtpost keerde zowaar terug op de brug en keek gapend om zich heen. Zou hij niets gemerkt hebben? De mannen wisten blijkbaar precies wanneer ze hun slag moesten slaan. Al kon Auke vermoeden wat er aan de hand was, hij wilde er het zijne van hebben. Maar ja, je kunt niet zo maar midden in de nacht naar beneden gaan. Als hij de anderen wakker maakte, kreeg hij op zijn kop en niet zo zuinig ook. Hij wilde geen ruzie met z'n vader krijgen, want daar had hij slechte ervaringen mee. In dit geval was het helemaal riskant, omdat hij natuurlijk voor geen prijs mocht weten wat zijn vader uitvoerde.

Hij besloot het toch te wagen. Deze kans was te mooi om aan zijn neus voorbij te laten gaan. Behoedzaam deed hij de deur open en luisterde bij de andere slaapkamertjes. Geen enkel gerucht. De trap kraakte altijd en daarom stapte Auke aan de kant en steunde zoveel mogelijk op de leuning. Halverwege bleef hij stilstaan. Hij zag een kleine streep licht onder de keukendeur vandaan komen en dacht vaag iets te horen. De grote klok in de gang tikte onver-

stoorbaar en maakte door zijn doodse kalmte de jongen zenuwachtig. Resoluut nam hij de laatste treden en stapte regelrecht de keuken binnen. Hij bleef de deurknop vasthouden, knipperde met zijn ogen tegen het felle licht en keek snel om zich heen. Zodra hij zag wat er op het aanrecht lag, wreef hij zich de ogen uit. Ongelooflijk! De mannen die erbij stonden kende hij niet.

Geschrokken keken ze hem aan. Vader Zijlema ging voor hem staan en vroeg:

– Waarom slaap je niet, jongen?

– Ik heb gedroomd en kom wat water drinken.

– Ga dan maar mee naar de voorkamer, dan kom je weer een beetje bij. Hier kunnen we geen pottekijkers gebruiken.

Auke keek nog even slaperig rond en liet zich toen meenemen naar voren.

– Waarom zijn die mannen in de keuken en waarvoor zijn die geweren?

– O, dat is niks, ze gaan straks weer weg. Wees maar niet bang. Je moet maar gauw gaan slapen, het is pas twee uur. Hier heb je water.

Met dorstige teugen dronk Auke het bekertje leeg. Hij vroeg niets meer, omdat hij zich als een klein kind behandeld voelde. Altijd deed vader alsof hij nog maar pas kwam kijken, terwijl hij al vijftien jaar was.

– Zo, ga nu maar lekker slapen. Ik ga wel even mee.

Ook dat ergerde hem, maar hij liet zich naar boven brengen en kroop onder de dekens. Aan het kraken van de traptreden hoorde hij dat vader terugging en met gespitste oren luisterde hij. Het bleef stil. Daar lag hij dan zoet in bed, zoals het hoorde. Zelf vond hij dat het helemaal niet zo hoorde. Waarom mocht hij niet meehelpen? Hij kon het toch net zo goed als die andere snuiters? Dat ene mannetje was nog kleiner dan hij nota bene. Als vader nu eindelijk maar eens wilde geloven dat zijn zoontje een zoon was, die zijn mannetje wel stond. Op school was hij altijd zijn klasgenoten de baas geweest en nu hij in de derde van de ulo zat, waren er weinig jongens die het tegen hem durfden op te nemen. Waarom zou hij dan geen mannenwerk mogen doen? Hij moest op één of andere manier laten zien wat hij waard was. Dan zouden ze hem wèl voor vol aanzien. Maar hoe? Hier in bed kon dat in geen geval. Daarom stond Auke op en keek weer uit het raam. Als hij het goed

zag, was de wacht afgelost, maar verder was alles nog zoals een half uur geleden.

Die Duitsers hebben hier niks te maken, dacht hij, ze moeten zo gauw mogelijk oprassen. Een paar weken geleden hadden ze in Dokkum twintig willekeurige mannen doodgeschoten, die ze uit de gevangenis gehaald hadden. Dat was als represaille voor een overval op een Duitse auto met hoge officieren. De daders konden ze niet te pakken krijgen en daarom wreekten ze zich zo. De lafbekken! Ze hoefden hem nu niets meer wijs te maken. Eerst hadden de Duitsers altijd gedaan alsof ze met goede bedoelingen kwamen en ze waren ook niet onaardig. Maar elk jaar was het erger geworden. Ze werden steeds strenger en je mocht haast niks meer. De kleine bezetting van Nieuwezijl was wel niet zo boosaardig als je van andere dorpen hoorde, maar het waren toch vijanden. Hij had gehoord dat de geallieerde bevrijders steeds verder oprukten en na hun landing in Normandië waren doorgestoten naar België en in de richting van Duitsland. Daar werd verschrikkelijk gevochten. Vroeg of laat zouden ze ook het noorden van Friesland bereiken. En dan moest de tegenstand gauw gebroken worden. Daar konden de Friezen zelf best een handje bij helpen. Auke had de laatste tijd wel aan zijn vader gemerkt dat er iets broeide, maar nu hij de wapens gezien had, wist hij zeker dat er zich achter de schermen heel wat afspeelde. Waar kwamen die wapens vandaan en waar gingen ze heen? Hier thuis zouden ze vast niet blijven, zo dicht bij de Duitsers. Waar dan wel?

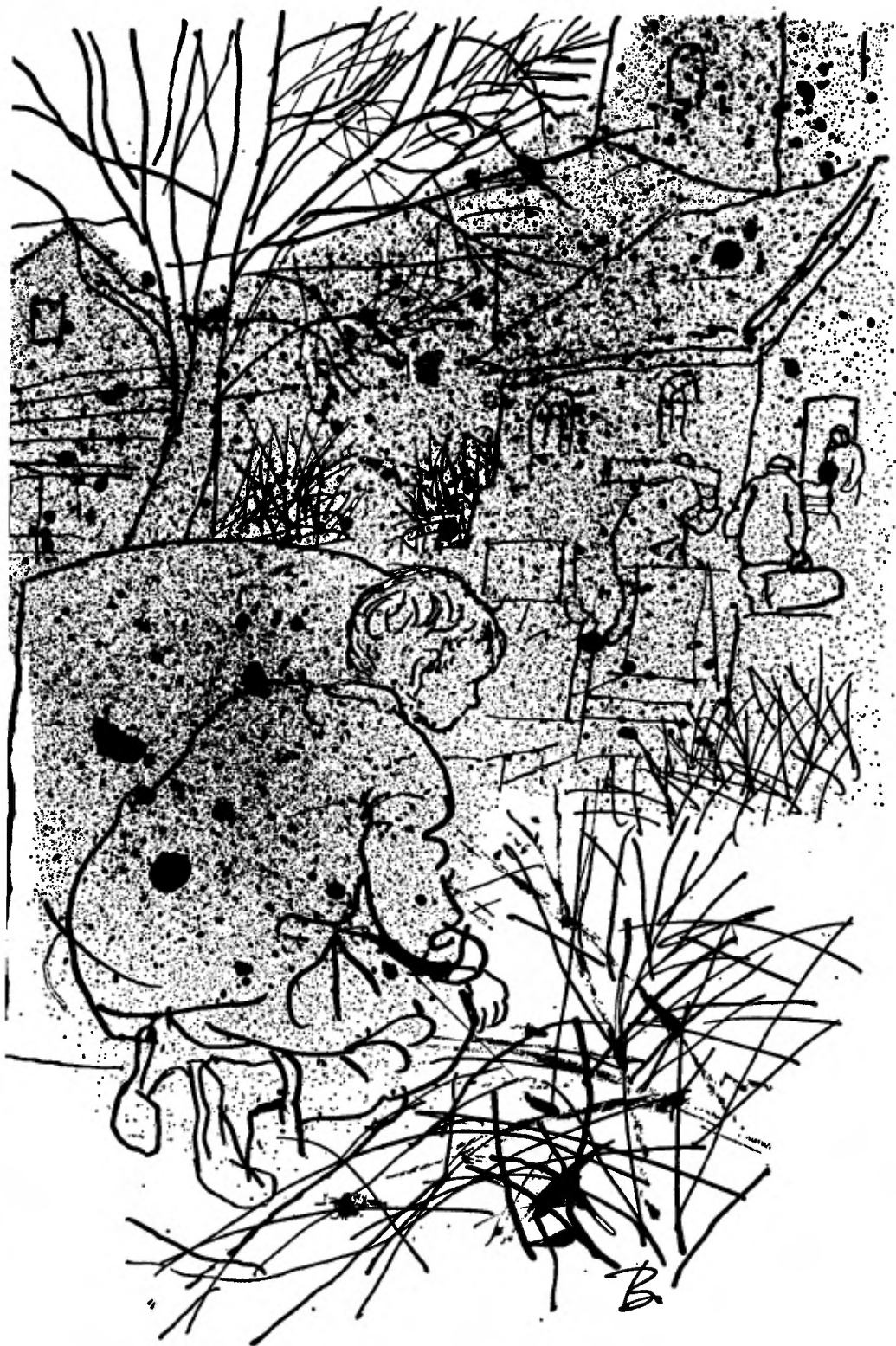
De jongen voelde de kou niet meer en liet, staande voor het venster, zijn gedachten de vrije loop. Totdat hij de achterdeur voorzichtig dicht hoorde gaan. De mannen gingen weg. Waarschijnlijk door de achtertuinen, want vóór vertoonden ze zich niet. Auke ging op zijn tenen naar de trap en zag geen licht meer onder de keukendeur door komen. Dan was vader ook weg! En dan kon hij mooi gaan kijken wat ze uitvoerden. Razendsnel schoot hij zijn broek en bloes over zijn pyjama aan, nam zijn pantoffels in de hand en tastend bereikte hij de keuken. Nu kwam het erop aan. Als ze hem betrapten, was hij nog niet jarig. Bovendien moest hij hun werk niet in gevaar brengen. Alleen maar kijken hoe en wat, en dan als de wiedeweerga terug. Morgen zou hij dan langs zijn neus weg aan vader laten merken dat hij volkomen op de hoogte was en helemaal thuishoorde in het komplot. Wie weet zou hij dan een kansje

maken om ook ingeschakeld te worden.

Buiten stapte hij in z'n pantoffels en keek om zich heen. In de groentetuin was niemand te bekennen, maar in de kleine boomgaard van de buurman hoorde hij iets. Hoe konden ze dáár nu heengaan? Dan kwam je op het kerkhof. Toch zag hij hier en daar een glimp van de mannen en hij vergiste zich niet. Ze klommen over het hek en als lugubere schimmen bewogen ze zich tussen de grafstenen door. De blikken trommels die ze meevoerden, maakten het schouwspel nog grimmiger. Voor de achtervolger was het een rare gewaarwording, maar hij was niet bang uitgevallen en ging dezelfde weg. Hij kon het tempo makkelijk bijhouden, al was het uitkijken geblazen. Hoe zouden ze nu verder gaan?

Auke moest snel bukken en zich stil houden toen de mannen voor de deur van het verenigingsgebouwtje naast de kerk bleven staan. Het omdraaien van de sleutel in het slot was hoorbaar en het geknars van de deur deed de jongen achter de grafsteen even huiveren. De mannen gingen naar binnen en sloten de deur zorgvuldig achter zich. Nu was er nog maar één mogelijkheid: door de ramen aan de zijkant proberen naar binnen te kijken. Met een paar stenen maakte Auke een opstapje om erbij te kunnen en met succes. De mannen hanteerden een zaklantaarn en waren dicht bij de ingang bezig. De lichtbundel ging omhoog en daar in het lage plafond zat blijkbaar een luikje, want één man klauterde omhoog en de anderen hurkten op de grond. Het was moeilijk te onderscheiden. Haalden ze de wapens uit de zware blikken? Kleinere dingen werden althans doorgegeven naar boven, aan de bewegingen te zien. De zaklantaarn zorgde voor een grillig licht. Auke wreef de glas-inlood ruit wat schoon om beter te kunnen kijken. Wat spookten ze precies uit? Opeens een scherp gerinkinkel!

Er was iets op de stenen vloer gevallen. De mannen stonden als aan de grond genageld en schrokken veel erger dan Auke, die wel merkte dat het geluid niet ver doorgedrongen kon zijn. Er was immers niemand in de buurt. De lantaarn ging ogenblikkelijk uit en ze beraadslaagden waarschijnlijk wat hun nu te doen stond. Auke vond het wel hachelijk worden. Als ze ophielden en naar huis gingen, zat hij in de val, want dan kon hij nooit vóór vader meer thuiskomen. Gelukkig knipte het licht weer aan en ze gingen rustig verder. De lange schaduwen kropen weer langs de muur. Toen ook de grote lege blikken naar boven werden gehesen, was het voor

Auke tijd om terug te gaan. Hij wist genoeg en pakte z'n biezen. Hij was nu heel wat vlugger over het kerkhof dan daarnet; je voelt je op zo'n plaats nooit happy, zeker niet als je een nachtelijk waagstuk hebt uitgehaald. Met een zucht van verlichting klom hij over het hek de boomgaard in, waar het donkerder en veiliger was en haastte zich naar huis. Geen vuiltje aan de lucht. Zonder moeite belandde hij weer rustig op zijn kamertje. Nadat hij zich ervan vergewist had dat er bij de sluizen geen onraad was, nestelde hij zich behaaglijk in bed. Eindelijk weer warmte. Van slapen was voorlopig nog geen sprake. Hij wilde eerst horen dat vader binnen was en ook ging slapen. Het karweitje was nu geklaard, dus het kon niet lang meer duren voordat hij er was. Ondertussen prakkizeerde Auke hoe je met een snelle aanval de bezetting van het dorp kon overrompelen. Eerst de wacht op de brug buiten gevecht stellen en dan was het verder een koud kunstje om de slapende manschappen onschadelijk te maken. Het moest best te doen zijn. Daar had je niet eens veel wapens voor nodig.

In de keuken had hij de korte geweren gezien, niet met zware houten kolven, zoals de Duitsers die hadden, maar met een gebogen stalen vorm. Het waren waarschijnlijk stenguns, een nieuw wapen waarover hij van de jongens op school gehoord had. Je kon er een hele serie schoten achter elkaar mee afvuren. Verder lagen er handgranaten, net als de Duitsers ook aan hun riem hadden hangen, en een stapeltje losse bajonetten, die blijkbaar niet op een geweer hoorden. Het andere materiaal op het aanrecht kon Auke niet goed thuisbrengen.

De Duitse commandant moest eens weten dat er zo dicht bij zijn hoofdkwartier een zolder vol oorlogstuig lag. Wat zou de Platneus (zo noemden ze hem omdat de vorm van zijn reukorgaan daar aanleiding toe gaf) razen en tieren. Het dorp zou te klein zijn om zijn woede te koelen. Het was een fanatiek man, een oude vechtjas, tot alles in staat. Als je hem hoorde commanderen als de troep aantrad, sidderde je van ontzag. Geen man om het mee aan de stok te krijgen. Hij was een keer zo barbaars uitgevaren tegen een vrouwtje dat naar zijn zin te dicht bij de prikkeldraadversperring van de oprit was gekomen, dat ze de hele middag bevend en huilend in bed had gelegen. Zo'n loeder was het wel. En zijn manschappen hoefden het niet te wagen de controle op de brug te laten verslappen, want dan was hij er als de kippen bij om repriman-

des uit te delen. Iedereen had diep ontzag voor hem. Of liever: ze knepen 'm allemaal als de Platneus in de buurt was. Je zou hem in een onbewaakt ogenblik van de sluis af willen gooien, een diepe draaikolk in. Opperuimd staat netjes. Maar dat was nog toekomstmuziek. Auke had er plezier in zich alvast in gedachten bezig te houden met het opruimen van de vijand.

Toch waren er ook aardige soldaten bij. Er werd wel gefluisterd dat ze geen van allen te vertrouwen waren, maar neem nou Wagner. Dat was de vriendelijkheid zelf. Hij deed geen vlieg kwaad en was altijd aardig tegen je. Als ze allemaal zo waren, was de oorlog geen oorlog.

Auke zat direct rechtop in bed, toen hij de trap hoorde. Daar had je vader! Hij was op sokken, want je hoorde geen voetstappen. De deur van de grote slaapkamer ging open en geruisloos weer dicht. Vader wist toch wel hoe je zo'n operatie ongemerkt moest uitvoeren. Tenminste, dat dacht hij. Hij had buiten zijn zoon gerekend. Dat jochie zou natuurlijk braafjes in dromenland verkeren. Maar niet heus!

Auke dacht: ik zou zijn gezicht wel eens willen zien, als hij morgen hoort dat ik alles van nabij heb meegemaakt. Met dat vooruitzicht kon hij rustig gaan slapen. Nou ja, rustig, rustig is anders, want er ging nog heel wat in hem om voordat hij wegdoezelde. En toen hij de volgende morgen wakker werd, lag er een deken op de grond en was het bed zo omgewoeld, dat je niet hoefde te vragen of hij rustig geslapen had. Hij had onstuimig gedroomd en het enige wat hij er zich nog van herinnerde was een kokende draaikolk, waar een paar grote laarzen in verdwenen.

2 EEN GEVAARLIJK BROERTJE

De scholen waren al maanden gesloten. Er was geen brandstof en je kunt nu eenmaal niet urenlang in een steenkoud gebouw zitten. De scholieren vonden het eerst al lang best, maar na een paar weken begon het te vervelen, want je hebt er gauw tabak van als je de hele dag mens-erger-je-niet speelt of legpuzzels maakt. En buiten was ook weinig te beleven. Behalve toen er ijs lag en je volop kon schaatsen op alle kanalen. Wekenlang hadden ze ervan genoten, maar dat was nu ook weer voorbij. Laatst hadden ze van pure verveling een paar dagen bij de brug autonummers staan opschrijven. Een eentonig werk, want soms ging er een uur voorbij voordat er weer een auto langs kwam. Auke wilde alleen rode auto's noteren en daar bracht hij het niet ver mee, zodat hij er schoon genoeg van kreeg.

Er waren elke dag wel kleine karweitjes op te knappen. Niet alleen aardappelen schillen en de vaat afwassen (om de beurt moesten Auke en zijn zusje moeder helpen), maar twee keer in de week moesten ze ook naar de centrale keuken, zoals dat heette, om een groot blik vol stampot te halen. Dat spul uit die gaarkeuken was lang zo lekker niet als wat ze anders aten, maar er was niet altijd brandstof genoeg en je moest toch zien dat je warm eten kreeg. Al die narigheid was de schuld van de Duitsers.

Auke voelde zich steeds meer in verzet komen tegen de moffen, die brutaalweg de lakens uitdeelden en net deden of je hun slaaf was. Vandaar zijn vaste plan om mee te werken in het verzet. Zijn vader was altijd blij als de jongen liet merken dat hij de moffen niet kon luchten of zien en zijn verontwaardiging uitte, maar toch maande hij hem elke keer tot voorzichtigheid. Hij was nog zo jong en onervaren, hij moest niet te hard van stapel lopen, en al zulke opmerkingen kreeg hij dan te horen. Dat maakte hem wild. Maar wat kon hij anders doen dan zich erbij neerleggen?

Pas na de nacht waarin hij zijn ontdekking had gedaan, kon hij

aantonen dat hij heus wel op zijn tellen kon passen. Vader zat heel argeloos de krant te lezen en er was verder niemand in de kamer, toen Auke erover begon.

– Heit, die stenguns hebben een ideale plaats gekregen, hè?

De krantelezer schrok zichtbaar en keek zijn zoon verschrikt aan, die verder ging:

– Alleen moet u tegen de mannen zeggen dat ze de boel niet meer uit hun handen moeten laten vallen, want dan kan het wel eens mis gaan.

– Wát zeg je, hoe weet jij dat, wou je zeggen. . . Stamelend kwamen er allerlei verwarde uitroepen uit vaders mond.

– Ik zal het u eerlijk vertellen, maar dan moet u me beloven dat ik niet op mijn falie krijg.

– We zullen zien.

Zo vertelde Auke de hele toedracht en ook waarom hij het gedaan had. Vader luisterde zonder enige merkbare reactie en keek het raam uit alsof hij aan iets anders dacht. Dat maakte het vertellen makkelijker. Toen het relaas uit was, stond hij op en zei:

– Ik vind het handig van je, maar je vergeet wat voor grote risico's je liep. Het had ook heel anders kunnen uitpakken. Het is gebeurd en we praten er niet meer over. Als ik hulp nodig mocht hebben, zal ik overwegen of ik je kan gebruiken, maar houd je erbuiten zolang ik je geen consignes heb gegeven, begrepen? En ik waarschuw je: praat nooit je mond voorbij, want als het uitlekt, kan ik mijn testament wel maken. Je speelt met mensenlevens. Daar ben je nog niet goed van doordrongen, vrees ik.

Na deze bittere woorden liep hij de kamer uit en maakte zo een eind aan het gesprek. Het was een grote teleurstelling voor Auke. Waarom gaf vader niet eerlijk toe dat hij hem te glad af was geweest? Zo zou moeder nooit gereageerd hebben; die was brood-eerlijk en stuurde je ook niet met een kluitje in het riet. Mocht ik hulp nodig hebben . . . wat had je daar nou aan? Had hij zich dáárvoor een nacht uitgesloofd?

Met een pruilerig gezicht zat hij in de luie rookstoel. Voortaan zou hij zich maar nergens meer mee inlaten; ze moesten het zelf maar uitzoeken, als ze dachten dat ze het zonder hem wel af konden. De Duitsers hadden heel jonge soldaten in hun leger, die je niet meer dan zestien of zeventien jaar zou geven en die belachelijk kinderlijk leken onder hun grote helmen. Waarom zou hij, die er

heel wat forser uitzag, dan niet in het geweer mogen komen? Maar goed, graag of niet, hoor.

Vader kwam weer binnen. Hij morrelde wat aan de knopen van zijn postuniform en zei, terwijl hij gedachteloos wat paperassen uit zijn zak haalde en er weer in stopte:

– Moet je 'ns horen. Ze hebben op het transformatorhuisje bij de driesprong een groot aanplakbiljet opgehangen. Ga dat lezen. Je kunt Paultje meteen mooi even meenemen voor een ommetje. En neem goed in je op wat er staat. Daarna praten we verder, goed? Auke had eerst niet eens op willen kijken, maar het klonk nog niet zo gek wat vader zei. Hij knikte dus van ja en stond op. Zijn kleine broertje zat in de keuken en trappelde van plezier dat hij mee mocht. Hij was nog maar net vier en liep heel moeilijk. Je kon aan zijn bleke gezichtje zien dat hij veel ziek was geweest.

Bij de achterdeur deden ze hun klompen aan en gingen op stap, hand in hand. Auke had er een hekel aan om voetje voor voetje te moeten wandelen en liet het meestal aan zijn zusje over. Hij schaamde zich ook een beetje. Iedereen in het dorp wist dat het kereltje ruim twee jaar geleden plotseling in het gezin was opgenomen. Hij komt uit Rotterdam en blijft voorlopig bij ons wonen omdat zijn mamma in het ziekenhuis ligt, hadden vader en moeder verteld. Auke had het eerst heel gewoon gevonden, maar langzamerhand begreep hij wel dat er meer achter zat. Er waren ook andere gezinnen waar ineens broertjes en zusjes van verschillende leeftijden bij kwamen. Meestal waren het magere kinderen met heel donkere haren. Op straat zag je ze niet veel. En je hoorde soms over joden die moesten vluchten omdat ze anders gevangengenomen of gedood werden. De Duitsers wilden de joden uitroeien, zei men. Waarom wist niemand. Ze konden het hele ras niet uitstaan en wilden het van de aardbodem laten verdwijnen. Als schooljongen wist je eigenlijk niet eens wat joden waren. Je kende alleen de verhalen uit de bijbel, over Abraham en Isaäk en Jakob en al die anderen. Maar je wist niet dat ze ook in je eigen land woonden. Ze werden veel naar Friesland gebracht omdat ze er veilig waren in een stil vissers- of boerendorpje. Paultje was er vast ook één. Gelukkig was hij niet al te donker en met een beetje goede wil kon hij wel voor een broertje doorgaan. Het was ook een leuk ventje, daar niet van. Hij kon zo lekker aanstekelijk lachen en stak op zijn manier al hele verhalen af.

Het was stil in de dorpsstraat. Weinig mensen op de been. Er stond een flinke wind, maar het was toch lekker, even in de frisse lucht. Paultje bleef overal staan kijken en wijzen waar hij iets bijzonders zag. Een vrouw begon zelfs tegen hem te wuiven van achter het venster.

Verderop kwam Pier Slakkebijter hen tegemoet. Dat was een rare snaak die altijd om een praatje verlegen zat. Bepaald populair was hij niet omdat hij je de oren van het hoofd kletste, en als hij één keer aan het woord was, wist je niet hoe je van hem af moest komen. Van een afstand riep hij al:

– Zo, daar heb je Auke met het jodenjongetje. Nou, ik vind niet dat zijn joodse afkomst erg opvalt. Als je niet beter wist, zou je zeggen dat hij hier in Nieuwezijl is geboren.

Auke schrok ervan en keek om zich heen of er niemand in de buurt was. Waarom hield die sufferd zijn mond niet? Voordat je er een woord tussen kreeg, ratelde de man verder:

– Jouw vader durft anders wel. Ja, hij is niet de enige, hoor. Je hebt er ook twee bij Folkert-Reenskje en niet te vergeten dat joodse meisje bij Rinke en Klaske. Het zit hier vol. Ik weet het precies. Ja, ik hou het voor me, hoor, want het is gevaarlijk. Jij hebt ook een gevaarlijk broertje.

– Man, hou je mond. Ik bemoei me toch ook niet met jouw familie. Ga jij maar slakken vreten. Paultje is bij ons omdat zijn moeder ziek is, anders niet.

Pier stond er gek van te kijken. Dat zoontje van de postbode was niet op zijn mondje gevallen! Maar hij werd boos omdat de jongen zo tegen hem te keer durfde te gaan en schold hem achterna:

– Eigenwijze vlerk, wat denk je eigenlijk wel! Ik zal aan je vader vragen of hij je fatsoen tegenover oudere mensen bijbrengt. Is me dat een manier van doen!

Mopperend vervolgde hij zijn weg. Hier en daar kwam iemand voor de ramen kijken wat er loos was, maar zodra ze Pier zagen, wisten ze genoeg.

Auke verwenste hem. Dat mispunt van een Slakkebijter! Als er iemand gevaarlijk was, dan hij. Eindeloze zwamneus! Die zouden ze voorgoed de mond moeten snoeren. Als hij zelf een jood in huis had, zou hij er wel anders over denken, dat mispunt. Maar daar was hij natuurlijk te laf voor.

Auke keek zijn kleine broertje aan en ineens laaide de woede nog

feller in hem op. Hoe durfde iemand zo'n onschuldig, machteloos jongetje in gevaar brengen!

Het arme kind begreep er niets van en dribbelde vrolijk verder. Dat was maar goed ook, want als hij alles had geweten, had hij misschien nooit meer gelachen.

Auke pakte het handje steviger vast en dacht: er moet heel wat gebeuren voordat ze jou in handen krijgen en elke verrader of stommeling zal ik mores leren.

Uit de verte al zag je tegen de zijmuur van het transformatorhuisje een felkleurig biljet hangen. Opvallender plaats hadden ze niet kunnen uitkiezen. Iedere voorbijganger moest het zien. Auke wist dat zijn vader hem niet voor niks hierheen stuurde. Wat kon het zijn? Als hij alleen was geweest, was hij zeker hard gaan lopen om zijn nieuwsgierigheid des te gauwer te bevredigen.

Het eerst werd het opschrift leesbaar. Het aanplakbiljet bestond uit twee kolommen. Rechts stond er met grote rode letters boven: Waarschuwing. En links in het Duits hetzelfde: Warnung. Vliegenschug las hij nu:

— In opdracht van de Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandse gebied maak ik bekend: Hij die tijdens de thans bestaande toestand een bevel van een militaire of civiele instantie niet nauwgezet en terstond opvolgt, hij die zich schuldig maakt aan enig verzet of sabotage pleegt, in het bijzonder onrust sticht of tracht te stichten, wordt terstond standrechtelijk doodgeschoten. In gemeenten waar zodanige gevallen voorkomen of aan opdrachten niet wordt voldaan, dan wel de daders onderduiken, worden gijzelaars genomen en enkele of meerdere huizen verwoest. —

Tijdens het lezen was er een schok door hem heen gegaan. Hij kreeg een steenkoud gevoel van binnen toen hij de vetgedrukte woorden nogmaals las: wordt terstond standrechtelijk doodgeschoten. Daarnaast stond het ook: wird sofort standrechtlich erschossen. Onderaan stond de datum en: de Gevolmachtigde van de Rijkscommissaris voor de provincie Friesland: Ross.

Paultje werd ongeduldig en trok aan zijn broer, maar die merkte het niet eens. Hij was er van ondersteboven en dacht aan zijn vader en de tocht over het kerkhof met de wapens. Daar stond de doodstraf op. Als die gekke Slakkebijter er bijvoorbeeld achter kwam,

waren ze ten dode opgeschreven. Die zou natuurlijk gaan kletsen. Hoe graag Auke zich ook goed wilde houden en hoe hij ook probeerde zich er overheen te zetten, hij voelde hoe moeilijk het was. Sombere gedachten hielden hem bezig terwijl ze teruggingen. Het is allemaal niet zo mooi als het lijkt; je denkt dat het zo'n vaart niet loopt en onderschat de gevaren. Zo zie je maar hoe je op moet passen. Vader had wel een beetje gelijk. Die wist dat hij hoog spel speelde, en al was hij niet bang, toch was hij als de dood voor de loerende vijand. Wat zou hij nu straks tegen vader zeggen? In ieder geval moest hij laten merken dat hij van de ernst doordrongen was, maar hij moest zich ook flink houden en niet terugkrabbelen met zijn plannen om mee te werken in het verzet.

Langzamerhand kwam hij weer tot zichzelf en toen ze het huis van Slakkebijter voorbijkwamen, floot hij zelfs een deuntje. Dat was meer om de spanning af te reageren dan van plezier, maar hij floot toch.

Een zotte naam eigenlijk, dacht Auke. Hij wist wel dat de man vroeger bij een weddenschap een slak had doorgebeten, maar moet je daar dan levenslang naar genoemd worden? Een onderwijzer van Aukes school in Dokkum had uitgelegd dat de mensen in kleine dorpen elkaar graag van bijnamen voorzien. Ze noemen elkaar ook altijd bij de voornaam. Dat had je niet in grotere plaatsen. Hier wist je niet eens of de mensen wel een achternaam hadden. Rinke bijvoorbeeld, waar ze nu langs kwamen, noemde je altijd Rinke Klompemaker, al was dat zijn vak en niet zijn naam. Wat zou zijn echte naam zijn? En vader werd nooit anders dan Reitse Post genoemd, al was hun achternaam Zijlema.

Er was juist een klant in het voorkamertje, dat als postkantoor dienst deed, toen ze weer thuiskwamen. Vader stond een pakje af te wegen, regelde de frankering, stopte het geld in de la en wachtte rustig tot de vrouw bij het loket verdween en de deur achter zich had dichtgetrokken. Toen vroeg hij aan Auke:

– Moeten we nog verder praten, wat denk je? 't Is zeker niet meer nodig?

– Hoe bedoelt u?

– Nou, wil je graag doodgeschoten worden?

– Nee, maar . . . maar u toch ook niet? En u pleegt wel verzet. Dus het is te wagen, maar je moet er wat voor over hebben. U denkt toch niet dat ik van plan ben om met mijn handen in mijn zak te

staan als jodenkinderen worden opgepakt en mensen worden vermoord?

– Waarom begin je ineens over joden?

– Ja, dat moet ik u nog vertellen. Pier Slakkebijter zei midden op straat hardop dat ik maar een gevaarlijk broertje had aan dat jodenjongetje.

– O, is het weer zover. Hij heeft al vaker een waarschuwing van ons gehad, maar nu moet hij kiezen of delen. Het is goed dat je het zegt. Ik denk dat je voortaan geen last meer van hem zult hebben. We hebben wel middelen om iemand het zwijgen op te leggen. Het vervelende in dit geval is dat die man ze alle zeven niet helemaal op een rijtje heeft, als je begrijpt wat ik bedoel. Anders was hij wel wijzer geweest. Maar wat ik zeggen wou: je bent echt een zoon van je vader, je bent geen lafaard en je weet waar het om gaat, maar ik blijf er bij dat je te jong bent, al zullen er best eens klusjes zijn die jij voor ons kunt opknappen. Wacht maar rustig af. Jouw tijd komt nog wel.

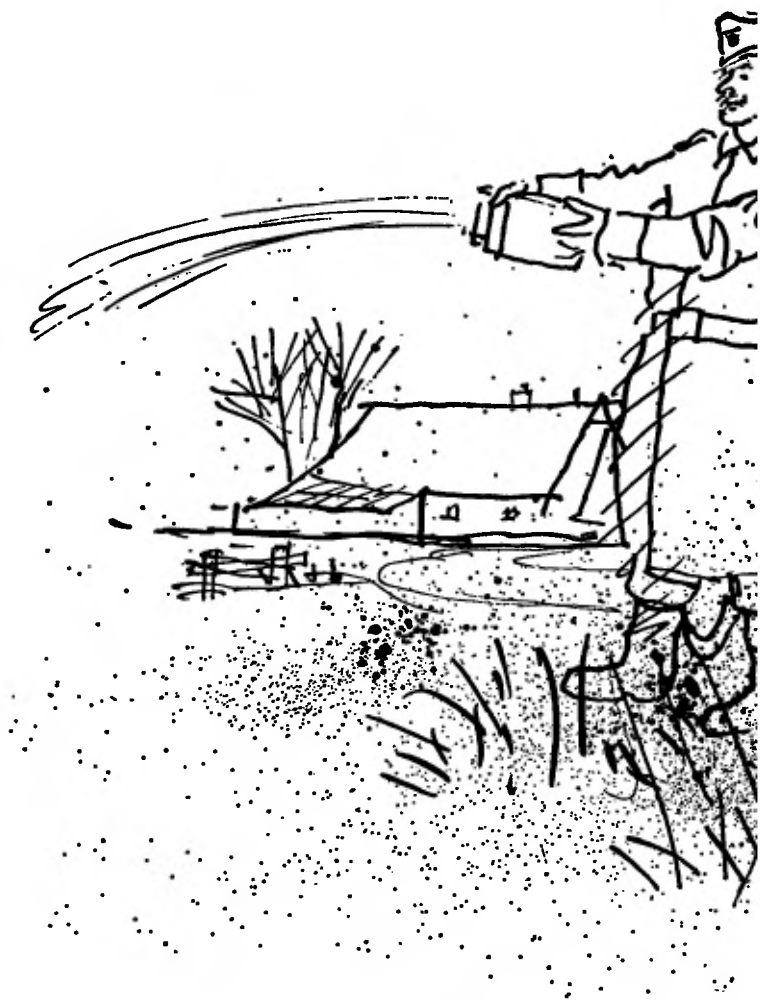
Dit was een lang gesprek voor vaders doen. Hij was altijd al een man van weinig woorden, maar de laatste tijd helemaal. Nu had hij zelfs losgelaten dat de verzetsmannen ook tegen praatzieke mensen optreden als het moet. Zou hij langzamerhand wat meer vertrouwen in Auke krijgen? De jongen hoopte het vurig. Toch was hij inwendig maar blij dat vader hem niet direct aan het werk had gezet en bijvoorbeeld een hele serie riskante opdrachten had gegeven. Want die felle rode woorden stonden voorgoed in zijn geheugen gegrift: wordt terstond standrechtelijk doodgeschoten. Wird sofort standrechtlich erschossen.

3 VOOR DE BIJL

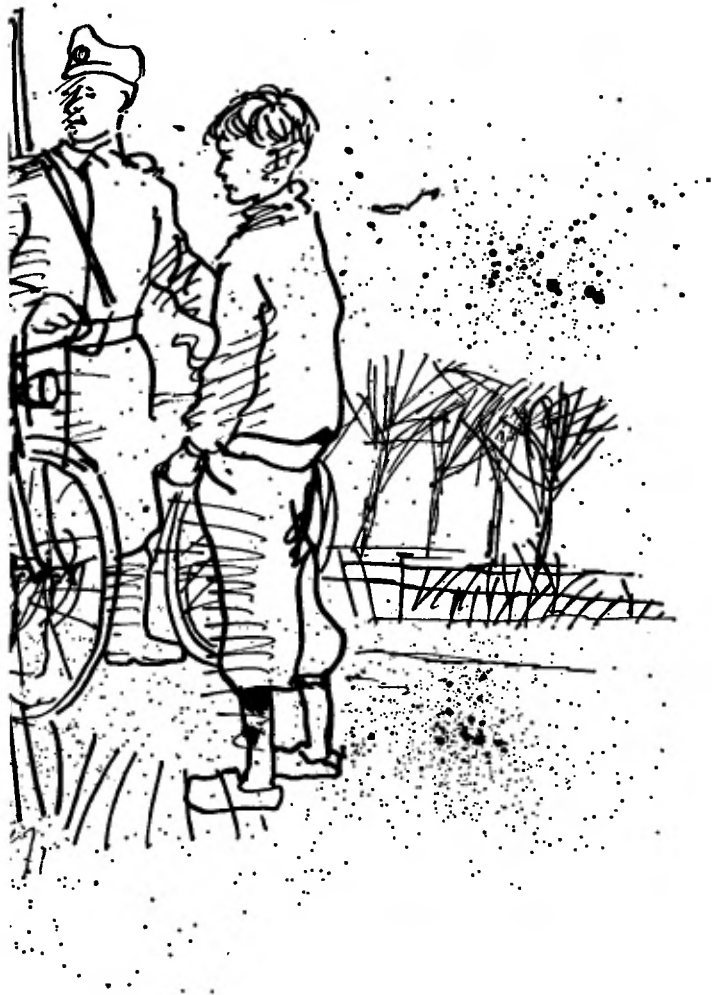
Het leven ging zijn gewone gangetje. In het dorp was ogenschijnlijk niets bijzonders te beleven. Maar je voelde dat er grote dingen op til waren. Het zat in de lucht. De Duitsers deden wel erg flink en ze commandeerden er danig op los, maar het had niet veel meer om het lijf. Hun dagen waren geteld. Toch was dat voor hen geen reden om het er maar bij te laten zitten. Nog altijd schreven ze je de wet voor en sommige soldaten wilden goed laten merken dat ze wel degelijk de touwtjes in handen hadden. Andere geloofden het wel en lachten om de aanstellerij van hun collega's die op alle slakken zout legden. Al jaren hadden ze hier rustig het dorp bezet gehouden en waren weinig opgetreden. Ze hadden altijd veel door de vingers gezien en de hele boel op zijn beloop gelaten. Wat schoten ze ermee op als ze de mensen tegen zich in het harnas joegen? Een goede verstandhouding is altijd het beste. Waarom zouden ze daar nu ineens een eind aan maken? Goed, er was alle reden om je zorgen te maken over de naaste toekomst, maar wat hielp dat? De bevolking wist niet goed waar ze aan toe was. De ene mof was verschrikkelijk streng en de ander liet je zonder controle de brug passeren. De ene dag mocht je gewoon over de dijk de kwelders in en de andere dag werd er niemand toegelaten. Er was geen peil op te trekken.

En dan: al die geruchten over de oprukkende legers van de geallieerden moest je ook met een korreltje zout nemen. Je hoorde een keer dat ze Zwolle al bereikt hadden, maar later bleek dat ze de Rijn nog niet eens over waren. Het waren onzekere tijden.

Op een middag moest Auke bij een boerderij buiten het dorp een vijfliterbus melk gaan halen. In het dorp kon je het alleen krijgen op de bon. Zonder bon kon je niks kopen. Alles was op rantsoen gesteld. En de bonnen waren altijd gauw op omdat je er weinig kreeg toegewezen. Moeder zat elke week met de hele sortering voor zich. Het waren vellen in verschillende kleuren met een num-

mer erop en waar ze voor dienden: tapmelk, brood, aardappelen, vlees, vis, koffiesurrogaat, textiel en al die dingen meer. Het viel niet mee om rond te komen. Al jaren haalden ze daarom extra melk en daar kraaide geen haan naar. Iedereen deed het trouwens. Op de terugweg zag Auke een paar Duitsers aankomen op de fiets. Ze stapten af en vroegen wat hij daar bij zich had.

– Melk.

– Ach so, Milch, dass ist doch verboten. Je weet toch dat het niet mag. Geef maar op.

Eén van de kerels nam de bus en met een stalen gezicht smeed hij de hele inhoud de sloot in. Een witte vlek in het kroos. Ze gooiden de bus er achteraan, spotten wat met de beteueterde jongen

en stapten weer op. Auke beet op zijn lippen en keek hen verontwaardigd na. De smeerlappen, om zulke kostbare melk weg te gooien. Als ze het nou zelf ingepikt hadden, dan had iemand er wat aan, maar dit was smeerlapperij. Kwajongenswerk. Ze waren maar een paar jaar ouder dan hij en ze hoorden in een ander dorp thuis. Echt van die praatjesmakers die zich eens willen laten gelden. Als hij een wapen bij zich had gehad, zou Auke zich waarschijnlijk niet hebben kunnen beheersen. Nu viste hij de bus maar weer op en ging naar de boerderij terug. Met opgekropte woede. De boer had er begrip voor en vulde de bus opnieuw. Gratis.

Zo kwam er toch melk, maar de jongen vergat niet wat ze gedaan hadden. Die avond begon hij er telkens weer over. Hij kon het niet verkroppen. Vader nam hem een beetje in de maling en zei: – Zelfs als ze tien keer zo iets uithalen, moet je nóg rustig blijven. Je gaat gewoon terug, net zolang tot het lukt. Friezen laten zich niet uit het veld slaan.

Moeder zat aan het spinnewiel. Ze trapte ijverig op het pedaal en liet de plukken wol door haar vingers gaan en als mooie draden rolden ze over de klos.

– Je moet net zoveel geduld zien te krijgen als je moeder. Die zit maanden- en maandenlang, dag in dag uit, uren achter elkaar te spinnen. Al zijn er bijna geen kleren meer te koop, we slaan ons erdoor.

– Ja, maar dan ook sláán. Er moeten harde klappen vallen. De eerste klap is een daalder waard. Ik ben benieuwd wie hem gaat geven. Tjonge, wat zullen die moffen er van langs krijgen. Hun verdiende loon. Ik hoop dat ik die twee van vanmiddag nog eens onder schot krijg. Dan zullen ze ervan lusten!

– Kom, kom, niet zo wraakzuchtig. Ze hebben toch zeker de kogel niet verdiend omdat ze een jongetje geplaagd hebben! Als er geen ergere dingen gebeuren, loopt het nogal los. Je moet proberen wat evenwichtiger te denken. Iedereen is wel eens opvliegend, maar later begrijp je zelf niet waar je je zo druk om hebt gemaakt.

– Ze hadden het ú maar eens aan moeten doen. Ik ben bang dat u ze meteen de sloot in had geslingerd, met fiets en al.

– Geen denken aan. Ik gehoorzaam de Duitsers altijd netjes. Ik hou niet van ruzie. Ik heb het nog nooit met ze aan de stok gehad. Moeder, zeg nou zelf.

Moeder knikte, maar je kon aan hem zien en horen dat hij spotte. Zo boonden ze nog een poosje verder. Van man tot man. Dat had Auke al zolang gewild, maar nu begon het te komen. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om te vragen wanneer hij ingeschaald zou worden.

– Vanavond, was het antwoord.

– Vanavond?

Hij vertrouwde het niet.

– Ja, ik waarschuw je straks wel. Om een uur of negen.

– Wat gaan we doen?

– Niet zo nieuwsgierig. Wie in het verzet zit, moet kunnen zwijgen als het graf.

Auke zag dat zijn moeder een knipoogje kreeg, maar vatte het toch ernstig op. Gauwer dan hij had durven denken, zou het gaan gebeuren. Waarschijnlijk wapens. Of . . . ja, wat kon het nog meer zijn? Hij fantaseerde verschillende heldenstukjes bij elkaar. Nu vergat hij die vijf liter melk wel. Hij keek herhaaldelijk op de klok toen het tegen negenen liep. Een beetje nerveus werd hij wel. De rode woorden van het aanplakbord kwamen hem ook voor de geest.

Terwijl de klok sloeg, strekte vader de benen nog eens behaaglijk uit en stopte een pijp. Zou het niet doorgaan? Auke ging opzettelijk ook wat makkelijker zitten en nam een potlood waar hij mee begon te spelen tussen zijn vingers. Het kostte hem moeite, maar hij wilde niet ongeduldig doen. Ze moesten niet denken dat hij zichzelf niet de baas was. Als ze zijn geduld op de proef wilden stellen, zouden ze eens wat zien. Maar of hij uren kon blijven zitten zonder iets te vragen betwijfelde hij zelf. Die lol zouden ze niet beleven, dat ze hem weer eens op zijn nummer konden zetten omdat hij zo wispelturig was.

Na een kwartier sprong vader ineens overeind.

– Kalm aan een beetje, de kinderen slapen, zei moeder.

– O ja, kalm een beetje. En hoe denk jij erover, jongen? Trek je trui en je jas aan; het is een koude avond. En neem de bijl mee uit het schuurtje.

Zonder een woord deed hij wat hem gezegd werd. Hij vond het wel een gruwelijk wapen, maar haalde de bijl. Wie gaat er voor de bijl? Zelf moest hij erom glimlachen dat deze uitdrukking hem te binnen schoot. Wie gaat er voor de bijl? Als hij dat ding maar

niet hoefde te hanteren. Het was nog scherp ook. Je zou ervan gaan huiveren.

De klompen lieten ze thuis. Op pantoffels gingen ze op pad. De straatjes waren in diepe rust. Om acht uur begon de spertijd en daarna mocht niemand meer buiten komen. Het geeft een soort beklemming als je de enige bent en nog in overtreding ook. Langs een paadje gingen ze binnendoor naar de hoofdstraat. Fluisterend vertelde vader:

– Vannacht moet ik toezicht houden op de verduistering van de huizen. Samen met Rinke heb ik eens in de week dienst van negen tot twaalf uur. We moeten kijken of er nergens licht door de gordijnen naar buiten dringt. De Duitsers willen niet dat vijandelijke vliegtuigen de dorpen kunnen ontwaren uit de lucht, dat weet je. Het is in ons eigen belang en daarom hebben ze burgers opgedragen om beurten te patrouilleren, twee aan twee. Rinke en ik mogen vannacht dus op straat zijn, maar jij niet. Denk daar goed aan.

Nu zat Auke wel wat in de piepzak. Hij alleen in gevaar en de anderen niet. Niets laten merken, dacht hij, net doen of het de gewoonste zaak van de wereld is. Hij knoopte zijn jas tot bovenaan dicht; het was behoorlijk fris en hij rilde.

Bij het huis van de klompenmaker tikte vader even op de ruit. De man kwam op zijn gemak naar buiten en mompelde een groet. Hij zag de bijl en knikte goedkeurend. Zwijgend begonnen ze de ronde door het dorp te doen. Nergens was ook maar een glimp licht te zien. Overal hadden ze dik verduisteringspapier voor de ramen. Alles zat potdicht.

De mannen stonden stil toen ze het geluid van een vliegtuig hoorden. Het kwam dichterbij, maar hoe je ook tuurde, je zag niets dan de eindeloze duistere hemel. Het geluid ging over hen heen en verdween langzaam in de richting van het oosten. Richting Duitsland. Het was vast een zware bommenwerper die een mooie lading voor de wapenfabrieken in het Ruhrgebied bij zich had. Verder maar weer. Al die tijd liep Auke met de bijl in de hand. Een paar keer verwisselde hij omdat zijn handen telkens nat werden. Angstzweet misschien. Hij zou er een lief ding voor overhebben als iemand hem vertelde wat de bedoeling was. Rinke en vader wisselden geen woord. Ze keken goed om zich heen. Overal alles pikdonker. In een half uurtje was het bekeken. De kant

van de brug hoefden ze niet op te gaan. Daar hielden de moffen zelf toezicht.

De mannen liepen nu het erf van de smederij op. Tegen de muur stonden twee spaden die ze meenamen. Bij de telefoonpaal aan de weg bleven ze staan. Vader vertelde met gedempte stem:

– Kijk, deze steunpaal kan er wel af. Die moeten wij hebben. Brandstof, snap je? Jij klimt in de grote paal en hakt de palen van elkaar los. Het hout is niet hard. Daar staat een melkbus. Als ik daarop sta, kan ik je de bijl aangeven. We beginnen alvast te graven om 'm straks uit de grond te kunnen halen. Toe maar.

Auke had veel verwacht, maar dit niet. Als dat alles was! Hij werkte zich lenig omhoog en zodra hij de bijl had, sloeg hij met een paar forse meppen de steunpaal los. Het maakte nogal wat kabaal. Hij liet de bijl vallen en gleed voorzichtig naar beneden. De paal zat diep in de grond en terwijl Auke stond toe te kijken hoe ze vorderden, werden ze alle drie tegelijk opgeschrikt. Fietsen! Het was al te laat. Doordat ze zonder licht reden, had niemand de soldaten zien aankomen.

– Was ist das hier! bulderde een stem.

Auke wist zich geen raad. Ze zaten als ratten in de val. Ontvluchten was uitgesloten. Vader zei direct:

– Hier ist ein Knabe, die jongen graaft een paal uit, maar wij waren op patrouille en laten hem alles weer netjes teruggooien. We zullen hem wel krijgen. Toe, lelijke nachtbraker, schiet op! Dit is diefstal, weet je dat. Schnell bitte.

Half Duits, half Nederlands begon vader tegen de jongen te schreeuwen en te schelden. Auke gooide als een bezetene het gat weer dicht. Hij wist niet eens goed wat hij deed. Voordat de soldaten hun mond konden opendoen, raasde vader verder:

– Zo, alles fertig, und dann schnell nach Hause. Maak dat je weg komt. En als we je wieder betrappen, brengen we je regelrecht naar de Duitsers. Ruk maar in!

Hij kreeg een duw in de rug en als een pijl uit de boog schoot hij het donker in. Volkomen overrompeld. Zijn hart klopte in z'n keel. Niet alleen van het hardlopen, maar vooral van de schrik. Een ogenblik dacht hij dat de moffen hem zouden terugroepen of achternakomen. Hij hoorde of zag niks.

Het laatste stukje naar huis durfde hij langzaam te lopen. Hij hijgde als een paard en snakte naar adem. Hè hè, was dat schrik-

ken! Bij de keukendeur bleef hij even wachten. Het bonsde bij hem van binnen zo erg, dat hij zijn hand op de borst legde en diep zuchtte. Dat hielp. Diepe teugen.

Wat nu? Eerst maar naar binnen. Zonder licht te maken, op de tast, zeeg hij neer in een stoel. Hij veegde het zweet van zijn voorhoofd en snoot zijn neus. Ogen dicht en lekker uitblazen.

Zijn gedachten kwamen weer op orde. Vader had hem er lelijk ingeluisd. Alsof hij de enige dader was. Fraai hoor, om je eigen zoon er zo voor te laten opdraaien. Pas langzamerhand drong het tot hem door dat het de enige manier was om de situatie te redden. Anders waren ze alle drie de sigaar geweest. Niet zij, maar de moffen waren in de val gelopen. Eigenlijk wel een kostelijke mop. Als het niet zo'n penibele zaak was, zou je hard gaan lachen. Alle mensen, wat een blunder voor die zeldzame sufferds van een Germanen.

Auke ging weer naar buiten en wachtte met zijn rug tegen de muur. Waarom kwamen Rinke en vader niet even deze kant uit om te vertellen hoe het afgelopen was? Die mooie voorraad brandhout ging niet door en het was beter er ook maar nooit meer aan te beginnen. Als je daarvoor je leven moest wagen! Maar waar moesten ze het anders vandaan halen? Ze hadden alles al gesloopt wat er te slopen viel. Zelfs het kolenhok was kapotgehakt en opgestookt, omdat er toch niks meer in zat. Een koude kamer is geen lolletje, maar alles is beter dan die moffen op je hielen.

Eindelijk kwamen de beide mannen. Auke stond klaar om zich te verbergen als het nodig mocht zijn. Wat liepen ze vreemd. Achter elkaar. Dichterbij zag hij dat ze de bewuste paal tussen zich in droegen. Wat een lef! Onder de ogen van de vijand weggeroofd! Keurig brachten ze hun buit in de achtertuin.

– Ga maar slapen, jongen. Alles is klaar. Wij gaan nog wat aan de wandel. De bijl breng ik straks wel mee. O ja, we werden nog bedankt door die Duitsers dat we zo goed op de rijksbezittingen letten en waakten tegen sabotage. De volgende keer moesten we je maar aan hen uitleveren, zeiden ze; dan zouden ze je wel een lesje leren.

– Ik doe het niet meer, als u dat maar weet. Voor zo'n onnozel stuk hout wil ik niet in handen van die smeerlappen vallen.

– Wat krijgen we nou, zei vader met ingehouden stem, – je bent toch niet bang geworden? Dit was maar een klein voorproefje.

Een klein vuurproefje. Moed houden. Je bent toch niet voor één gat te vangen? We zijn er goed afgekomen. De buit is toch binnen. Die twee soldaten moesten ergens anders wezen en liepen ons toevallig tegen het lijf. Ze schrokken nog harder dan wij, moet je maar denken. Echt waar, anders zie je nooit iemand. Kom kom, niet van dat benauwde. Welterusten. Slaap lekker.

Moed houden en lekker slapen. Hoe kon vader zo makkelijk praten? Hij moest toch wel keihard zijn om alles zo doodgemoedereerd op te vatten. Auke wist nu eens voor altijd dat hij nog maar een beginneling was. Een kleine jongen die nog veel moet leren en zich beter maar een beetje koest kan houden. Voor verzetswerk moet je een held zijn. En helden zijn dun gezaaid.

4 WEES OP JE HOEDE

Auke slenterde op zijn dooie eentje over de kade. Van de grote jongens in het dorp was hij de enige die nog scholier was. Omdat zijn leeftijdgenoten allemaal al werkten, moest hij zelf zijn vertier maar zoeken, nu er geen school was. Eerst had hij nog wel eens bij de Duitsers op de brug rondgehangen, maar de laatste tijd deed hij dat niet meer. Hij schuwde de groene uniformen.

Bij de zuivelfabriek reden karren af en aan, maar daar ben je gauw op uitgekeken. Alle melkbussen zijn hetzelfde en het laden en lossen is zo eentonig als het maar kan.

In het haventje zelf was ook weinig te beleven. De garnalenvissers voeren niet uit, omdat ze geen stookolie konden krijgen. Eens in de week gaven ze hun boten een goeie beurt, maar verder lag alles zo goed als stil. Buiten bij de kwelders hadden ze fuiken uitstaan en zo verdienden ze met de palingvangst de kost in plaats van met garnalen.

Daar heb je geen dagwerk aan en daarom waren ze vaak 's middags in het café bij de sluis te vinden. Als er hele rijen klompen in het portiek stonden, wist je dat ze er zaten.

Hoewel hij geen rooie cent te verteren had, ging Auke ook naar binnen. Hij kende de kastelein en nam er wel vaker een kijkje. Bij de biljarttafel stond een stel heftig te redeneren. De één vond dat je deze bal over de band moest nemen, de ander beweerde dat het een kwestie van effect geven was en de derde weer wat anders. Auke kende deze uitdrukkingen allemaal wel, al had hij zelf nog nooit gestoten. De man die aan stoot was, krijtte het dopje van zijn keu en zocht de geschiktste houding en de beste positie om de witte bal zo te raken, dat de beide andere ballen ook aangetikt zouden worden. Alle ogen waren op het groene laken gericht. En toen maakte hij zo'n onhandige beurt, misschien wel van de zenuwen, dat de bal zowat over de band sprong. Alle goede raad was voor niks geweest. Bulderend lachten de mannen hem

uit en spottend sloegen ze hem op de schouders. Kalm liep hij naar zijn tafeltje en dronk koffie.

Vroeger dronken ze allemaal bier, maar de laatste tijd was dat duur en schaars geworden. Volgens Aukes vader was dat maar goed ook, want die vissers waren allemaal ruwe klanten en zuip-lappen. Daarom had hij zijn vader ook maar nooit verteld dat hij hier wel eens kwam. Hij hield wel van hun mannentaal. Ze vloekten natuurlijk ook als dragonders, maar dat is allemaal flinkdoenerij. Ze menen er geen steek van. Ze zijn niet zo beroerd als je denkt. Je moet ze kennen. Vissers zijn nou eenmaal geen kruideniers. Als je altijd in weer en wind op zee zwalkt, word je vanzelf grover en ruwer. Dat kan niet anders. Maar ieder mens hoeft toch niet eender te zijn? Daar was vader het wel mee eens, maar dat zuipen en vloeken leek nergens op. Dat hoorde niet. De boere-knechts en de arbeiders van de melkfabriek deden het toch ook niet?

Auke kende de vissers en wist wie bij welke boot hoorde. Hij ging bij Hotze zitten, die op de WL 5 voer. Ze kenden elkaar al jaren en praatten vaak. Daardoor wist Auke alles van de visserij af. Zelf was hij ook een paar keer mee geweest. Van maandag tot donderdagmiddag was de kleine vloot vroeger altijd buitengaats. Onder de Waddeneilanden hadden ze hun beste visgronden. Elke middag losten ze hun garnalen in Holwerd, omdat ze daar toch in de buurt waren. Steevast liep de WL 5 donderdagmiddags het eerst Nieuwezijl binnen. Later gingen ze maar één dag weg. Van de bezetters mochten ze niet voor zonsopgang vertrekken en ze moesten voor zonsondergang weer binnen zijn. Eerst kregen ze hun vergunningen van het gemeentehuis Westdongeradeel (vandaar de letters WL op de boeg), maar later namen de moffen dat in eigen hand. Dit was verboden en dat mocht niet, kortom: de vissers werden steeds meer van hun vrijheid beroofd en ze staken hun ontevredenheid niet onder stoelen of banken. De oude Tabe was het felst. Hij had een keer zo staan opspelen tegen de Platneus, dat hij een pistool onder zijn neus had gekregen en gauw moest maken dat hij weg kwam. In de Lauwerszee hadden de moffen een snelle motorboot die alles in de gaten hield. En daar hadden ze ontzag voor, want ze wisten hoe gemakkelijk de vuurwapenen gebruikt werden. De kogels zitten los, zeiden ze tegen elkaar.

Maar elke keer als je in het café was, kon je hun verwensingen

aan het adres van de bezetters opvangen. Het feit dat ze er weinig tegen konden uitrichten, maakte hen verbeteren.

Plotseling werd het even vreemd stil. Iedereen keek naar de deur, waar een soldaat binnenkwam. Zodra ze zagen dat het Wagner was, keerde de rumoerige gezelligheid terug. Ze groetten hem bijna allemaal. Deze Duitser kon met iedereen goed overweg. Hij kende al een aardig mondje Nederlands en maakte vaak een praatje. Als hij alleen in het café was, werd hij ook helemaal geaccepteerd, terwijl ze de andere soldaten geen blik waardig keurden en helemaal links lieten liggen.

In een flits had Auke gezien dat er bij het tafeltje naast hem vlug een briefje werd weggemoffeld toen de deur openging. Nu lag het weer op tafel en twee man lazen het aandachtig. Ze hadden er nogal schik om.

– We hadden het helemaal niet hoeven weg te stoppen, zei de één. Maar de jongste die een eigenwijs snorretje had zei:

– Je kan niet voorzichtig genoeg zijn. Die moffen zijn ook niet op hun achterhoofd gevallen en ze begrijpen heus wel dat wij geen reclame voor Hitler zitten te maken.

– Laat mij eens lezen, vroeg Hotze, die het ook in de gaten had gekregen.

– Als ik het maar terugkrijg. Hier.

De jongens lazen het nu tegelijk:

Ik zweer met heel mijn harte af
De koningin en hare staf.
Ik minacht tevens en belach
Het vorstenhuis en zijn gezag.

Adolf Hitler en zijn wet
Zijn in mijn hart gezet.
Het Duitse rijksbestuur
Verdedig ik met vuur.

– Wat een gemeen rijmpje is dat, zei Auke terwijl hij zich omdraaide naar de mannen, – gooi maar gauw in de kachel.

– Ze hebben het niet door, zei het snorretje, – wacht, ik zal het je uitleggen. Kijk, na de eerste regel van het eerste couplet moet je de eerste regel van het tweede couplet lezen. Dan de beide tweede regels, enzovoorts. Zo:

Ik zweer met heel mijn harte af
Adolf Hitler en zijn wet.
De koningin en hare staf
Zijn in mijn hart gezet.

Ik minacht tevens en belach
Het Duitse rijksbestuur.
Het vorstenhuis en zijn gezag
Verdedig ik met vuur.

– Die is goed! Nou snap ik het. Dat hebben ze natuurlijk zo in elkaar geflanst om niet in de gaten te lopen. Heel listig gedaan. Laat mij het even overschrijven.

Auke nam een potlood en kriebelde het gedichtje in zijn zakboekje. Onder het schrijven gniffelde hij. Echt iets voor vader. Wat zou hij dit mooi vinden!

Je kon wel zien dat het blaadje al door veel vingers was gegaan; het was beduimd en verkreukeld. Dit was eigenlijk ook een manier van verzetswerk, want als je het las, dacht je weer aan het koninklijk huis en aan het vrije vaderland. Het sprak de mensen als het ware moed in.

Het blaadje ging van hand tot hand door het café. Sommigen lazen het hardop voor.

Wagner zag het ook en las met de anderen mee. Toen ze luid begonnen te lachen om de kostelijke inhoud, lachte hij mee en zei: – Sehr gut, sehr gut, heel mooi.

Dat was voor de mannen nog het vermakelijkste. Een soldaat die Hitler afzweert.

Auke en Hotze boomden er ook over. Wanneer het nu eindelijk eens afgelopen zou zijn met die oorlog. Hoe de commandant op een goeie dag de aftocht zou moeten blazen. Dat dan het normale leven zou terugkeren. Dat je niet meer bang hoefde te zijn voor je hachje. En weer goed kon eten.

Wagner zat bij de tapkast en met een glas bier in zijn hand zei hij:

– Op de goede afloop van de oorlog.

Er ontstond bijna een feestelijke stemming. Luidruchtig werd er gepraat. Maar toen de Platneus over de kade kwam, werd het wat rustiger. Ze zagen hem allemaal gaan. Het duurde niet lang of

Wagner verdween en alles was weer zoals voorheen. Zo was er altijd wel iets te beleven. Overal had je die vreemde stemming van onzekerheid en verlangen.

De zondagmorgen daarop ging Auke naar de kerk. Hij zocht een plaats zo dicht mogelijk bij de grote potkachel die in het middenpad stond. Lekker warm. Terwijl de mensen binnenstroonden, luidde de torenklok. Hier hadden ze er tenminste nog één, al was het maar een kleine. In veel plaatsen waren ze gewoon uit de torens weggeroofd. Alles wat van koper of brons was wilden de Duitsers hebben. Ze smolten het om en maakten er oorlogstuig van. In een dorp in de buurt was een melkbus voor de klok in de plaats gehangen en ergens anders een paar spoorrails om de mensen naar de kerk te roepen. Hoe ze daar het geluid van een klok uit kregen, wist Auke niet. Rare toestanden waren het.

De koster voorzag de oudjes van een stoof. Zo'n voetbankje met een kooltje vuur heb je wel nodig als je zeven of acht kruisjes telt. Het waren allemaal vrouwtjes in klederdracht. Witte mutsen en gouden oorijzers droegen ze. Ze roken naar eau de cologne en als je naast hen kwam te zitten, kreeg je een pepermuntje als de preek begon. Auke had een hekel aan die wijfjes. Ze waren hem te lief en aardig.

Je had ook oude mannetjes die eerst een poosje gingen staan bidden voordat ze hun plaats innamen. Waarschijnlijk was dat extra vroom. Ze zaten de hele tijd maar een beetje op hun lippen te pruimen en keken heel diepzinnig. Anderen gingen langzamerhand knikkebollen. Amusant om te zien. Eerst het hoofd een klein schokje naar voren en steeds een schokje verder, totdat ze door een heftig woord van de dominee of door het zingen wakker schrokken en kriebelig om zich heen keken.

Tijdens de dienst keek Auke rond. Er was veel te zien. Voor alle banken zaten deurtjes met houtsnijwerk erop. Bijbelse verhalen waren erin uitgebeeld. De mooiste was van Simson die de tempel in elkaar laat storten. En aan de muur hingen grote wandborden van heel vroeger met sierlijke krulletters erop geschilderd. Sommige woorden kon je ontcijferen, maar het meeste was onleesbaar; misschien Latijn.

De lange kachelpijp ging regelrecht omhoog naar het donkere plafond. Daar zou wel een zolder boven zijn, net als boven het

verenigingsgebouw waar de wapens lagen. Je zou hier best geheime schuilplaatsen kunnen maken.

Boven de preekstoel was een grote luifel, een klankbord, met een paar houten engelen, die houderig op bazuinen stonden te blazen. De dominee kon dat niet zien. Ze zouden plotseling echt moeten gaan trompetteren. Wat zou de goede man schrikken!

Schuin achter zich kon Auke het orgel zien. Het was donkergroen met gouden randjes overal. Zo onopvallend mogelijk probeerde vader, die een paar banken naar achteren zat, hem een wenk te geven dat hij voor zich moest kijken.

Toen hij net van plan was te proberen de preek te volgen, begon de dominee langzaam te praten en scherp luisterend naar boven te kijken. Hij zweeg en de hele kerk kon duidelijk een vliegtuig horen overkomen. Een Tommy onderweg naar Moffrika. De mensen keken elkaar veelbetekenend aan, alsof ze wilden zeggen: daar gaat er weer één, goed zo.

Pas toen het geluid helemaal was weggestorven in de verte, vervolgde hij zijn preek. Je kon merken dat hij aan andere dingen dacht. Zou hij eigenlijk iets met het verzet te maken hebben? Best kans van. Misschien had hij de zolder van het zaaltje wel uitgezocht als wapenbergplaats. Of zou hij er niets van af weten? Kon ook.

– Broeders en zusters, het zijn benarde tijden. Wij worden door harde hand geregeerd en de beproevingen worden steeds zwaarder, vooral in de Hollandse provincies van ons land. Maar als de nood het hoogst is, is de redding nabij.

Bij deze woorden keek hij omhoog. Naar God en naar de vliegtuigen. Maar de kerkgangers keken allemaal op zij omdat de koster ineens door het middenpad naar voren kwam. Hij liep regelrecht langs het doopvont naar het trapje van de preekstoel. Wat kon er aan de hand zijn? Er werden een paar woorden gefluisterd en de dominee knikte. Daarop zei hij met ernstige stem heel nadrukkelijk:

– Willen alle jonge mannen in de gevaarlijke leeftijd door deze zijdeur de kerk verlaten? Wees op je hoede.

Er viel een ijzige stilte, maar onmiddellijk stonden er verscheidene jonge mannen op. De snor was er ook bij. Auke herkende hem eerst niet eens nu hij er zo heel anders uit zag dan in zijn vissersplunje. Ze gingen door de aangewezen deur.

De dominee deed een poging op dezelfde toon verder te gaan als voor de onderbreking, maar het lukte hem niet. Je hoorde aan zijn stem dat hij met het lot van de mannen begaan was. Hij slikte een paar keer en dronk het glas water leeg. Iedereen was een beetje van de kook. Zou de waarschuwing op tijd zijn geweest? Nog nooit was er op zondag zo iets gebeurd. Dat was de rustdag. Zouden de Duitsers daar nu ook al geen rekening meer mee houden? Misschien was er wel een patrouille uit Dokkum onderweg hierheen, zoals de vorige maand op een door-de-weekse middag. Toen hadden ze niets gevangen en probeerden ze het daarom nu op zondag? Je kon alles van hen verwachten.

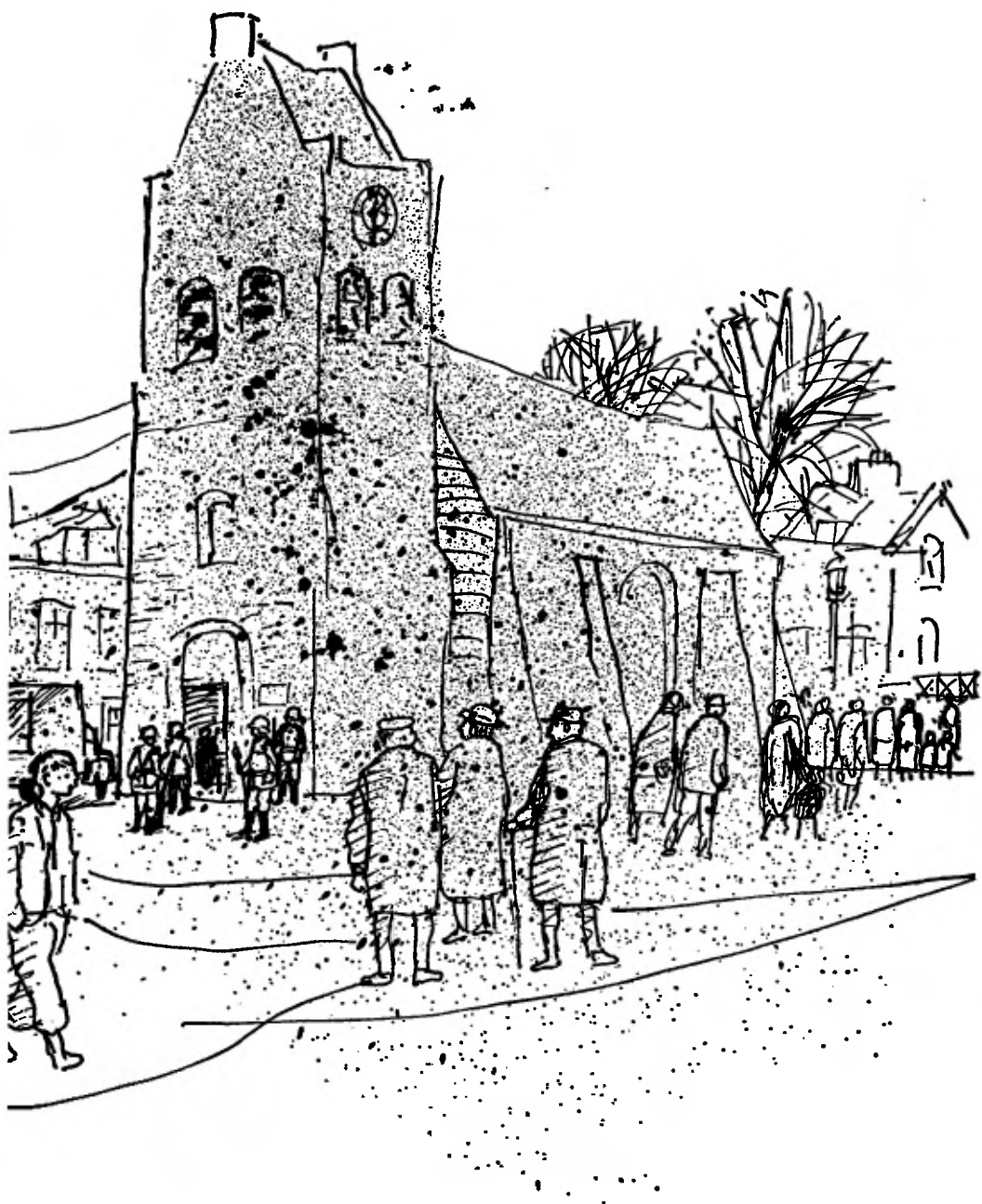
Het woordje amen had nog maar net geklonken, of er werd druk gefluisterd in de kerk. Het orgel begon te spelen, maar weinig mensen zongen mee. Nadat de dominee de dienst had gesloten, schuifelde Auke zo vlug mogelijk door de massa naar de uitgang. Voor de deur stonden vier zwaarbewapende moffen. Nauwlettend keken ze wie de kerk verlieten. Enkele mannen moesten hun papieren laten zien, maar dat liep goed af. Er was er één die Auke scherp aankeek. Hij twijfelde of de jongen onder de maat was en vroeg hoe oud hij was.

– Vijftien, zei hij geschrokken.

– In Ordnung.

Opgelucht liep hij door, maar bleef achterom kijken. Aan de overkant bleven meerdere mensen staan. Naarmate de kerk verder leeg stroomde, werd het steeds duidelijker dat ze niemand konden grijpen. Een paar keer werd het nog spannend, maar toch mocht iedereen vrij uit gaan. De soldaten beraadslaagden en schenen de zaak niet te vertrouwen. Ze hadden er al op gerekend dat ze een goede slag zouden slaan misschien.

Hun methode was wel goed. Heel geraffineerd om de kerkuitgang als een fuik te gebruiken. Maar deze keer visten ze toch achter het net. Auke zag hoe ze de kerk binnengingen om te zien of er daar nog mensen waren achtergebleven. Maar het oude kostertje konden ze moeilijk inrekenen. De dominee en de ouderlingen net zo min. Nee, als ze dan zo hard jonge mannen nodig hadden om voor hen te werken, moesten ze vroeger opstaan.

5 ZWIJGEN IS GOUD

Auke wist niet wat gezelligheid was. Vader was de hele dag weg en als hij toevallig eens thuis kwam, ging hij slapen om er 's nachts weer beter tegen te kunnen. Moeder was altijd druk in de weer met de huishouding en het postkantoor. Afke speelde met Paultje of zat te handwerken. Met het avondeten was iedereen er, maar dan werd er alleen gegeten. Er werd niet veel gepraat, en het was altijd in een kwartier bekeken. Bij het afwassen kon je nog wel eens met moeder praten, maar daar was dan ook alles mee gezegd. Hoe graag zou Auke elke dag een poosje met vader alleen zijn om te horen wat er allemaal was gebeurd en welke plannen op stapel stonden. Want dat er zich heel wat afspeelde, wist hij zeker. En het speet hem als haren op zijn hoofd dat hij er nog steeds niet aan te pas kwam. Zelf kon hij er niets meer aan doen, want als hij zijn neus er instak, verknoeide hij zijn kansen. Maar je hebt van die onverwachte meevallertjes.

Vader kwam van de morgenbestelling terug en zei:

– Jongen, ik heb wat voor je te doen. Je neemt mijn fiets en brengt dit pakje naar Dokkum. Afgeven bij meneer Holkema, het hoofd van je school. Dan kun je meteen eens vragen wanneer de school weer begint.

– Wat zit erin?

– Niets bijzonders. Maar je moet wel zorgen dat het niet in verkeerde handen komt.

– Hoezo?

– Wat vraag je toch veel. Je moet horen, zien en zwijgen. Spreken is zilver, zwijgen is goud. Heb je dat nu nòg niet begrepen?

– Ja, maar ik wist niet dat het iets geheims was.

– Dat zeg ik toch ook niet. Zwijgen is immers goud.

– O.

Auke vond het een rare manier van praten, maar er was nu een welkome gelegenheid voor een tochtje. Vooral op vaders fiets had

hij er zin in. Zijn eigen fiets was een onding, een rammelend stuk roest met rubberslangen in plaats van luchtbanden. En dan is het geen lolletje om tien kilometer heen en tien kilometer terug te fietsen. Het pakje stopte hij in de fietstas en hij stapte op.

Er stond een scherpe wind. Vooral op de kale stukken tussen de dorpen had je ermee te kampen. Je kreeg een schroeiend gevoel in je gezicht en je oren tintelden. In geen velden of wegen waren mensen te zien. Alleen hier en daar achter de ramen een nieuwsgierig gezicht.

Het laatste stuk was een kale, slingerende weg met een enkele eenzame boerderij. Auke boog zich diep over het stuur om zo weinig mogelijk wind te vangen.

Hij zag Dokkum al voor zich liggen, maar had deze route vaak genoeg gereden om te weten dat het altijd tegenvalt. Hij kende elke bocht en elk bruggetje.

Steeds herhaalde hij voor zichzelf de woorden van vader. Horen, zien en zwijgen. Gehoord had hij wel, en zwijgen deed hij ook, maar hij had nog niets gezien. Hier op de ruimte zou het best kunnen. Niemand kan je onverwacht betrappen. Auke stopte en zette zijn fiets tegen een telefoonpaal. Geen levend wezen in de wijde omgeving. Er zat natuurlijk drukwerk in. Boekjes of folders misschien. Het touwtje was gauw losgeknoopt en na een achterdochtige blik om zich heen vouwde hij het pakpapier open. Een stapel gestencilde blaadjes kwam te voorschijn. Hij nam er één uit en knoopte het pakje weer dicht. Zou hij het eerst lezen of eerst verder fietsen? Zijn nieuwsgierigheid won het. Hij las het opschrift: Frysk en Fry. Fries en Vrij. Zo heette het krantje dus. Een mededelingenblaadje van het verzet. Het viel niet mee de Friese inhoud vlot te lezen. Al praat je het elke dag, schrijven en lezen doe je het gewoonlijk niet. Met enige moeite kon hij het wel volgen:

– De oorlog duurt lang. Het duurt lang voordat onze bevrijders hier in Friesland zijn. Intussen wordt het minder met de brandstof, het licht, eten en drinken. De mof brengt steeds meer mensen weg en steeds meer moeten er onderduiken.

Veel mensen, ook in Friesland, doen dan ook niet anders dan klagen. Klagen dat het zo lang duurt. Dat de mof steeds meer kan

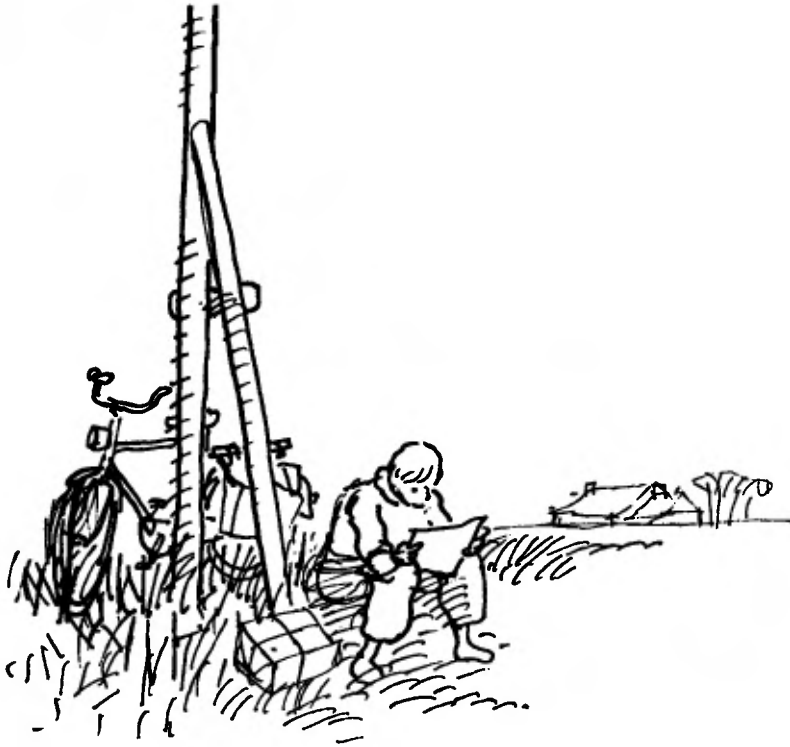

wegslepen, mensen en vee en bezittingen. Dat de tijd zo zwaar is. Klagen dat de Engelsen en Amerikanen zo slecht opschieten. Zo worden ze niet alleen zelf moedeloos, maar maken het anderen ook. Is zo iets mannelijk en moedig? Is zo iets Fries? Nee, een Fries is net andersom. Fries is: kop op en tanden op elkaar. Moed houden. Het er niet bij laten zitten. Vertrouwen dat het goed komt. Geen offer te groot vinden voor de vrijheid. En zelf het voorbeeld geven. Zo moeten we in deze zware tijd staan. Dan zullen we in staat zijn onszelf en ons volk aan te zetten tot verzet, verzet op alle mogelijke manieren. Kom niet als de mof je oproept. Lever niet wat de mof je vraagt. Saboteer. Wees vrije mensen. Wees een vrij en sterk volk. Of zullen we de vrijheid niet waard zijn? Denken we de vrijheid vanzelf terug te krijgen? Houd moed! Maar: wees voorzichtig en behoedzaam. En zwijg. De tijd zal komen. Straks is het zover. —

Onderaan stond tot drie keer toe met hoofdletters het woord: trochjaen, doorgeven. Dit blaadje moest dus verspreid worden om de mensen aan te moedigen. Zou vader het geschreven hebben? Wie zou het gestencild hebben? Het was prachtig, die moedige opmerkingen. Als alle Friezen zo waren, zouden de Duitsers eens wat beleven. En als ze allemaal zwegen, zouden ze geen gevaar lopen. Zwijgen, daar hangt alles van af. Waar moest hij het blaadje nu laten? Als hij het gewoon in zijn zak stopte, kon hij het verliezen. Bovendien konden ze hem fouilleren. Daarom besloot hij het in zijn plusfour te laten glijden. Bij de riem stopte hij het in de pofbroek en voelde het naar beneden zakken. Vlak onder zijn knie bleef het steken. Dank zij het strakke elastiek kon het geen kant meer uit.

Nu hij meteen wat uitgerust was, vielen de laatste kilometers niet zo zwaar. En als je weet dat je een goed werk doet, is geen moeite te veel.

In de stad was het vrij druk. Fietsers die van hun werk kwamen om thuis te eten. De etalages waren nog veel leger dan een paar maanden geleden. Sommige winkelruiten waren dichtgeplakt met kranten. Bij de groenteman stond een hele stoet vrouwen in de rij. Op een paar plaatsen waren bomen weggekapt. De mensen droegen oude gelapte kleren en keken zorgelijk voor zich uit. Aan alles kon je merken dat de greep van de bezetters vaster was ge-

worden. Een troosteloze boel.

Op de hoek van de stadswal moest Auke zijn. Hij schrok zelf een beetje van de bel waar hij te hard aan trok. Meneer Holkema liet hem niet binnen, maar nam het pakketje aan, vroeg of thuis alles goed was en met een wrange glimlach nam hij afscheid. Hij was mager geworden en zijn ogen keken je vermoeid aan. Hij was lang de oude niet meer. Terneergeslagen reed Auke weg. Altijd had hij hoog tegen deze man opgezien, die nu zo bitter tegenviel. Zou hij de moed hebben opgegeven? Dan komen de blaadjes mooi op tijd, troostte de jongen zichzelf.

Hij zag dat boven de ingang van het stadhuis nog altijd de meters-hoge letter V hing en naast de deuren de aanplakbiljetten met de leus: V= Victorie, want Duitsland wint voor Europa op alle fronten. Dat was nu in ieder geval niet meer waar. Ze waren overal op de terugtocht. Auke ging even bij de vitrines kijken aan de

muur. Daar hing een grote gekleurde prent met een stel kinderen op de voorgrond en daarachter een levensgrote soldatenkop en een hakenkruis. Er stond op: Moeder, vertel eens wat van Adolf Hitler! Dat was dus de Führer, de man die alle ellende op zijn geweten had. Hij keek scherp in de verte met een brutale oogopslag. Zijn haar hing schuin over zijn voorhoofd en hij had een klein borstelsnorretje, dat de kop nog venijniger maakte. Adolf Hitler! Daar hoefde hij zijn moeder niets over te vragen. Ze haatte hem en meer niet. Als je dat biljet zag, leek het alsof hij een bewonderenswaardige held was, een nationale figuur om trots op te zijn. Dat was de bedoeling, maar het lag er zo dik bovenop, dat flinke en stoere, dat je hem een cent zou geven. Ze konden het je anders wel prachtig voorspiegelen, die uitgekookte moffen, maar ze vergisten zich toch lelijk als ze dachten dat de Friezen daar intraptten. Nee, dan was dat stenciltje heel wat betrouwbaarder!

Toen hij al lang en breed weer buiten de stad was, dacht Auke er pas aan dat hij niet naar de school had gevraagd. Maar dan had Holkema zelf zijn mond maar open moeten doen. Wat was hij nors. Zou hij ziek geweest zijn? Of was hij alleen maar bang om in de gaten te lopen met een boodschapper aan de deur? Misschien loerden de moffen wel op hem. Ja, dan had hij groot gelijk en dan was het geen wonder dat hij iedereen zo gauw mogelijk afscheepte aan de deur.

Onderweg broedde de jongen een plan uit om vader aan de praat te krijgen. Als hij het handig inpikte, kon hij hem best uit zijn tent lokken. Hij moest het goede ogenblik uitkiezen; niet overdag, maar 's avonds als de andere kinderen naar bed waren.

Diezelfde avond zag hij zijn kans schoon, terwijl hij met vader en moeder bij de kachel zat.

– Vandaag heb ik Hitler gezien, zei hij kwasi-trots. Het was alsof er een ruit sprong of een schot klonk, zo schrokken ze op.

– Wat zeg je? Hitler gezien?

– Ja, hij hing aan het stadhuis.

– Was het maar waar, zei vader die het al begrepen had, maar het niet kon laten een kwaadaardige opmerking te maken, – ze moesten hem zo gauw mogelijk ophangen. Tjonge, wat een opluchting zou dat zijn. Maar . . . was er verder nog nieuws in Dokkum?

– Niks. Alleen meneer Holkema was nogal kortaf. Waarom weet ik niet. Misschien was hij sjagrijnig omdat de oorlog zo lang duurt, maar waarom houdt hij dan de moed er niet in?

Auke zinspeelde opzettelijk op de inhoud van de blaadjes, in de hoop dat vader erop in zou gaan, maar dat deed hij niet. Wel nam hij een vloeitje en begon een sigaret te draaien. Hij keek een paar keer op. Toen hij de eerste trekjes had genomen en bedachtzaam de rook had weggeblazen, ging hij even verzitten en wreef zijn ogen uit. Dan wist je dat er iets belangrijks kwam.

– Ik zal je iets vertellen wat moeder ook nog niet weet. Het is al een poosje geleden gebeurd. Daar in Dokkum waren er drie gearresteerd. Ik zal maar zeggen Jan, Piet en Klaas. Ze werden bij een oude man en een boerezoon in dezelfde cel van het politiebureau gestopt. Twee Duitse soldaten ervoor. Wie wegens wapenvervoer wordt gepakt, kan erop rekenen dat hij zonder pardon wordt gefusilleerd. Dat waren ze zich heel goed bewust. De volgende dag zouden ze naar Leeuwarden worden overgebracht. Midden in de nacht drukte de boerezoon op het belletje om naar de w.c. te mogen. Even later werd hij weer in de cel gelaten. Dat bracht het driemanschap op een idee. De oude man voelde zich niet geschikt om mee te doen, maar hij zou ondertussen bidden. Hij zou toch wel vrij komen en wilde de zaak niet onnodig riskanter maken. 's Morgens om vier uur belde Klaas en hij ging onder geleide van een politieman naar het toilet. Ze hadden afgesproken dat hij gewoon in de cel zou terugkomen als er volgens hem geen ontsnappingskansen waren. Maar als hij 'ja' riep, zouden de anderen naar voren springen en de wachten overmeesteren. Ik hoef je niet te vertellen hoe ze toen stonden te trillen van spanning. Hun leven hing ervan af. Ik zou niet graag in hun schoenen gestaan hebben. Toen Klaas terugkwam, maakte hij een smoesje over maagkramp tegen één van de Duitsers. Op het moment dat de agent de deur weer opendeed, riep hij 'Ja' en greep onmiddellijk de mof bij zijn kladden. Piet sprong op de andere. Jan nam de politieman onder handen. Een korte maar hevige worsteling en de strijd was beslecht. De ene soldaat was met zijn eigen geweerkolf buiten westen geslagen en werd de cel in gesleept. De andere hield zijn geweer nog zo krampachtig vast, dat ze er geen raad mee wisten en hem met wapen en al achter slot en grendel opsloten. De agent leverde weinig moeilijkheden op. Toen de vier gevangenen door

de gang naar de trap renden, schoot de mof hen door het kijkgat van de celdeur achterna, maar gelukkig raakte hij niemand. Er was geloof ik beneden ook nog een bewaker die ze onschadelijk maakten en zo zijn ze 'm gesmeerd. Aan de dood ontsnapt. Vinden jullie dit geen staaltje van koelbloedigheid?

Moeder had het met een bezorgd gezicht aangehoord.

– Reitse, zei ze ernstig, – je weet toch wel wat je doet, hè? Ik maak me zorgen over jou. Je steekt je steeds dieper in het verzet, maar je vergeet wat je te wachten staat als het een keer misloopt.

– Vrouw, ik weet het, maar ik kan niet anders. Je weet waarom ik het doe. Het is plicht. Ik zou een lafbek zijn, als ik . . . maar laten we het daar niet over hebben. Alleen onze jongen waag ik er niet aan. Daarom heb ik dit verteld. Dan weet hij nog eens extra goed hoe onmenselijk zwaar het is.

Auke had het verhaal van de ontsnapping heel mooi gevonden, maar besepte dat hij nog lang zo'n kerel niet was. Hij was het met zijn ouders eens en keek hen zwijgend aan.

– Is het niet waar? vroeg vader.

– Ja, maar u moet zelf ook voorzichtig zijn.

En hij dacht erbij: ze kunnen u doodschieten, ze kunnen u doodschieten, dat bedoelt moeder, daarom is ze zo bezorgd, omdat u ook wapens hebt verborgen, daarom.

– Nu moet je maar naar bed gaan, vind je niet?

De jongen knikte.

– Welterusten.

– Welterusten.

Nog nooit was hij zo triest naar boven gegaan. Deze dag zette een domper op zijn enthousiasme. Door het raam staaarde hij de nacht in. Totdat de soldaat op de brug hem irriteerde. In het donker bleef hij op de rand van zijn bed zitten. Het hoofd in de handen. Hij had hoofdpijn. Of misschien wel koorts. Dit was nu de oorlog. Die vervloekte kwelling. Die hete gloed in je kop. Met een hartgrondige zucht stond hij op, heel langzaam, en trok zijn trui over zijn hoofd. Toen hij zijn plusfour losmaakte, ritselede er iets op de grond. Het blaadje. Hij liet het midden in het kamertje liggen en gooide zijn broek erop. Hij was een vrije Fries en deed waar hij zin in had. Zwijg, stond er ook op. Nou, dat deed hij. Maar het liefst zou hij het van de daken schreeuwen: ellendige moffen, wacht maar, we krijgen jullie wel!

6 DE VLIEGENDE HOLLANDER

Op zijn eigen oude rammelfiets was Auke naar Driesum gegaan. Het was een heel eind fietsen, maar dat had hij er graag voor over om een paar dagen bij pake en beppe, zijn grootouders, te mogen logeren. 's Zomers ging hij er nogal eens heen, maar nu was hij er bijna een half jaar niet geweest. Hij deed het vooral omdat hij zo goed met zijn neef kon opschieten. Tjeerd was drie jaar ouder en woonde eigenlijk in Holland, maar was hier ondergedoken. Hij hielp de boeren met melken, zat veel te spinnen, en had een rustig en vrij leventje zolang er geen Duitsers in de buurt waren. Dit onbetekenende dorpje was ideaal voor hem.

Er was deze winter niet veel veranderd. Allen maakten het nog goed. Samen gingen de neefs op zwerftocht. Dan waren ze in hun element. Gewapend met de polsstok doorkruisten ze de weilanden. Hoewel het nog fris was, kon je toch goed merken dat de winter, die zo hardnekkig was geweest, voorgoed het veld had geruimd. Het voorjaar zat in de lucht. Ze hadden de laatste maanden zo vaak kunnen schaatsen, dat de aardigheid er al lang af was. Maar polsstokspringen is ook een pracht sport. Tjeerd sprong altijd eerst en gooide de stok dan terug. Als hij het haalde, kon Auke het ook, al was het soms met de hakken over de sloot. Als er veel modder op de bodem ligt, moet je oppassen dat je stok niet middenin blijft steken terwijl je eraan hangt, want dan ben je verkocht. Je bengelt boven het water en houdt je krampachtig vast, wat helemaal geen zin heeft, omdat je er toch niet zonder een nat pak afkomt. Vroeg of laat komt toch de plons. Maar wie ervaring heeft, zorgt dat het hem niet overkomt. Door schade en schande leer je dat wel. In een snikhete zomer is het niet zo erg om er eens in te plonzen, want je laat je kleren drogen in de zon en wie doet je wat? Maar o wee als het water koud is en je plunje niet droog te krijgen is. Dan is beppe niet voor de poes. Je durft haast niet bij haar aan te komen.

De jongens waren op verkenning uit om alvast de gedragingen van de kieviten gade te slaan. Het kon niet zo heel lang meer duren voordat het eerste kievitseï werd gevonden. De kans is klein dat je de gelukkige bent, maar je kunt het allicht proberen. De witzwarte vogels scharrelen en zweven en zwerven zo raadselachtig rond, dat je er moeilijk wijs uit kunt worden wat ze uitvoeren. Meestal zijn het afleidingsmanoeuvres. Angstig gaan ze te keer om je weg te lokken. Tjeerd stond soms tijden te spieden en als hij dan eindelijk meende iets in de gaten te hebben en op de plek toeliep, kon hij het nest niet vinden. Overal zie je die kleine puntige kuifjes opduiken en verdwijnen, maar de kuiltjes waar ze nestelen, vallen niet op en door hun schutkleur lijken de eieren bedrieglijk veel op het gras en de grond.

Al van ver was aan de overkant van een brede tochtsloot iets glinsterends te zien in het veld. De jongens er op af. Het waren lange, brede stroken zilverpapier, aan de achterkant zwart, die je wel vaker vond. Ze werden door de Engelse vliegtuigen uitgeworpen om de vijandelijke zoeklichten te misleiden en zo buiten het luchtafweervuur te blijven. Er was ook een heel pakketje bij dat blijkbaar niet was opengegaan. Ze namen het mee. Nu hadden ze geen oog meer voor de kieviten, maar zochten verder naar geallieerde souvenirs. Beiden verzamelden zakken vol zilverpapier. Enthousiast riep Auke zijn neef toen hij een krantje vond. De laatste tijd hadden de vliegtuigen er weinig omlaag laten dwarrelen, maar beiden hadden ze wel eens meer van die blaadjes gevonden. Deze was helemaal vergeeld en half vergaan, maar met een beetje goeie wil nog best leesbaar. 'De Vliegende Hollander, dagblad verspreid door de geallieerde luchtmacht' stond erboven. Naast de naam waren een Engelse en een Amerikaanse vlag afgebeeld. De datum: vrijdag 9 maart 1945. Al bijna twee weken oud dus. Op de voorpagina een kaartje van het Rijngebied met Bonn en Keulen. Dikke pijlen gaven de aanvalsrichting van de geallieerden aan. Er stond een foto bij van een lachende generaal die de ene overwinning na de andere boekte. De kop luidde: Over de Rijn, een stevig bruggehoofd bij Remagen – tanks en troepen stromen over de Rijn. Tjeerd las voor:

– Woensdagmiddag om halfvijf stak een voorhoede van het Amerikaanse leger de Rijn over bij Remagen in een snelle, onverwachte

stoot, die de Duitsers volkomen verraste. De tegenstand was licht. Eenmaal aan de overzijde, breidden de Amerikanen onmiddellijk hun bruggehoofd uit met behulp van versterkingen die over de rivier stroomden. De Duitse verdediging kraakte onder de zware druk en stortte als een kaartenhuis ineen. –

– Nou, is dat niet geweldig?

– Geweldig, wat een kerels zijn dat. Nu zit er schot in. Misschien zijn ze in een paar weken hier.

– Nou nou, jij maakt het wat al te mooi. Laten we 'ns aan de achterkant zien wat daar staat, voorzichtig.

Daar stond een foto van een stel gevangengenomen moffen die beschaamd het hoofd bogen, en een foto van straatgevechten in een Duitse stad. Met het geweer in de aanslag sprongen Canadese soldaten door de puinhopen van huizen en langs afgebrokkelde muren. De jongens lazen over het bevrijde Venlo en Roermond, twee plaatsen die vreselijk hadden geleden van het oorlogsgeweld en waar nu vrachtwagens vol voedsel binnenreden voor de uitgeputte bevolking. Dit was de bevrijding! De opmars was niet meer te stuiten. De geallieerden liepen alles onder de voet.

De neven waren verrukt van de berichten. Nu wisten ze zeker dat de geruchten toch waar waren. Dit was betrouwbaar nieuws. Ze vouwden het blaadje omzichtig dicht en namen het mee. In de omgeving vonden ze nog meer exemplaren waarvan sommige nog beter leesbaar waren. Alles namen ze mee. Ze raapten nu nieuws dat in dit afgelegen veld terechtgekomen was, maar eigenlijk midden in het dorp had moeten neerdwarrelen.

Toen ze de bewoonde wereld weer naderden, vond Tjeerd het beter de hele rataplan weg te gooien. Je kunt nooit weten. De verzameling zilverpapier en de meeste blaadjes belandden in een sloot. Achter een grote boerderij langs ging Auke het eerst de weg op en gaf een seintje dat er geen uniformen in de dorpsstraat te zien waren. Samen kwamen ze het erf op, waar pake bij de achterdeur een pijpje stond te roken.

– Die tabak is zowat niet te roken, zei hij, – bah, wat een surrogaat!

– Die moffen roken anders ook een zware pijp, zei Tjeerd, – kijk maar.

Pake nam De Vliegende Hollander mee naar binnen. In zijn

rieten stoel bij de kachel las hij, met de bril op het puntje van zijn neus, de berichten van het front.

De jongens keken nauwlettend toe. Zijn ogen gingen vlug heen en weer over de regels. Zijn enige commentaar was een telkens herhaald:

– Sjonge-jonge-jonge.

Diezelfde uitdrukking gebruikte hij vaak als hij 's avonds achter het huis stond te kijken en te luisteren naar de vliegtuigen. Het moest wel erg koud zijn als hij voor de schemering weer binnen was. De jongens hadden minder geduld. Het was toch altijd hetzelfde liedje. Eerst hoorde je de toestellen van de RAF, de Royal Air Force, met aanzwellend gebrom naderen. Als ze over waren, duurde het niet lang of het Duitse afweergeschut op de Waddeneilanden brandde los. Het geknetter en geknal hoorde je alsof het vlakbij was. En nog weer later kon je heel ver weg de klappen horen vallen als het een stille avond was. Bommen op Embden of Hamburg. Elke avond opnieuw. Het was al lang oud nieuws geworden.

Eén keer waren ze hevig geschrokken. Dat was toen de Duitsers zelf in Kollum een bom op een huis gooiden. Het was in een paar seconden volkomen weggevaagd. Er was niets van over. In de wijde omgeving dreunde de grond. Het was een strafmaatregel omdat de bewoners na herhaalde waarschuwingen hun huis niet goed verduisterden. Het hele gezin kwam op een afschuwelijke manier om.

Op zo'n moment voel je de verschrikking van een bombardement wel, maar meestal was het ver weg en je had geen idee wat een dood en verderf die bommen zaaiden. En je vond het niet erg omdat de Duitsers het er zelf naar maakten. Ze vroegen erom.

Die avond stonden de jongens met pake buiten voor de deur. Straks zouden de machtige machines weer aan komen razen uit het westen. Het was bladstil. De schemer daalde haast zienderogen. Een waakhond sloeg van tijd tot tijd aan, maar verder was alles in diepe rust. De mensen gingen meestal met de kippen op stok, niet alleen omdat ze weer vroeg uit de veren moesten, maar ook omdat ze zodoende op licht en verwarming bespaarden. Olie voor de lampen en brandstof voor de kachel waren kostbaar. Je kon ze geen ongelijk geven. Wat konden ze beter doen in deze

sombere maartavonden? Toch had de stilte van de spertijd altijd iets onheilspellends. Alsof er van alles kon gebeuren waar je niet op verdacht was. Dat was louter suggestie, maar je kon je er moeilijk van losmaken. Het was nu eenmaal zo en eerlijk gezegd zat er iets avontuurlijks in dat je niet graag gemist had.

De vliegtuigen lieten niet lang op zich wachten. Je kon er bij wijze van spreken de klok op gelijkzetten, zo stipt voerden ze hun bombardementsvluchten uit. Het was een hele zwerm en pake liet zich niet onbetuigd:

– Sjonge-jonge-jonge, laat ze maar komen. Hoe meer vliegtuigen, hoe eerder de oorlog afgelopen is, toe maar Tommies!

Hij moedigde de vliegende bondgenoten aan en over de vraag of hij niet graag eens een tochtje mee zou willen maken, bedacht hij zich niet:

– Ik wou dat ik nog jong was. Dan stond ik hier niet. Mijn vingers jeuken, wil je dat wel geloven? Een Fries laat zich niet van zijn vrijheid beroven. Die oude aard verloochent zich niet. Die raak je nooit meer kwijt. Alleen je krachten worden minder, dat is het 'm. Maar ze gaan er aan, die moffen. Zo'n duivelse beweging kan niet blijven bestaan.

Nog zachter ging hij verder, met grote tussenpozen. Ze misten geen woord. Op zulke momenten was hij een wijze, ernstige man die bewondering afdwong.

– Die Hitler wil de hele wereld voor zich opeisen. Zijn demonische plannen hebben heel Europa ondersteboven gekeerd. Hij is over ik weet niet hoeveel lijken gegaan. Maar deze razende volksmenner gaat toch een keer te gronde. Als je de joden wilt uitroeien en je van God noch gebod iets aantrekt, kun je het ver schoppen, maar uiteindelijk stort je jezelf in de ondergang. Dat kan niet anders.

Zo zou hij nog lang voor zich uit hebben gepraat, als niet plotse-ling tussen het verre motorgeronk een hels kabaal was losgebarsten. Het was alsof de lucht kapot werd gereten. De Duitse Luftwaffe had het offensief geopend. Voltreffers raakten een Tommy. Op hetzelfde moment ontbrandde er een vuurzee die met angstaanjagend gesis en gehuil op Driesum af leek te stormen. Een spookachtig gezicht. Verbijsterd keken ze een moment toe. Het kwam regelrecht op hen af. Het zou hen verpletteren! Hals-over-kop naar binnen! Ze wierpen zich langs de muur op de grond, dicht bij

elkaar. Van schrik ineengedoken wachtten ze af. Verschrikkelijke dingen flitsten door hen heen. Dit kon het einde zijn.

Toen viel de slag. Oorverdovende herrie. Het huis schudde op zijn grondvesten. De ruiten sprongen en stukken glas vlogen hun om de oren. Maar alle drie lagen ze er nog en de muren hielden het. Een paar korte explosies en daarna was het afgelopen. Auke voelde bloed in zijn nek. Een stuk glas had hem geraakt. Snel drukte hij zijn zakdoek erop. Het kon niet erg zijn. Waar was het toestel neergekomen? Op de huizen of buiten het dorp? Ze moesten het zien.

Tjeerd stond het eerst op.

– Pake, alles goed?

– Ja.

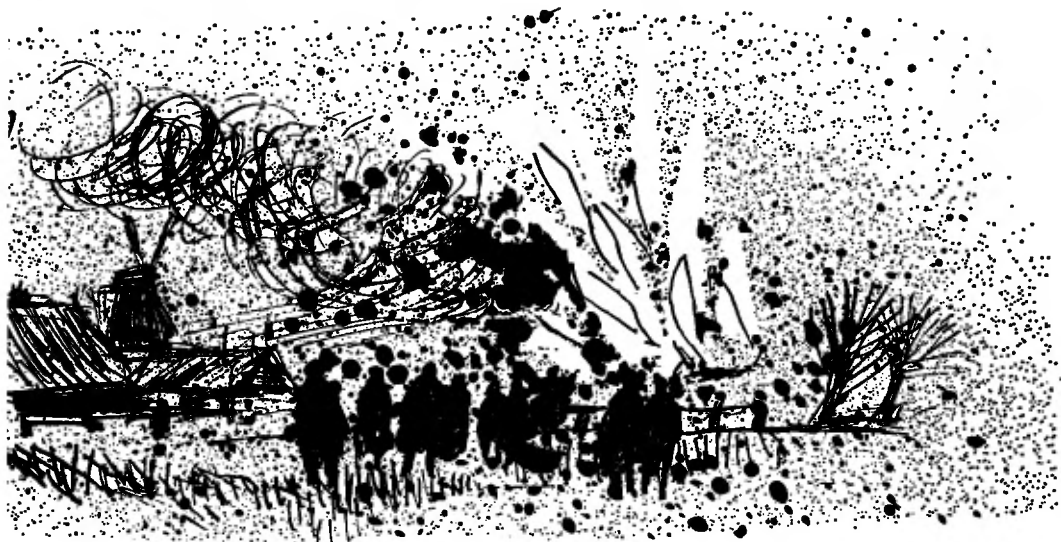
– Kom overeind, ik zal u helpen, ga gauw bij beppe kijken.

– Auke!

– Ja, alles goed, maar ik bloed. Niet erg, geloof ik.

– Kom dan, we gaan kijken. Misschien moeten we helpen.

Samen renden ze naar buiten. Achter de huizen van de dorpsstraat was een rode gloed. Daar brandde het. Zij er op af. Overal hoorden ze geschreeuw. De mensen waren in paniek geraakt. Omdat ze geen licht durfden te maken en nieuwe ontploffingen vreesden, was de verwarring groot. In nachtgewaad kwamen sommigen de straat op en vroegen links en rechts koortsachtig wat er aan de hand was. Niemand wist het. Bombardement? Luchtaanvallen? De jongens renden verder. Op de hoek zagen ze dat ergens in het veld, een paar honderd meter van de weg, vlammen te keer gingen. Het was een benauwend gezicht, al die vlammen en de vonkenregen er omheen. En het loeide en laaide kwaadaardig. Maar het kon geen kwaad, daar in het open veld. En het vuur werd al snel minder. Het kleine brandstapeltje dat overbleef, bewees dat het vliegtuig niet hier neergestort kon zijn. Dat moest dus veel verderop gebeurd zijn. Dat waren al die andere ontploffingen geweest. Hier lagen alleen bommen die ze onderweg uitgegooid hadden. Zouden de piloten er uitgesprongen zijn? Misschien uit het brandende wrak ontsnapt? Tegelijk met een paar mannen uit de buurt waren de jongens bij het hek van het weiland angekommen. Daar bleven ze staan. Niemand durfde verder te gaan. Straks zouden bovendien de Duitsers komen om de zaak af te zetten en te onderzoeken. Allemaal keken ze een poosje naar de

smeulende massa en nog voordat het vuur gedoofd was, keerden ze terug. Overal waren de ruiten gesneuveld en nu moesten ze de ramen dicht zien te krijgen. Groepjes mensen schoolden samen om de toestand te bespreken. Er werd al gewerkt aan de ramen. Thuis zagen de jongens pake al in de weer met gereedschap. Er was geen hout. Een kachelplaat stond al voor het zijraam en met een stuk karton probeerde hij de grote ruit te dichten. Met veerende krachten lukte het. Achter waren een paar kleine raampjes nog heel. De rest werd zo goed en zo kwaad als het ging ook van karton voorzien.

Beppe was natuurlijk hevig geschrokken, maar toch weer rustig in de bedstee gegaan. Ze had de deurtjes opengelaten en toen de anderen na een half uur allemaal bij het licht van een olielampje in de kamer zaten, wilde ze precies weten wat de jongens gezien hadden. Ze schudde voortdurend het hoofd bij het aanhoren van het relaas.

– Wat is de oorlog verschrikkelijk, we gaan er allemaal nog een keer aan, het wordt steeds erger.

– Niet zo somber, zei pake, – we zijn er goed afgekomen. In Duitsland gaat het anders toe, dat verzeker ik je. Maar oorlog is oorlog. Die vlieger die een uur geleden in Engeland opsteeg,

wist ook niet wat hem te wachten stond. Misschien een Hollander. Nu zwalkt hij ergens in het veld. Of hij is dood. We zullen er wel nooit meer iets van horen. Maar hij deed zijn plicht en het is niet voor niks. De geallieerden boekten de ene overwinning na de andere. Maar we moeten geduld hebben. Ik weet niet wat er voor die tijd allemaal nog kan gebeuren. We moeten op alles voorbereid zijn. Het front komt steeds dichterbij.

Hij stond op en ijsbeerde door de kamer. Zijn pijp was al lang uit, maar hij had 'm nog steeds in de mond. Zijn blauwe kiel was versleten en gelapt. De pantoffels waren kapot. Een oude gebogen man, die al eerder een wereldoorlog had meegemaakt. Er hoefde niet meer gepraat te worden. Ze kenden elkaars gedachten. Het front komt dichterbij.

7 RAZZIA BIJ PAKE

– Stop eens gauw! Je moet teruggaan, want er komt daarginds een hele colonne moffen aan marcheren; ze laten niemand door en pikken alle fietsen in.

Auke werd aangehouden door een meisje dat hem tegemoet kwam, terwijl hij juist Driesum uit fietste, op weg naar huis. Hij zag aan de kant van de weg een rij soldaten in de ganzepas naderen. Het leek hem het beste de raad niet in de wind te slaan. Na vijf minuten stond hij weer in dezelfde kamer waar hij nog maar net afscheid genomen had. Tjeerd liet onmiddellijk het spinnewiel in de steek toen hij hoorde wat er loos was. Het kon best zijn dat de moffen alle huizen kwamen doorzoeken. Misschien omdat ze vermoedden dat de piloot van gisteravond ergens in het dorp onderdak had gevonden. En dan kon hij ook tegen de lamp lopen. Daarom moest hij zich verstoppen. Pake vond het raadzaam dat Auke ook in de schuilplaats zou kruipen, omdat de laatste tijd wel jongens van veertien en vijftien werden opgepakt om loopgraven en eenmangaten te graven.

In de pronkkamer, waar ze gewoonlijk nooit kwamen, moesten ze zijn. De schoorsteen daar werd niet meer gebruikt. Er stond een kastje voor. Via een stoel klommen ze op het kastje en namen het luik uit de schoorsteen. Ze hielpen elkaar omhoog en toen ze op de binnenrand stonden, gaf pake het luik aan, zodat ze daar op konden gaan staan. Veiliger kon het niet. Je moest twee man optillen als je het luik eruit wilde lichten! Ze stonden dicht bij elkaar in het benauwde roethol. Maar boven zich zagen ze door een nauwe koker de blauwe lucht. Ze hoorden hoe de vazen weer op het kastje werden gezet en daarna werd het stil.

De jongens waren niet erg onder de indruk van hun benarde positie. In een uitgelaten stemming wachtten ze af. Fluisterend vertelde Tjeerd één van zijn moppen. Alles wat hij op dit gebied hoorde, onthield hij en zodoende wist hij altijd wel weer wat

nieuws te vertellen.

– Een schoolmeester liet de kinderen een opstel maken over ons land. Maar een jongetje zei dat het land niet van ons, maar van de Duitsers was. De meester vroeg hem: van wie is dit hoofd? Van u, was het antwoord. En als er nu een stel luizen op loopt, van wie is het dan? Ook van u, zei het ventje, dat daarop overtuigd aan zijn opstel begon.

Auke proestte van plezier. Omdat hij een waarschuwend por in zijn zij kreeg, moest hij nog harder lachen.

– Ik geloof dat de luizen er aankomen, zei Tjeerd, – hoor maar. Alsof het van heel ver kwam, hoorde je een paar kinderen zingen:

Daar komen de schutters
Daar komen ze aan.

Daarop kwam een bits commando waaruit je kon opmaken dat de soldaten in groepjes de huizen moesten doorzoeken. Nu werd het menens. In de schoorsteen keken ze elkaar zwijsend aan. Zwarte voetstappen kwamen het erf op. Gebonk op de deur. Pake op z'n

elfendertigst opendoen. Brutale stemmen stelden vragen. Ze kwamen dichterbij. De deur van de kamer werd opengegooid. Nu kon je alles woordelijk verstaan. Waar het trouwboekje was. Ze moesten zien of er kinderen waren die in de arbeidsdienst hoorden.

– Nee, een trouwboekje heb ik niet. Dat had je vroeger niet. Jo mat tinke, ik bin an âld man. Ik ben een oud man.

Of hij dan zoons had.

– Jazeker, één die werkt bij de weermacht in Holland.

Het was Tjeerd onbekend dat zijn vader voor de Duitsers werkte, maar dat wist hij dan ook weer! Hij kneep zijn lotgenoot zachtjes in de arm. De bedsteedeurtjes gingen open. Dat was vlakbij. Ze sloegen vrijwel direct weer dicht. Ze hadden het nu wel bekeken en klosten de gang op. Daar hing een ladder tegen de lage zoldering, die je los kon haken en rechtop zetten om op zolder te komen. Het ding werd neergehaald. Duidelijk kon je horen dat er iemand naar boven kwam. De jongens keken geschrokken omhoog. Van dichtbij klonk Duits gemompel. Op de zolder was een opening in de schoorsteen. Daardoor werd het spek er altijd ingehangen. Pake riep:

– Pas op, de planken zijn vermolmd, zak er niet door.

De soldaat kon de lege ruimte overzien en waagde zich er niet op. Daar kon niets verborgen zijn. En zo was ook dat gevaar geweken. In de schoorsteen werd verlicht ademdehaald. Het zweet stond op hun voorhoofd. Ze moesten er zo gauw mogelijk uit. De huiszoeking leverde zo te horen niets op en de indringers gingen bij de burens verder.

Pake nam het zekere voor het onzekere en liet de vazen van het kastje nog onaangeroerd. Maar hij stelde de jongens gerust:

– Beppe, is de koffie klaar? Over een kwartier ongeveer? Goed. Nu wisten ze hoe laat het was. Nog even geduld. Ze hadden zin om keihard te lachen of te schreeuwen om de spanning af te reageren. Ze hadden het hart niet. Tjeerd zette zijn moppenserie zachtjes voort:

– Weet je hoe Hitler in het Russisch heet? Slarotdiemof. En in het Noors? Olafbek. En in het Chinees? Hangkrenghang. In het Japans? Foetsimoeti.

– En weet jij het in het Indiaans?

– Ja, Winnetoetienie.

– En in het Fries dan?

– Gapstra natuurlijk.

– Die is goed, ja, hij gapt alles bij elkaar.

Na een kwartier vonden ze het welletjes. Maar waar bleef pake? Terwijl de minuten verstreken, werden ze ongerust. Waarom duurde het zo lang? Was er iets mis? Ze durfden niet meer te praten. Auke haalde zijn zakdoek over zijn natte voorhoofd en blies zich over het gezicht. Wat was het hier benauwd! Je werd er duizelig van. Of was het alleen omdat ze zo in de rats zaten? Van buiten kwam geen enkel geluid. Met voorzichtige fluisteringen maakten ze veronderstellingen. Naast hen was de smederij; zouden ze de smid zoeken? Die was natuurlijk ook spoorloos verdwenen. Waren pake en beppe buiten of zaten ze gewoon beneden? Zeiden ze dan maar wat. Het bleef stil. Zaten ze hier nu een uur? Of twee?

– Ga aan de kant staan, ik til het luik op, dan kan het even doorwaaien, zei Auke.

– Niks ervan, ben je niet goed wijs!

– Straks ga ik van mijn stokje, man.

– Ferme jongens, stoere knapen.

Luid geschreeuw van buiten maakte een eind aan de onzekerheid. Er werd gebruld dat het hele huis in brand gestoken zou worden als ze niet zei waar haar man zat. Het benarde antwoord was onverstaanbaar. De buurvrouw werd bedreigd. Bij de deur van de werkplaats, vlakbij. Die waarschuwing loog er niet om. Was dat de stem van pake die ertussen kwam? Een Duitser blafte er doorheen. Ze lieten zich niet misleiden. De smid móest er zijn. Aan het geloop merkte je dat er druk werd gezocht. Het duurde geruime tijd voordat er weer bevelen klonken. De buurvrouw huilde. Maar ze bliezen de aftocht. Zonder vergeldingsmaatregelen deze keer, maar als die vrouw maar niet dacht dat ze er zo gemakkelijk af kwam, potztausend! Ze was door het oog van de naald gegaan.

– Wat zou het hier warm geworden zijn als het hele huis in de fik was gegaan, zei Tjeerd.

– Spot er maar mee.

De jongens popelden om eruit te mogen. Pake was al in de kamer, maar wachtte blijkbaar liever nog even. Zodra hij het sein gaf, openden ze het luik en in een ommezien stonden ze stijf en met vuurrode hoofden op de begane grond. In de woonkamer ploften

ze in een luie stoel neer, dolgelukkig dat het voorbij was. Beppe zei zuchtend:

– Nou jongens, jullie zijn de dans ontsprongen, maar ik heb duizend angsten uitgestaan. En de buurvrouw is helemaal overstuur. Als die moffen eerst maar weg zijn, komt ze wel weer tot bedaren. Maar ik vertrouw het voor geen cent. Die loeders komen vast terug. Jullie mogen ook wel op je tellen passen. Als ik jullie was, ging ik er weer in.

– Het valt wat mee, zei pake, – het is een hele schrik, maar die kerels moeten ook verder. Allemaal bangmakerij.

Goede raad was duur. Uiteindelijk bleven ze in de kamer. Pake kuierde bij tijd en wijle met zijn handen op de rug naar de weg. Hij bukte zich belangstellend over de groentetuin om zich een houding te geven. Ondertussen volgde hij de verrichtingen van de Duitsers verderop in de dorpsstraat. Er werden geen arrestaties verricht en ze verdwenen langzamerhand uit het oog. Toen hij met een gerust hart weer naar binnen wilde gaan, kwam een meisje aan fietsen. Hetzelfde dat Auke had gewaarschuwd. Ze reed op het hek toe en met haar hand op het paaltje vertelde ze vlug een paar dingen. Je kon zien dat het iets ernstigs was.

Nieuws? Pake draaide zich gehaast om.

De jongens stonden al nieuwsgierig bij de achterdeur.

– Wat zei dat meisje?

– Slecht nieuws! Bij Wouterswoude zijn drie onderduikers gepakt. Ze zaten in een hooiberg en de moffen priemden erin met hooivorken. Ze werden niet geraakt, maar één van de mannen werd zo bang, dat hij begon te schreeuwen en toen was er natuurlijk geen redden meer aan. De razzia begon dus goed. Daarom waren die soldaten zo fel. Ze hadden de smaak te pakken gekregen. Nu zullen ze er wel weer genoeg van hebben. Hier heeft het niets opgeleverd. Maar je ziet het: een ongeluk zit in een klein hoekje. Die drie weten wat hun boven het hoofd hangt. En wij hebben altijd gedacht dat ons niks gebeuren kon, maar nu ons de laatste dagen het vuur na aan de schenen is gelegd, weten we wel beter. Sjonge-jonge-jonge.

In de kamer zaten ze ontmoedigd bij elkaar. Auke had het gevoel of iemand hem de keel had dichtgeknepen maar nog net op tijd had losgelaten. Hij kon weer ademen, maar de pijn voelde hij nog. Oorlog is pijn, dacht hij, schrijnende pijn die je onverwacht

overvalt. Je kunt er geen pleister op doen, want het zit van binnen. De pijn zit in je hart.

Hij wilde naar huis, maar dat kon nog niet. Wie weet werden de andere dorpen in de omgeving ook uitgekamd en dan liep hij in de val. Van nu af was hij een vogelvrije, net als Tjeerd. Er waren er al zoveel van zijn leeftijd ingeschakeld voor dwangarbeid, volgens pake. En hij zou alles liever doen dan werken voor de vijand. Stel je voor: je eigen bevrijding tegenwerken. Dat nooit!

Tjeerd had een poos zitten staren. Hij probeerde zich misschien in te denken wat die drie onderduikers in de hooiberg hadden doorstaan en wat er in hen was omgegaan toen ze met de handen omhoog voor de moffen werden uitgedreven. Ineens zei hij:

– Als je goed nagaat, zijn wij toch wel vreselijk roekeloos geweest. Hoe vaak ben ik er niet op uit getrokken? Ik had wel honderd keer tegen de lamp kunnen lopen. Het is altijd goed gegaan. En toen wij met die brandbommen aan het spelen waren, weet u nog? – Ja, viel pake bij, – dat vergeet ik nooit van mijn leven. Jullie hebben gespeeld met je leven. Wonder boven wonder is het goed afgelopen.

Auke vroeg wat er was gebeurd.

– Dat zal ik je vertellen, zei Tjeerd, – achteraf vind je het nog mooi ook, maar we hebben doodsangsten uitgestaan. Bij het Driesumerbos waren brandbommen neergekomen, die niet allemaal ontploften. Met een paar jongens hebben we toen een stel meegenomen. Het waren van die lange, achthoekige dingen met een koperen kop. Als je het knopje indrukte, werden ze gevaarlijk en dan rolden we ze bliksemsnel voor ons uit over de weg. Dan kreeg je een knal en een steekvlam van heb ik jou daar. Dat vonden we prachtig en we stonden er helemaal niet bij stil wat de gevolgen zouden zijn als zo'n ding te vroeg explodeerde. De politie had streng verboden brandbommen aan te raken en nam ze ook zoveel mogelijk in beslag, maar wij wisten er een paar te vinden. Onderweg maakten we twee of drie keer vuurwerk en de laatste gooiden we in de sloot hiernaast. De knecht van de smid was er ook bij. De volgende morgen haalde hij het ding eruit om het aan pake te laten zien. Hij zou het demonstreren en voordat pake het kon voorkomen, brandde de bom al. Hij lag sissend bij de aardappelhoop hierachter en op 't laatst smeulde hij alleen nog een beetje. Het gekke was dat er geen ontploffing kwam. Daarom nam Jouke

een hark en begon het ding driftig te bewerken. Pake waarschuwde hem nog en deed een paar stappen achteruit. Dat was zijn redding. Onmiddellijk volgde een ontzettende explosie en de vlammen sloegen op de aardappelhoop en roetsten er van het begin tot het eind overheen, vlak langs pake. Ik zat binnen en was er in een mum van tijd bij. We gooiden er emmers slootwater op, maar dat hielp niet. Het ging nog harder branden. We hebben het maar rustig uit laten branden. Pake kon de eerste uren geen woord uitbrengen en Jouke wist zich geen raad. De smid zei: ik bega een ongeluk aan je als je nog ooit met je vingers aan een bom zit. Zo is het gegaan. Gelukkig waren er geen moffen in het dorp, anders waren we helemaal in de aap gelogeerd.

Auke keek van de verteller naar pake en van pake naar de verteller. Het leek wel of ze beiden nu pas goed onder de indruk waren. Beppe had haar breiwerk even laten rusten en ging nu weer verder. Tjeerd was nog niet uitgesproken.

– Een paar maanden eerder was ik met Jouke in het bos. Hij stond nergens voor. Daar heb je van die reigernesten, hoog in de bomen. Hij wist een goeie manier om de moffen op stang te jagen, zei hij. Het liep al tegen de avond. We klommen naar boven en staken een paar nesten in de fik. De bewoners waren toch weg. Dat droge spul wilde prima branden, want hoge bomen vangen veel wind. Het knetterde er vrolijk op los. Als de weerga kropen wij een eind verder in een greppel en wachtten af. Binnen een kwartier kwamen een paar Duitsers uit Dokkum op motors het bospad opstuiven. Ze waren misschien gewaarschuwd dat er een vliegtuig kon zijn neergestort of zo. Wat waren ze kwaad toen ze zagen wat het was. Er kwamen grote woorden aan te pas. Ze keken even om zich heen en bij de boswachter hebben ze staan tieren, maar daarna ronkten ze met veel lawaai weer weg. Het ging hierbinnen van rikketikketik, dat verzeker ik je. Maar daarna hebben we wel gelachen. We hebben het toch maar niet opnieuw gedaan. Ik zou het voor geen prijs meer durven.

Zijn neef vond het een kostelijke historie en keek hem vol bewondering aan. Morgenochtend zou hij naar huis gaan en dan had hij heel wat te vertellen van deze twee Driesumse dagen. Hij kon zich nauwelijks voorstellen dat hij hier maar zo kort was geweest. Dat heb je als je veel meemaakt. Hij had zich trouwens de laatste weken nooit verveeld. Dan vergeet je de tijd. Maar één ding ver-

gat hij niet: dat de bevrijding met de dag dichterbij kwam en dat de moffen met de dag gemener werden.

De familie zat al aan de schamel gedekte tafel toen de soldaten van de razzia terugkeerden. Ze marcheerden twee aan twee. De beide jongens stonden klaar om in de schuilplaats te duiken, maar dat was niet nodig. Ze keken zelfs naar de smederij niet meer om. Ze hadden stevig de pas erin, zwaaiden dapper met de armen en zongen een lied. Op de mouwen zaten de adelaars met daaronder het gehate hakenkruis. Als dit eens de laatste keer was dat ze voorbijkwamen! Wat ze zongen was in ieder geval waar:

Es geht alles vorüber,
Es geht alles vorbei.

8 DE SWARTE MOSK

Auke was nog maar twee dagen thuis toen hij de kans van zijn leven kreeg. Wat hij zo lang gehoopt had, ging nu gebeuren. Hij mocht meedoen aan een belangrijke operatie van het verzet, had vader gezegd. Er was iemand ziek geworden en hij mocht invallen. Wat het precies was, zou hij 's avonds wel horen. Voor de zekerheid vroeg hij of het soms iets met telefoonpalen te maken had, maar dat was niet zo. Het was ernst. Omdat ze er wel de hele nacht zoet mee zouden zijn, moest hij 's middags gaan slapen.

Hij had de gordijnen van zijn kamertje dichtgetrokken, maar er kwam nog zoveel licht doorheen, dat hij de slaap niet kon vatten. Hij lag naar de zoldering te kijken en onderwierp alles aan een nauwkeurig onderzoek. De vlammen in het hout, de richels van de planken, de franje van de lamp.

Onderwijl vroeg hij zich af waarom hij nu ineens mee mocht doen. Noodgedwongen? Of zou vader werkelijk vertrouwen in hem hebben gekregen? Het deed er eigenlijk niet toe. Maar het zou best eens kunnen komen doordat hij de laatste tijd veel ernstiger was geworden. Over de belevenissen in Driesum had hij bijvoorbeeld niet snoevend verteld, maar heel rustig en bedachtzaam. Dat had hij zich zo voorgenoemen om niet weer te moeten horen dat hij nog zo onevenwichtig en jongensachtig was. Het had dus geholpen. Nou ja, hij was ook veel wijzer geworden. Zijn zusje had hem al gevraagd waarom hij nooit meer met haar wilde spelen en Paultje had hem een paar keer huilend aangeklampt. Maar Auke had wel iets anders aan zijn hoofd. Gister had hij de hele middag roerloos bij de kachel gezeten terwijl moeder zat te spinnen. Toen ze vroeg waar hij toch over zat te piekeren, gaf hij een vaag antwoord. Hij wilde niet gestoord worden, want hij bedacht een plan voor de bevrijding van zijn dorp. Hij had het precies in zijn hoofd. Aan tien man had hij genoeg. Vanmorgen had hij een tijdlang voor het zolderraam gestaan. Daar had hij een goed uitzicht en

kon hij de hele situatie overzien. Natuurlijk moest hij het aan vader voorleggen, maar hij kon nu beter eerst afwachten wat ze vannacht gingen doen. Misschien kwam hij in aanraking met andere mannen van de ondergrondse. Wie weet was er een mogelijkheid om zijn plan te opperen. Of . . . het was al niet meer nodig als ze meteen zouden toeslaan en de moffen op de nek zouden springen. Maar daar was het nog te vroeg voor. Eerst moesten de geallieerde legers dichterbij zijn. Anders zou elke aanval tot mislukking gedoemd zijn.

Zo lag hij zijn krijgsplan uit te dokteren. Af en toe doezelde hij bijna weg, maar zodra hij zichzelf daarop betrapte, ging hij even rechtop zitten en wreef zich de ogen uit, als een schildwacht die zijn plicht niet mag verzaken. Maar nadat hij zichzelf duidelijk had gemaakt dat hij tijdens de operatie fit moest zijn, sliep hij voor korte tijd in. Langs de rand van zijn dromen bewogen zich onbekenden, die angstvallig ver weg bleven. En die als bij toverslag verdwenen, toen vader riep dat het nu wel mooi genoeg was. Auke stond op en trok de overall aan die klaarlag. Beneden zat vader, in uniform, met Paultje op de knie. Het hobbelpaard steigerde en het ruitertje schaterde van plezier.

– Zo Auke, we moeten samen naar de gaarkeuken. Snert of stampot halen. Ik zat al op je te wachten.

– Ik ben klaar.

Voor Paultje een teleurstelling. Het ventje kon de hele dag wel spelen, zo levenslustig was hij geworden. Hij was geen zielig bleekneusje meer. Zijn donkere kopje glom van genoegen.

Het was kil weer voor de tijd van het jaar. Vader en zoon zetten de pas erin. Het was stil op straat. De soldaat op de brug stond een praatje te maken met een voorbijganger. Het moest Wagner zijn. Wie anders ging zo vriendschappelijk met de mensen om?

– Dat is de enige die te vertrouwen is, zei vader.

– Toch is het een mof.

– Let maar op mijn woorden.

– Waarom gooit hij zijn geweer dan niet in de sluis?

Ze knikten beiden tegelijk toen ze Wagner passeerden. Heel beleefd groette hij terug.

Auke zei verderop:

– Zo'n man had eigenlijk nooit soldaat moeten worden.

– Er zat niks anders op, denk ik. Hitler heeft nooit gevraagd of

ze voor hem wilden vechten. Hij zweepte de Duitsers op en wie niet horen wilde, moest voelen.

Bij de centrale keuken werd hun grote blik volgelepeld met dampende, waterige stampot. Er waren niet veel liefhebbers vandaag. Soms moest je in de rij staan. Het was niet veel soeps, maar het kostte ook heel weinig. En moeder wist er meestal nog wel wat van te maken. Vandaag konden ze een lekkere warme maaltijd best gebruiken.

Ze namen het blik tussen zich in en droegen het samen. Vader keek goed om zich heen en zei:

– Ik vertel je even in het kort wat we gaan doen. Er is vannacht een dropping bij Aalsum. We moeten daar posten. Nu de moffen zo fel zijn, is het dubbel gevaarlijk. Maar het moet. Het is misschien de laatste keer en we hebben de spullen hard nodig. Als je het niet aandurft, moet je het zeggen. Moeder weet niet precies wat we gaan doen. Anders doet ze geen oog dicht. Dus: zwijgen en nog eens zwijgen.

– Goed.

Auke bleef tot zijn eigen verbazing heel rustig. Hij at er geen hap minder om en hij schoot zelfs zó uit zijn slof, dat hij met de kinderen speelde voordat ze naar bed gingen. Nerveus was hij niet. Ook niet toen hij in de vroege avond bij zijn vader achter op de fiets sprong. Voor de spertijd moesten ze er zijn. Ze reden richting Dokkum. Niet ver van de stad lag Aalsum. In geval van nood waren ze gewoon onderweg om aardappels op te scharrelen bij de boeren. Dat mocht niet, maar ze straften je er niet voor. Ze konden je hoogstens de buit afnemen.

Hoewel Auke achter op de bagagedrager zat, wist hij precies waar ze waren. Zelfs in het donker zou hij zich feilloos hebben kunnen oriënteren. Hij had deze weg ontelbare keren gefietst naar school. De laatste keer was hij hier geweest toen hij die blaadjes naar de stad moest brengen. Hoe zou het met meneer Holkema zijn? En wanneer zou eindelijk de school weer beginnen? Ja, als de oorlog voorbij was. En wanneer zou de oorlog voorbij zijn? Ja, als de moffen de genadeslag hadden gekregen. En wanneer was dat? Ze naderden nu de splitsing waar je af moest slaan naar Aalsum. Het heette hier de swarte mosk, naar één van de boerderijen. Wat die boerderij met een zwarte mus te maken had, wist waarschijnlijk niemand, maar zo heette hij nu eenmaal. Ze reden nog even

rechtdoor en sloegen een pad in. In zo'n karrespoor zit je niet erg behaaglijk achter op een fiets. Toen ze het erf van de boerderij bereikten, sprong Auke eraf. Stijf van lijf en leden hinkstapte hij achter zijn vader aan.

De fiets ging mee de stal in. Daar stonden een paar man in het halfdonker bij elkaar. Ze gingen een hand geven. Met een paar woorden verklaarde vader waarom zijn zoon erbij was. De mannen keken de jongen onderzoekend aan en schenen geen bezwaar te hebben. Alleen de grootste van het gezelschap, een boom van een kerel, nam vader apart en kwam daarna op Auke toe:

– Ben je bang?

– Nee.

– Ben je nooit bang?

– Ja, maar nu niet, nu niet.

– Zou je graag willen schieten?

– Nee.

– En als het moet?

– Dan moet het.

De reus keerde zich om naar de anderen en zei in onvervalst Fries:

– It is yn oarder, hear. In orde. Hij kan met Zijlema posten.

Geen wapen.

Omdat het nog vroeg in de avond was, gingen ze hier en daar op tonnen en kisten zitten. Er werd weinig gepraat, maar zoveel te meer gerookt. Regelmatig ging de deur open en kwamen meer mannen de stal in. Door de kleine ruitjes kwam het bleke maanlicht voorzichtig binnen. Je zag weinig. Aan het gedempte hoesten of kuchen kon je horen waar ze zaten. Alleen bij het aanstrijken van een lucifer zag je gezichten. Alles ging heel gemoedelijk in zijn werk. Geen spoor van spanning.

Auke wist niet hoelang het duurde. Eén uur of twee uur? Maar eindelijk kwam er leven in de brouwerij. In een hoek klonk gestommel. Het werd volkomen stil. En ineens kwam onduidelijk het geluid van muziek te voorschijn. Hadden ze daar een radio? Het was nu voor iedereen hoorbaar, al moest je goed je oren spitsen. Waar was dit voor? Omdat het zo lang duurde? Vader fluisterde:

– Straks komt het wachtwoord uit Engeland.

Hij was nog maar net uitgesproken, of de muziek werd onderbroken en een heldere stem zei alleen maar: De melk kookt over.

Dat was dus het teken dat de dropping doorging. Een raar zinnetje. De radio werd direct uitgezet en je kon horen dat ze het toestel wegborgen. Kon het feest nu beginnen? Eén van de mannen begon met ingehouden stem heel langzaam en nadrukkelijk te praten:

– Jullie kennen je opdracht. Hou je precies aan je plaats. We hebben weer twee ringen wachtposten. Veiliger kan het niet. Als er onraad is, knipper dan kort met rood licht. Alleen als je zeker weet dat er groot gevaar dreigt en er anders geen redden meer aan is, zwaai je met het rode licht. Dan vluchten we allemaal in verschillende richtingen. En als je wilt bidden, doe het dan nu. Auke deed zijn ogen dicht, al was het donker om hem heen. Hij bad voor moeder en voor de hele actie. Hij had het koud gekregen van het stilzitten. Wat hem betrof kon het nu beginnen. Buiten in het veld kon het niet zo aardedonker zijn als hier, want de ruitjes glinsterden van het maanlicht. Niemand maakte nog aanstalten om te gaan. Zou daar een afgesproken teken voor zijn?

Auke schrok toen na lange tijd plotseling de deur openging. Voor zover hij kon zien, gingen een paar mannen naar buiten. Geen alarm dus. Vijf minuten later weer een paar. Voor de veiligheid gingen ze in kleine groepjes naar hun posten.

– Kom, zei vader, – nu wij.

Samen klommen ze over een hek en gingen de weilanden in. Van de anderen was nu niets meer te zien. Verzwolgen door de nacht. De maan gleed door de grijze wolkenhemel, als een schip dat door de golven koerste. Alles werd geheimzinnig. Een struik leek een samenshoring van roerloze mannen. De koeien hielden zich van de domme. Vader was een silhouet. Hij moest zijn best doen om hem bij te houden. Ze liepen zich warm. Voordat ze over een hek klauterden, luisterden ze en probeerden om zich heen te kijken. Ze bereikten hun post. Nog steeds hadden ze van de anderen niets gemerkt. Dat was een goed teken. Eigenlijk moesten ze zich nu in de slootkant verschuilen. Maar daar wilden ze liever nog even mee wachten. Op de koude grond hou je het niet lang vol. Ze stapten heen en weer.

– Stil eens, ik hoor wat!

Heel uit de verte kwam het geluid van een vliegtuig. Was hij er nu al? Ze lieten zich vallen. Het geronk werd niet duidelijker.

Misschien een Duitse jager op verkenning of een toestel van de RAF dat op grote hoogte overvloog naar het oosten.

– We moeten maar blijven liggen. En niet praten, want we zitten niet ver van de weg af. Eén moffenpatrouille zou fataal zijn.

Achter hen sprong een kikker in de sloot.

– Hij liever dan ik, zei Auke, die schrok van zijn eigen stem.

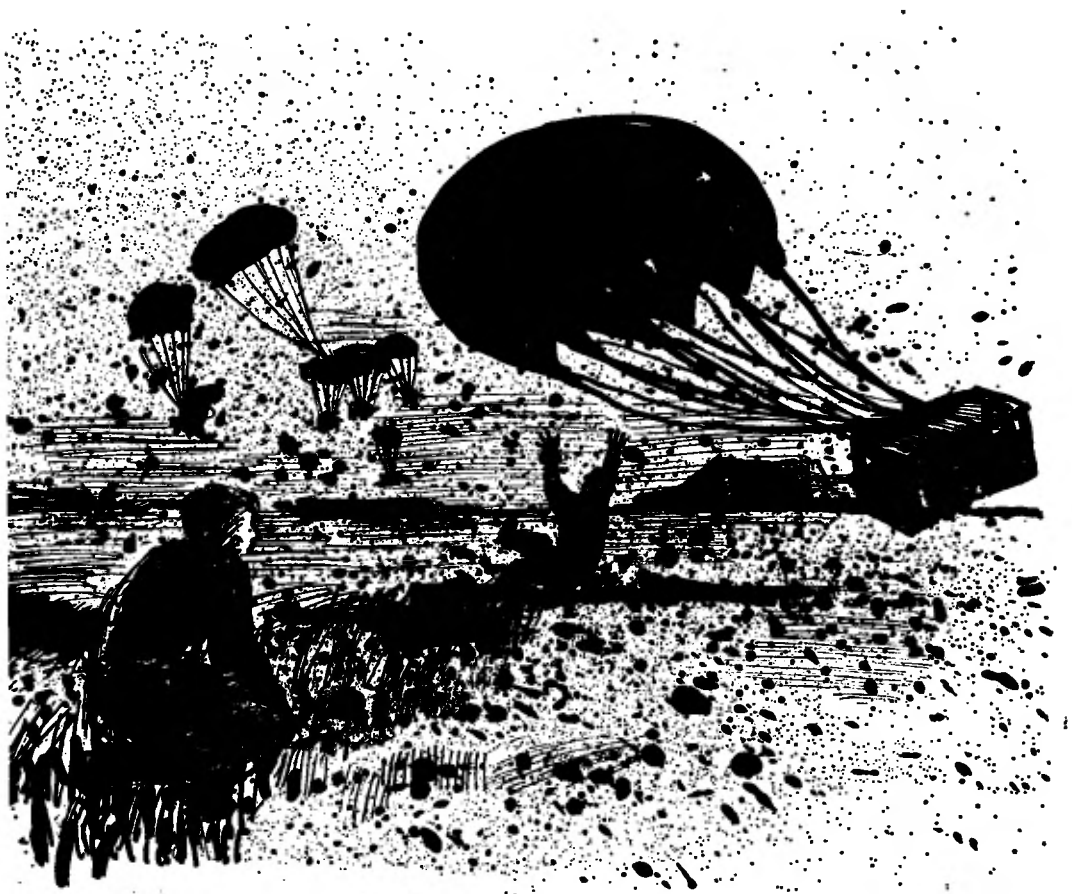
– Ssttt!

Boven hen schoven de wolken voorbij. Vreemde, donkere landschappen. Niemandland. Daar moest het vandaan komen. Wapens uit de wolken.

De jongen stootte zijn vader aan. Daar was het! Met grote snelheid kwam het dichterbij. Zware motoren die steeds zwaarder ronkten. Uit het noorden. Regelrecht op hen af. Het kon niet missen. Wat een ontzaglijke bommenwerper! Een viermotorig monster, een Lancaster. Nu moest hij zijn lading loslaten. Maar er gebeurde niets. Zouden de anderen wel op tijd de seinlampen hebben gebruikt? Anders wisten de vliegers niet waar ze moesten gooien. Het geluid verdween weer en zoemde nog na in hun oren. Na tien minuten kwam het terug. Nu uit het oosten. Veel lager en langzamer vloog het toestel. Het was nu ook veel beter te zien. Je moest je oren dichtstoppen, zo'n oorverdovend lawaai. Vlak boven hen. En ineens zag je vlak achter het vliegtuig iets lichts dat zich snel ontvouwde. En nog een parachute, en nog één, en nog één! De lucht was er in een oogwenk mee bezaaid.

De dropping was begonnen. Rillingen van emotie liepen je over de rug. De lucht vol wapens! De Lancaster was al uit het gezicht verdwenen toen de eerste lading met een dreun op de grond terecht kwam. Niet eens ver van hen af. Langzaam daalden de andere parachutes.

– Die komt op ons af, kijk uit! riep vader, die bliksemsnel opsprong en niet wist in welke richting hij moest vluchten. Ademloos van angst bleven ze staan. Vader rende een eindje vooruit, maar toen hij merkte dat hij ook daar niet veilig was, kwam hij als een bezetene achteruitlopend terug. Het hoofd omhoog. Auke hield het ding ook in de gaten en voordat hij er erg in had, hoorde hij een geweldige plons en een schreeuw. Vader was achteruit in de sloot geplompt. De zware container dreunde op hetzelfde moment een meter of tien verderop neer. Auke wilde om hulp roepen, maar hij was zijn stem kwijt. Geen woord kon hij uitbren-

gen. Hij hoorde zijn vader spartelen en proesten. Zonder veel moeite kon hij hem op het droge helpen. Druipend en sompend met zijn laarzen vol water liep hij op de container toe en ging erop zitten. Daar keerde hij zijn laarzen om en zei:

– Maak die parachute los en begraaf het ding in de slootkant, gauw!

Terwijl de jongen daarmee bezig was, kwamen twee andere mannen uit het donker opduiken. Ze vroegen gehaast wat er gebeurd was. Vader vertelde het en de kerels begonnen te proesten. Omdat ze hun mond dichtknepen, stikten ze haast van het lachen. Maar

dat was van korte duur, want er waren vannacht zoveel containers gevallen, dat het nog een hele toer zou worden om alles op tijd te verbergen.

– Laten we met z'n vieren deze eerst maar wegbrengen.

– Best.

Zwijgend zeulden ze het zware ding mee. Hij woog wel tweehonderd kilo. Het was een hele kunst de loodzware trommel over de hekken te hijsen. Maar alles ging goed. Op het erf waren anderen bezig hun buit te verbergen onder een stapel riet. Daar kon nog meer bij.

Onmiddellijk keerden ze terug naar het veld om meer te halen. Drie, vier keer sjouwden ze af en aan. Op aanwijzing van de grote leider, die overal tegelijk scheen te zijn, werd alles op verschillende plaatsen in en om de boerderij verborgen.

Vader was bang dat hij een ziekte zou oplopen als hij nog langer in zijn natte pak bleef rondlopen. Hij groette de mannen en ging de fiets halen. Auke vond het niet erg dat ze wat vroeger weggingen. Hij had het nu wel gezien en alles liep gesmeerd. Samen hobbelden ze het pad weer af, opgelucht dat het zo goed was gegaan. Nog voordat ze de weg hadden bereikt, klonk er onverwacht een klap. De band had het begeven. Ze stapten af en be-raadslaagden wat hun te doen stond. Bij de weg begon tot hun ontsteltenis een rood licht te knipperen. Daar zaten kameraden die alarm sloegen.

– Loop er vlug heen en zeg dat wij het zijn.

Auke was er zich net zo min als zijn vader van bewust hoe gevaarlijk het was. De mannen sprongen ineens op het pad en grepen hem beet:

– Wat doe jij hier?

– We hebben een lekke band. Dat was die klap. Vader is in een sloot terechtgekomen en moet naar huis.

– Maak maar gauw dat jullie weggkomen. Gauw. Mijn fiets ligt hier in de berm, neem die maar mee. Morgen kom je 'm weer omruilen. Ik woon toch dichtbij.

Daar gingen ze weer. Omdat ze het licht niet aan konden doen, was het voor vader soms moeilijk om de bochtige weg te houden. Maar hij trapte stevig door om gauw thuis te zijn. Ze namen de trekweg langs het kanaal en zagen uit de verte de eenzame lan-

taarn bij de sluizen staan. Nieuwezijl. Gelukkig hoefden ze uit deze richting vandaan de brug niet over.

In de nanacht kwamen de beide nachtbrakers thuis. Moeder stommelde naar beneden en keek hen sprakeloos aan. Daar stonden ze in het licht van het petroleumlampje. Haar man met eendekroos in het haar en een doorweekt uniform. Haar zoon met modderschoenen en een smerige overall. Maar ze waren heelhuids terug. Dat was voor moeder de hoofdzaak. Gelukkig wist ze niet wat er bij de swarte mosk was gebeurd.

9 MENS ERGER JE NIET

Waarom zou je je vervelen? Als je een zusje hebt, die ook met dobbelstenen kan gooien, waarom zou je dan de hele avond zitten niksen? Ze hadden het mens-erger-je-niet spel tevoorschijn gehaald en ze namen allebei twee kleuren voor hun rekening. Dan leek het net of je toch met zijn vieren speelde. De pionnetjes rukten op en Auke kreeg er zowaar schik in. Hij kon het altijd moeilijk uitstaan dat je aan het toeval was overgeleverd, maar genoot er intens van zolang het hem meezat. Maar o wee als het hem niet voor de wind ging. Als die stomme dobbelstenen hem niet genoeg opleverden, verwenste hij het spel en beet zich van opwindend op de lippen.

Hij was de eerste die een vakje vol kreeg. Trots keek hij naar zijn blauwe rijtje. Maar met de rode kereltjes schoot het niet op. Afke sloeg hem tot drie keer toe vlak voor hij binnen was. Hij werd woest en moest zich beheersen om niet de hele mikmak van de tafel te smijten. Tot overmaat van ramp zat moeder zijn zusje ook nog aan te vuren. Dat irriteerde hem het meest. Vooral toen ze vroeg of hij vergeten was hoe het spel heette. Dat wist hij verdraaid goed, maar hij ergerde zich groen en geel. Hij ging er helemaal in op en was niet meer te genieten toen Afke op 't laatst inhaalde en zienderogen op de overwinning afstevende. Al het niet zo kinderachtig was, zou hij het bijltje erbij neer hebben gegooid, maar het ellendige was dat je tot het bittere einde door moest gaan. Met zeldzaam geluk loodste Afke haar mannekes naar het eindpunt. Toen de laatste op zijn plaats stond, nam Auke het bord en schoof de hele zaak in de doos. Alleen als hij won, speelde hij verder.

– Basta. Ik doe het niet meer. Als jullie geen betere spelletjes weten! Het is stom geluk allemaal. Wat heb je daar nou aan?

Hij hoorde de reacties niet. Hij wist dat hij niet tegen zijn verlies kon en vond het geen schande. Winnen was nu eenmaal zijn de-

vies. Op school hadden ze hem ook wel eens gezegd dat hij te eerzuchtig was, maar daar was hij trots op. Echte Friezen hoorden zo te zijn, vond hij.

Hij pakte het versleten boekje 'Inde Soete Suikerbol' waar hij als kleine jongen zo verzot op was geweest en begon het door te bladeren. Maar hij dacht aan heel andere dingen.

Vader was de hele dag in bed gebleven. De koorts was een beetje gezakt en hij zou vanavond een poosje beneden komen. Auke had hem verslag uitgebracht over de tocht naar Aalsum vanmorgen. Bij de swarte mosk had hij in een boom een stuk van een parachute zien hangen, dat hij als een trofee had meegenomen. Het was bij hem in betere handen dan bij de moffen. Zonder veel moeite had hij de fiets teruggevonden. De geleende legde hij ervoor in de plaats en hij plakte de band. Ondertussen had hij de omgeving nog eens goed bekeken. Er was verder niets dat aan de nachtelijke actie herinnerde. Maar op de terugweg was er iets gebeurd dat hem danig dwars zat en wat hij vader niet direct vertelde. Zonder dat hij het merkte, was Pier Slakkebijter hem achterop komen fietsen. Flemend had hij over het weer gepraat, totdat hij op een gegeven moment zei:

– Ze hebben me verteld dat er wapens zijn in Nieuwezijl. Is dat zo?

– Tuurlijk.

– Waar dan?

– Bij de Platneus natuurlijk.

Auke vertrok geen spier, maar vond het kostelijk dat de sufferd erin getrapt was.

– Stik, zei hij verontwaardigd, – ik bedoel bij òns, niet bij de bezetters.

– Hoe kom je erbij! Je denkt zeker dat de mensen hier niet bij hun volle verstand zijn. Wapens in Nieuwezijl, laat me niet lachen.

– Ik merk het al: jij bent nog te klein om over zulke dingen te praten. Je weet van toeten noch blazen. Ik zal het aan je vader vragen; die is in dat soort zaken goed thuis, wat ik je brom . . .

Pier kon bijna niet meer omdat hij eerst hard gereden had om de jongen in te halen en Auke trapte steeds harder om het mispunt kwijt te raken.

– Hé, waarom rij je zo hard, zeker een kwaad geweten.

– Welnee man, ik heb honger.

Zo had hij 'm achter zich gelaten. Liever had hij hem in de sloot geduwd, maar die tijd zou misschien nog komen. De ellendeling. Maar dank zij deze gebeurtenis had Auke 's avonds laat de kans met zijn vader te praten. Hij had eerst zijn hart gelucht over Pier en zo kwamen ze van het één op het ander. Voor het eerst hoorde de jongen hoe de Duitsers in 1940 bij hun inval te keer waren gegaan. De stoottroepen op motoren met zijspan waren woestelingen die in het wilde weg schoten. Van de sluizen af hadden ze met een mitrailleur de straten schoongeveegd. Toen er geen tegenstand kwam, waren ze verder gestoven. Maar erg sympathiek waren ze dus niet begonnen. Later hadden ze zich in het hele land als ware sijsjeslijmers ontpopt. Ze zouden zorgen voor recht en vrede. Hitler beloofde koeien met gouden horens. Maar je moest wel horende doof en ziende blind zijn als je daar vertrouwen in had. Hun optreden was één grote leugen.

Auke vond het fijn over deze dingen te horen. Zijn vader had een rotsvaste overtuiging waar hij jaloers op was. Die zelfverzekerdheid leek hem ideaal. Weten waar het om draait. Weten waar je aan toe bent. Weten waar je voor leeft.

Moeder had al een paar keer veelbetekenend op de klok gewezen, maar omdat vader en zoon beiden een gat in de dag hadden geslapen, stond hun hoofd er nog helemaal niet naar om naar boven te gaan. En toen moeder ten einde raad naar bed ging, vertelde vader over de joden.

– Dat is één van de grootste schandalen van het nationaal-socialisme. De jodenhaat. In de grote steden kwamen eerst op sommige plaatsen borden: voor joden verboden. Maar later mochten ze nergens meer komen. Hitler zei dat hij zijn land Judenrein wilde maken. Weg met de joden. Zo werden deze arme mensen als beesten opgejaagd, steeds erger. Nu is er niet één meer veilig. Er staat de doodstraf op als je jood bent. Daar komt het op neer.

– Maar wáárom haten ze de joden?

– Nergens om. Gewoon omdat het een ander ras is. En misschien omdat ze zulke gewiekste zakenlui zijn. Ze bezetten veel belangrijke posities in de hele wereld. Misschien kunnen de Germanen dat niet uitstaan. Maar alle mensen hebben toch dezelfde rechten. En jongen, nu we hier ernstig zitten te praten, zeg ik je dat een christenmens nooit van zijn leven een medemens mag laten vangen

en doden. Als je een hart in je lijf hebt, en geen steen, dan weet je dat zo iets op Gods aardbodem niet mag bestaan. Daarom verzetten wij ons. Prent dat goed in je geheugen. Heel veel Nederlanders hebben er geen idee van waar het om gaat. Ze denken alleen aan hun eigen hachje. We zijn vaak op stap geweest om joden aan onderdak te helpen. Ik zal nooit vergeten dat we een hele avond bezig zijn geweest om er twee te plaatsen, man en vrouw. Het was noodweer en overal klopten we tevergeefs aan. Toen zei die vrouw: we hebben geen plaats meer op aarde, niemand wil ons hebben. Ik kon wel huilen van ellende. 't Is maar dat je het weet. We vechten niet alleen tegen vijanden met een uniform aan. We hebben ook vijanden in de rug.

– Zoals Pier.

– Ja, maar die weet niet beter. Een zielige vent. Maar het zijn er veel meer dan je denkt. Ze doen niks verkeerd, maar ze doen ook niks goeds. Begrijp je? Déden ze maar wat!

Vader staarde in het walmende olielampje en praatte bedachtzaam. Alsof hij de juiste woorden afwoog en zich niet mocht vergissen. Met kleine tussenpozen ging hij verder.

– Maar straks is alles voorbij. Dan hebben we weer een vrij land met vrije mensen. En dan zul je eens wat zien. Dat wordt de wereld waarin jij je toekomst moet opbouwen. Maar eerst krijgen de lafaards en verraders hun verdiende loon. Ze zullen verantwoording moeten afleggen. Ik heb heel wat bewijzen in handen tegen slechte vaderlanders. Als postbode heb je een sleutelpositie. Ik ging een keer de brievenbus legen bij het transformatorhuisje. Toen ik de post in de zak liet glijden, zag ik op een brief staan: Aan de Sicherheitsdienst te Dokkum. Een bericht aan dat hondse gezelschap kon nooit zuivere koffie zijn. Ik dacht: als de SD niks met ons te maken heeft, dan hebben wij ook niks met de SD te maken. En ik heb 'm opengemaakt. Weet je wat erin stond? Of de heren maar gauw daar en daar een inval wilden doen, want daar zaten joden en de ondergetekende wilde geen gevaar lopen. Er stond ook in dat de heren 's zondags in de kerk ook wel onderduikers konden vangen als ze onverwacht kwamen.

– Wat een schoft, wie was dat?

Auke zat te knarsetanden van woede.

– Daar kom je later wel achter. We hebben dadelijk maatregelen genomen tegen die briefschrijfster en tot nu toe heeft ze geen kik

meer gegeven.

– Ik dacht niet dat er zùlke mensen bestonden.

– Ik ook niet, maar ik weet het nu maar al te goed. Ik heb de laatste tijd weer vaak gedacht aan dat aanplakbiljet van Ross. Weet je nog?

– Nou en of: wird sofort standrechtlich erschossen.

– Juist. Die Ross heeft overal zijn mannetjes voor. Behalve de SD heb je ook de Gestapo, de Geheime Staats Politie. Die zijn altijd in burger en ze zijn gespecialiseerd in het oprollen van illegale organisaties. Ik heb hier . . .

Vader nam een boek uit de kast en liet een blaadje zien dat er achterin lag.

– Kijk, een waarschuwing tegen de Gestapo, lees maar.

Auke las over arrestaties op grote schaal en over ongedisciplineerde medewerkers van het ondergrondse werk. Er stond ook een lijst van veiligheidsmaatregelen op. Dat je op moest passen voor relaties, dat er geen nieuwe medewerkers meer moesten worden aangenomen, dat je discipline moest tonen in het illegale werk, dat de langste weg altijd de kortste weg is met gevaarlijke opdrachten, enzovoorts. Daaronder stond:

– Deze regels maken het werk niet gemakkelijker. Het is ook niet gemakkelijk. Wie zich tegen de Gestapo keert, heeft het meest geraffineerde, grootste en gevaarlijkste politie-apparaat ter wereld tegenover zich. Wijs elkander op de fouten. Zachte heelmesters maken stinkende wonden. Durf hard te zijn. De terechtwijzing van een vriend is de beste dienst die hij u onder de huidige omstandigheden kan geven. De gezamenlijke illegale organisaties. –

Er viel een stilte. Dit was de bittere ernst waar je weinig bij stilstond. Alleen het bezit van dit blaadje kon je al de kop kosten. Vader stopte het weg en ging verder:

– Ach, je hebt natuurlijk ook goeie mensen die je voor geen goud zullen verraden. Zoals Iebeltje. Dat wijfje heeft in haar kelder een melkbus vol centen staan. Ze heeft ze jarenlang gespaard om ze de Duitsers uit handen te houden. Die smelten immers alle koper om tot oorlogstuig. Dat is haar verzetswerk. En dan heb je de ouwe smid, die altijd een luciferskop in zijn knoopsgat heeft zitten. Oranje boven, zegt hij als je vraagt wat dat te betekenen

heeft. Kijk, dat zijn echte vaderlanders.

Auke had nu lang genoeg geluisterd en vond het hoog tijd worden om met zijn aanvalsplan op de proppen te komen. De tijd was rijp. Hij begon:

- Weet u eigenlijk hoever de geallieerden zijn?
- Niet precies, nee. Je kunt de geruchten niet vertrouwen. Misschien zijn ze over twee weken hier, maar het kan ook eerder zijn. De berichten zijn verward.
- Maar moeten we daar op wachten? Met de armen braaf over elkaar? Of gaan wij ook de handen uit de mouwen steken?
- Wij moeten bevelen van hogerhand afwachten.
- Van wie dan?
- Van de leiding uit Leeuwarden of Dokkum. Zij maken uit wan-

neer de vechtploegen in aktie moeten komen. We kunnen niet op ons eigen houtje beginnen. Dan wordt het een janboel.

– Ja maar, moet u horen. Kunt u die hoge heren dan geen raad geven? Ik wou het zo doen. Met tien man krijgen we de hele Duitse bezetting hier onder de duim. Op een nacht bespringen twee man de wacht. Als die buiten gevecht is gesteld, omsingelen we het huis waar de moffen wonen. Zonder bloedvergieten kunnen we ze allemaal inrekenen. In hun slaap overvallen we ze. En dan hoeven de geallieerden hier alleen maar binnen te rijden. Hoe vindt u dat?

Vader keek zijn zoon geamuseerd aan.

– Misschien is het wel te doen. Ik wil wel. Maar je weet wat er in het blaadje staat. Discipline. Vergeet niet dat er nog moffen genoeg in de omtrek zitten. En kunnen we het tegen hen ook houden? Er zit meer aan vast dan jij denkt, hoor. Ik heb je ook laten lezen dat er geen nieuwe medewerkers meer mogen worden aangenomen. Je begrijpt wel wat dat betekent. Je hebt geholpen bij de dropping, maar daar zal het bij moeten blijven. Hoe vervelend het ook is. Je kunt nu trouwens ook niet meer leren schieten. Wees blij dat het niet nodig is. Die maatregel is genomen omdat er zich overall opeens een heleboel snuiters aanmelden nu ze zien aankomen dat de moffen het onderspit delven. De afgelopen jaren hielden ze zich stiekem op de vlakke, snap je? Onthoud goed: het belangrijkste is niet hoe we winnen, maar dat we winnen. Auke kreeg hetzelfde verslagen gevoel als toen hij tegen zijn zusje had verloren met dat onnozele spel. Hij kwam er niet aan te pas en kon zich niet verweren. Mens, erger je niet, dacht hij, maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Hij ging er niet verder op in. Toen ze de trap opgingen, sloeg de Friese klok twaalf luidruchtige slagen.

10 HET EERSTE SCHOT

Als een nachtmerrie begon het. Een plotselinge schrik die je naar de keel vliegt. Een dreiging die je niet kunt ontlopen. Auke greep krampachtig om zich heen. Langzaam kwam hij tot zichzelf. De kamer was grijs als de nacht. Hij sloeg de dekens weg en ging wankelend naar het raam. Het gordijn was open. Daarbuiten had een schot geklonken. De echo was nog niet weggestorven. Wat was dat? Bij de brug brandde de lantaarn, maar er was niemand te zien. Op de kade ook niet. Ineens klonken vlugge voetstappen in het grind naast het huis. Mensen die op de vlucht waren.

Auke ging gehaast naar de slaapkamer van zijn ouders. Hij maakte geen licht, maar riep ingehouden:

– Vader, moeder, wordt wakker, ze schieten!

Hij schrok van zijn eigen schelle stem en slikte. Een paar verwarde woorden en toen de stem van moeder:

– Stil, je laat ons schrikken, ze zijn aan het oefenen.

Vader stond al naast het bed. Bliksemsnel begon op dat moment een mitrailleur te ratelen. Dat geluid hadden ze zo vaak gehoord, maar het werd onmiddellijk beantwoord door gewerschoten van verschillende kanten. Er was een gevecht uitgebroken. Een ogenblik luisterden ze gespannen en vader schoot zijn kleren aan. Auke volgde het voorbeeld. Toen ineens onheilspellende stilte. Ze hielden de adem in. Samen gingen ze naar het raam en keken voorzichtig. De nacht was niet erg donker. Vlak voor het huis renden mannen in overall. Je kon het duidelijk zien. Op de kade kwamen Duitsers aanstormen. Vuur schoot uit een wapen. Een scherpe knal. Vader greep de jongen bij de schouder en trok hem achteruit. Er volgde nog een schot en direct glasgerinkel. Was het beneden? Moeder stond nu bij hen, steunend van emotie. Er was geen tijd om te beraadslagen, want er barstte een enorme explosie los. Een handgranaat. De rosse gloed flitste een ogenblik de

zolderkamer binnen. En in minder dan geen tijd brandden twee, drie mitrailleurs los, vlakbij. Ze lagen vlak naast het huis en schoten de nacht aan flarden. Er bleef geen spaan van heel. Horen en zien verging je. Minutenlang. Tot er nog maar één doorratelde, die zijn snelvuur haperend beëindigde. Laarzen stampten langs het huis. Zwarte stemmen klonken. Langzaam verdwenen ze. Alleen de duizeling bleef in je oren achter. Nu pas hoorde je dat Paultje en Afke stonden te huilen in het gangetje. De hele familie stond er bedremmeld bij. Moeder begon de kinderen gerust te stellen, maar ze deed het zo zenuwachtig, dat het niet hielp.

– Wat is er, wat is er? bleven ze vragen.

– Stil maar, hoor, stil maar, het is al voorbij.

Vader hielp Paultje en Afke weer naar bed te loodsen. Auke durfde niet meer te gaan kijken en wachtte af. In ieder geval was er nu een adempauze. Maar wat was er gebeurd? Wie waren er bezig geweest? Tòch de ondergrondse? Of Amerikanen? Nee, dat kon niet. Het had hem zo overvallen, dat hij er geen raad mee wist. Een paar dagen geleden hadden ze er nog een hele avond over gepraat hoe de bevrijding moest beginnen en nu was er onverwacht een verbeterd strijd geleverd. Kort maar hevig. Hoe was dat mogelijk?

Hij bleef niet lang in het onzekere. Beneden werd luidruchtig op de achterdeur gebonsd. Ze keken elkaar aan. Wat moeten we doen? Is het vriend of vijand? Auke kreeg een wenk dat hij het best kon gaan kijken. Het bonzen hield aan. Kalm aan, hou je gemak, dacht de jongen. Hij kwam in de keuken en zag een angstig gezicht tegen de ruit gedrukt. Zonder zich te bedenken draaide hij de sleutel om en daar struikelde hij binnen, sluiswachter Tjerk Tilstra.

– Ik ben gewond, roep je moeder, ze moet me verbinden!

Auke sloot de deur, trok het verduisteringsgordijn naar beneden en maakte licht. Hijgend liet de man zich op een stoel zakken. Nu kon je goed zien hoe zijn gezicht vertrok van de pijn. Hij zette de tanden op elkaar.

Vader kwam binnen en moeder, die op de trap gehoord had wat er aan de hand was, had de verbanddoos al bij zich. Ze hurkte bij het slachtoffer neer. De man had zijn broekspijp opgetrokken, zijn been was rood van het bloed. Het zweet druppelde van zijn gezicht.

– Ze hebben me hier geraakt. En ik moest blijven liggen van de moffen. Maar ik kon wel doodbloeden. Daarom ben ik hierheen gevluht.

Bijna huilend bracht hij de woorden uit. Auke wist dat hij de laatste tijd bij de Duitsers ingekwartierd was omdat ze hem op elk moment tot hun beschikking moesten hebben. En nu was hij bij de aanval de dupe geworden.

Moeder had de wond bekeken en zei:

– Die kogel is er hier ingekomen en daar er weer uitgevlogen. Kijk maar. Ik zal de wond schoonmaken en verbinden. Maar de dokter moet er nog wel aan te pas komen. Het is een geluk dat het ding eruit is.

Nu dat bleek mee te vallen, vroeg vader:

– Maar wat is er in vredesnaam aan de hand? Wie hebben de boel zo op stelten gezet?

– Ik wist ook nergens van. De moffen waren aan het inpakken voor de aftocht. Ze vonden hier de grond onder de voeten te heet worden. Er werd ineens geschoten. Gewapend stormden ze naar buiten. Ik wilde de deur achter hen dichtdoen en op dat moment werd ik geraakt. De illegaliteit schijnt een aanval te hebben gewaagd. Maar ze zijn volkomen uit elkaar geslagen. Ze zijn het koolzaadveld hierachter ingevluht. Die moffen blaften er zo gruwelijk op los . . . Er was geen houden meer aan voor de jongens. Wat ging het ervan langs! Maar wat doet mijn poot zeer! De moffen zijn er goed afgekomen. Alleen die lange, hoe heet hij ook weer, is gewond. Ze lieten mij liggen, maar hem brachten ze voorzichtig naar binnen. Hij is er beroerd aan toe, geloof ik.

– Nou, je moet zo gauw mogelijk onder de wol als ik klaar ben met verbinden.

– Ik kan niet naar huis. Ze schieten me morsdood als ik me op de kade vertoon.

Goede raad was duur. Maar de lege bedstee in de voorkamer was een uitkomst. Die werd niet meer gebruikt. Met wat extra dekens van boven werd de gewonde zorgzaam toegedekt. Zijn gezicht was een beetje opgeklaard toen de deurtjes dichtgingen.

Moeder zei:

– Zodra het licht genoeg is, moeten we kijken of er nog meer mensen geraakt zijn. Want die mitrailleurs hebben ze zo genadeloos door het veld laten maaien, dat er haast wel slachtoffers móe-

ten zijn. Ik zal wat stroken van oude lakens klaarmaken als verband.

Het was verbazend hoe doortastend moeder was. Gewoonlijk ging ze stil haar gangetje, maar nu begreep Auke dat ze van wanten wist als het erop aan kwam. Vroeger was ze verpleegster geweest en dat kwam nu goed van pas.

Omdat je nooit kon weten of er nog meer zou gebeuren, werd het licht zo gauw mogelijk uitgedaan. Boven bij het raam zag je dat het al een beetje begon te dagen. De lucht begon langzaam op te klaren en er hing nog maar een lichte waas over het dorp. Rondom het haventje was het stil. Alleen op de brug liepen soldaten en het huis van de moffen was in rep en roer, aan de lichten te zien.

Van slapen kon niets meer komen. Op Aukes kamertje stonden ze besluiteloos bij elkaar. Ze fatsoeneerden hun kleren en trokken schoenen aan. Op alles voorbereid.

– Wat ik niet begrijp, zei vader geïrriteerd, – is waarom die overval nodig was als de moffen toch al aan het inpakken waren en 'm gingen smeren. Ik ben bang dat een stel ongedisciplineerde jongens aan het werk geweest zijn. Je ziet hoe riskant het is. Ik hoop dat ze het er levend afgebracht hebben, maar de Duitsers zijn doorgewinterde vechtjassen, die je niet zo maar klein krijgt. Wij hebben niks geen ervaring.

Er werd nog wat heen en weer gepraat. Vader deed eerst erg teleurgesteld, maar langzamerhand drong het goed tot hen door wat er gaande was. Als de bezetting werkelijk aanstalten maakte om te vertrekken, waren ze vandaag nog vrij. Vrij! Dan kon vandaag nog de rood-wit-blauwe vlag wapperen op de brug. Dan zou er niet meer gevochten hoeven te worden. Dan was de oorlog voorbij!

Deze gedachte was nog zo onwerkkelijk voor hen, zo onwezenlijk op de vroege morgen, dat ze er nog niet blij om konden zijn. Vandaag, zaterdag 14 april 1945 Nieuwezijl bevrijd? Het was te mooi om waar te zijn.

Tussen de bedrijven door zette moeder thee. Nu konden ze wat van de schrik bekomen. Ze voorzag Tilstra eerst en kwam toen met de theepot en kopjes naar boven. Het was beter niet onnodig beneden te zijn. Het leek wel of alles voorbij was, maar je moest het zekere voor het onzekere nemen.

Op de rand van het bed zaten ze naast elkaar. Voor alle drie was

het een hele consternatie geweest, maar de thee maakte veel goed. Zelden had het hun zó gesmaakt als nu. Er werd nog eens ingeschonken en een snee roggebrood ging er in als koek. Nu konden ze ertegen.

Vader keek weer voor het raam en toen er geen onraad was, ging moeder naar beneden. Vader en Auke gingen mee om haar uit te laten. Ze zou de buurvrouw halen. Het was het veiligst als twee vrouwen dit karwei opknapten. Als het nodig was, konden ze altijd nog versterking komen vragen, maar nu wekten ze de minste argwaan. Het was een slecht teken dat moeder binnen een paar minuten terugkwam. Ze beantwoordde de vragende gezichten. – Ze zit in de keuken op een stoel. Helemaal wit van schrik. Ze heeft na het eerste schot het gordijn opengedaan om te kijken en ze werd meteen onder vuur genomen. De kogels vlogen haar om de oren, maar ze is niet geraakt. De ruit is aan diggels natuurlijk. Ik ga haar wat thee brengen en dan krijg ik haar straks wel mee. De arme ziel is helemaal van streek en weet zich geen raad. Het valt niet mee als je alleen bent en zo iets overkomt je. We moeten dus maar even geduld hebben.

Er ging wel wat tijd mee verloren, maar eindelijk waren ze toch zover dat ze samen het koolzaad ingingen. Boven uit het achterraam kon je ze zien gaan. Op korte afstand van elkaar doorkruisten ze het groengele veld. Ze zouden de hand opsteken als ze hulp nodig hadden. Soms waren hun hoofden maar nauwelijks te zien. Zolang ze nergens bleven steken of naar elkaar toe gingen, was het goed. Auke en zijn vader sloegen hun verrichtingen gespannen gade. En hoe langer het duurde, hoe duidelijker het werd dat er geen gewonden waren. Voor de derde en vierde keer ging het tweetal heen en terug, telkens een ander gedeelte afzoekend. Zo groeide de zekerheid dat er daar geen slachtoffers waren gevallen.

Plotseling werd er luidruchtig en langdurig aan de bel getrokken. Gevolgd door gebonk op de deur. Een herrie van je welste. Dat moesten moffen zijn! Beiden draaiden zich om en luisterden met open mond. Nu werd het hachelijk. Wat wilden ze?

– Blijf jij hier, zei vader, en zelf daalde hij de trap af. Auke hoorde even later de voordeur opengaan en meteen was de gang vol geschreeuw. Hij moest mee en zijn zoon ook, werd er geroepen. En gauw! Schnell!

Vader probeerde tegen te sputteren, maar dat zat 'm niet glad. Ze overdonderden zijn stem en hij moest zijn zoon halen.

Auke had het benauwd gekregen, want het gebulder beloofde weinig goeds. Zouden de moffen op het laatste moment nog gemene streken uithalen? Je kon alles verwachten. Toen vader hem riep, begreep hij dat er niet aan te ontkomen was. Langzaam ging hij naar beneden en samen werden ze door de soldaten meegenomen. Onderweg naar de brug zagen ze dat nog enkele burgers door anderen werden meegevoerd. Ze werden tegen de schutting bij de bakkerij gezet. Hände hoch! Als krijgsgevangenen stonden ze daar.

De Platneus kwam met dreigende woorden aanzetten. Hij beende zo fanatiek, dat de schrik je om het hart sloeg. Vlak voor hen bleef hij staan. Hij zou korte metten maken. Geen pardon. Auke kon niet alles verstaan, maar hoorde dat de vaders bliksemsnel voor wagens moesten zorgen. De zoons waren gijzelaars. Als er niet gauw karren waren, zouden ze worden doodgeschoten. Verstanden?

Niemand durfde iets te zeggen. De mannen knikten.

– Sofort, riep de commandant, terwijl hij met een gebaar duidelijk maakte dat ze konden vertrekken.

De jongens werden door twee man bewaakt. Ze hadden de geweren in de hand. Wat zagen ze er dreigend uit. Je herkende de rustige schildwachten van de brug niet meer. De oorlog had hen te pakken. Auke voelde zich voor het eerst in levensgevaar. De regels van het aanplakbiljet flitsten door hem heen. Hij durfde niet eens naar de beide andere jongens te kijken die naast hem stonden. Hij was de grootste. Ate en Sibbe zaten nog op de lagere school. Ze stonden te snotteren. Na een poosje mochten ze hun handen laten zakken. Als ze maar stil bleven staan. Auke zag de witte letters die op de muur van de fabriek waren gekalkt. 'Ozo' stond er. De verf was uitgelopen. Hij had het al zo vaak gezien, maar nu dacht hij aan de betekenis: Oranje zal overwinnen. Hij vond het een bespottelijk gezicht, die letters. Maar als vader een kar wist te bemachtigen, was er nog hoop. Welke boer zou een kar willen afstaan? Nu er levens op het spel stonden, móest het lukken. Vader zou desnoods met geweld zorgen dat hij er één kreeg. En moeder, zou die nog in het veld zijn? En de kinderen, zouden die niet huilend door het huis lopen?

Het duurde verschrikkelijk lang. De soldaten begonnen ongeduldig te ijsberen. Kostbare tijd ging voorbij zonder dat er iets gebeurde. Een paar mensen die op de vroege morgen al op pad waren, keken de jongens bij de schutting medelijdend aan. Schichtig verdwenen ze.

Het geluid van paardehoeven op de brug gaf hoop. Zodra de wagen de hoek om kwam, keken ze als één man. Het was Zijlema die op de bok zat. Auke tintelde van blijdschap. De soldaten waren blij met deze grote paardewagen. Ze lieten hem voor hun huis rijden en de jongens mochten weg. Alleen Auke moest samen met zijn vader helpen. Stukken geschut en kisten moesten opgeladen worden.

De moffen gingen snel te werk. Ze schenen haast te hebben. Allemaal waren ze druk in de weer. Auke miste Wagner, de vriendelijke Duitser. Als het aan hem lag, zouden ze hier niet lopen te sjouwen. Die zou hen vrijlaten. Jammer genoeg was hij er niet bij. Waar zou hij zitten?

In een kwartier was de wagen vol en ondertussen was er nog een kar en een bakfiets voorgereden. De mannen stonden er verlegen bij, maar maakten zich voorzichtig uit de voeten toen ze merkten dat hun zoontjes vrij waren en er naar hen niet werd omgekeken. De Platneus stuurde zijn mannen uit om fietsen te vorderen. Verder was alles klaar. Auke en zijn vader mochten weg. Opgelucht liepen ze naar huis. Ze kwamen een mof tegen met twee fietsen aan de hand. Die van moeder en vader. Zijlema wilde protesteren maar bedacht net op tijd dat hij geen risico's kon lopen. De moffen waren nu zo prikkelbaar, dat elke tegenspraak te veel kon zijn. Thuis zaten moeder en de buurvrouw met de huilende kinderen op schoot. De soldaten hadden hen helemaal overstuur gemaakt. Nu was alles weer goed. De tranen werden afgeveegd.

Er ontstond een hele spraakverwarring. Moeder vertelde van de speurtocht door het veld. De buurvrouw vertelde over het schot door het raam. Vader vertelde hoe hij de wagen op de kop had getikt. De kinderen kwebbelden er druk doorheen. Auke kon er niet naar luisteren. Hij was alleen nieuwsgierig of de Duitsers de plaat poetsten.

Hij ging de deur uit en in de voortuin kon hij het van achter de struiken zien. De volgeladen wagen reed weg. Op de fiets volgden de manschappen. Ze keken niet eens om naar het dorp waar

ze jarenlang hadden gezeten. Alleen de Platneus die de stoet sloot, keek een paar keer met een ruk achterom, alsof hij er spijt van had dat hij moest afdruipen. Daar gingen ze.

Eigenlijk zou je heel hard moeten roepen: Oranje boven! Of je zou van puur enthousiasme moeten gaan dansen. Auke ging naar binnen en riep:

– Het is voorbij!

Verder wist hij niets te zeggen. Maar het was genoeg. Hij plofte neer in een stoel. De woorden herhaalden zich steeds in zijn gedachten: het is voorbij.

11 DE VOLLE LAAG

De Duitsers hadden nog maar net hun hielen gelicht, of de mensen kwamen de straat op. Aarzelend en nieuwsgierig keken ze om zich heen. Waren ze nu vrij? Was de oorlog nu voorbij? Het was zo'n vreemde gewaarwording, dat niemand er goed raad mee wist. Sommigen staken de vlag uit. Vijf jaar lang had de driekleur niet mogen wapperen en nu kon het eindelijk weer. Dit was het symbool van de vrijheid. Maar ze stonden er niet bij stil dat het wel eens te vroeg zou kunnen zijn. In hun argeloosheid dachten ze dat alle vijanden voorgoed verdwenen waren.

Maar Rinke Klompemaker en Reitse Post gingen de mensen waarschuwen dat ze onmiddellijk de vlaggen moesten binnenhalen omdat er nog van alles kon gebeuren. Daar schrokken ze van en zo verdween het rood-wit-blauw weer.

Bij de brug dromden de burgers samen. Er werd druk gepraat. Wanneer zouden ze zekerheid krijgen? Hoe zou dit aflopen? Wat stond hun te wachten? Hoe moest straks alles geregeld worden? Toen er schoten klonken uit de richting van de Lauwersdijk, kwam de vertwijfeling. Zouden de moffen toch nog hun tanden laten zien? Was het nog niet beslist? Waren de geallieerde bevrijders dichtbij? Er werden allerlei veronderstellingen geopperd, maar wie had er gelijk? Het was afwachten.

Auke stond ook op de brug. Hij luisterde niet naar het gepraat. Hij hield de dijk in het oog. Hij tuurde scherp in de verte. Daar moest het antwoord op alle vragen vandaan komen. Daar zou blijken of het vriend of vijand was die het heft in handen had. Hij was de eerste die een stel mannen zag naderen. Ze liepen langs de kant van de weg. In overall en gewapend. Hoe dichter ze bij kwamen, hoe duidelijker het werd dat het mannen van het verzet moesten zijn. De bevolking liep hen al tegemoet en haalde de mannen met gejuich binnen. Ze hadden witte banden om de arm met de letters NBS: Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten.

Het waren allemaal onbekenden van een knokploeg uit de omgeving van Kollum. Ze vertelden dat ze zojuist slaags waren geraakt met moffen die uit de richting Zoutkamp kwamen en ook nog achter de anderen aan wilden vluchten. Ze waren onschadelijk gemaakt en de rest van de ploeg bewaakte nu verder de driesprong terwijl zij hier poolshoogte namen. Daar kregen ze niet veel gelegenheid voor want er werd opnieuw geschoten bij hun kameraden, maar nu veel heviger. Nieuwe Duitse vluchtelingen? Ze besloten met bekwame spoed terug te gaan om versterking te bieden.

Inmiddels hadden de verzetsmensen van Nieuwezijl ook hun overall aangetrokken, de witte band omgedaan en de wapens te voorschijn gehaald. Een alpinopet maakte de uniform compleet. Auke zag zijn vader, Rinke en nog anderen gehaast achter de rest aan gaan. Stengun in de aanslag. Ze kregen woorden van aanmoediging mee van de omstanders en zetten de pas erin.

De jongen popelde om zich bij de ploeg aan te sluiten, maar zijn vader had thuis al gezegd dat hij de laatste dagen geen roet in het eten mocht gooien door zich met de zaken van de illegaliteit te bemoeien. Daar was het te gevaarlijk voor, volgens hem. Daarom moest Auke wel bij de brug blijven, hoeveel moeite het hem ook kostte. Wat zou hij graag geholpen hebben om dit varkentje te wassen. Nu kwam het erop aan.

Je kreeg geen hoogte van de toestand bij de driesprong. Van tijd tot tijd kon je horen dat er schermutselingen waren, maar steeds van korte duur. En uit het feit dat er geen Duitsers doorkwamen, kon je opmaken dat ze nog steeds het onderspit moesten delven, al kwamen er geen berichten die dat bevestigden. Na verloop van tijd nam de spanning bij de nieuwsgierigen op de brug af. Er was voorlopig toch geen nieuws te verwachten als het zo doorging. Het kon nog wel uren duren. En niemand waagde zich in de richting van het strijdtoneel. Het dagelijkse werk moest ook doorgaan en zo gebeurde het dat menigeen naar huis terugkeerde.

Auke ging even vlug een bakje koffie drinken. Zijn moeder was niet bepaald opgewekt. Ze was erg bezorgd over vader. Als hij zich maar niet te veel in gevaren begaf. Als hij maar geen waagstukken uithaalde. Als hij het hoofd maar koel hield. Ze kende hem maar al te goed. Hij vergat alles wanneer hij zich inzette voor een rechtvaardige zaak. Dan gold alleen plichtsbesef en geen

eigenbelang. Auke hoorde het aan en werd er terneergeslagen van. Kon hij maar iets doen! Weer kwelde hem datzelfde machteloze gevoel dat hij de laatste maanden zo dikwijls had gehad.

Hij vroeg aan moeder of hij op een veilige afstand mocht gaan kijken. Daar was geen sprake van. Dan ging ze nog liever zelf, zei ze. Auke hield aan en omdat er het laatste halfuur geen schoten meer hadden geklonken, zou het misschien straks kunnen. Eerst moest het nog een uur zo blijven, dan mocht hij proberen de mannen te bereiken, als hij bij het minste of geringste maar onverwijd terugkwam. Moeder stemde toe omdat ze hoopte zodoende een levensteken van vader te krijgen. Dat was haar veel waard.

Een uur later zette Auke koers naar de Lauwersdijk. De weg was volkomen verlaten. Hij liep in de berm en had er zich op voorbereid zo nodig direct in de slootkant te springen. Bij de kromming van de weg en de dijk vertraagde hij de pas. Elk ogenblik kon hij het rechte stuk overzien. Het was óók helemaal verlaten! Alleen zag hij aan het eind een stuk of wat mannen bij elkaar staan. Ze hadden dus nog steeds de driesprong in handen. De afstand was misschien een halve kilometer en daarom waren de mannen niet te onderscheiden. In ieder geval waren het NBS-ers, maar was vader erbij? En waar waren de anderen allemaal? Zou hij gewoon doorlopen?

Een klein eindje van de weg lag een boerderij. Daar stond iemand voor het raam die wenkte. Dat was een uitkomst. Auke ging erheen en werd binnengelaten. De vrouw zei:

– Ze hebben al aardig wat moffen ingerekend, ze doen het prima. Ik denk dat ze het wel rooien. Ik ben alleen bang dat ze niets te eten hebben. Nu het zo rustig is, kon ik ze wel brood en melk brengen. Wil jij meegaan?

– Ik wel, graag.

Dit was een prachtkans. Een mooie aanleiding om erheen te gaan. Deze vrouw had hart voor de zaak, dat merkte je aan alles. Ze maakte wat brood klaar en Auke droeg een kan melk en wat bekers. Gewapend met proviand gingen ze naar de hoek, waar het nog steeds heel vreedzaam leek te zijn.

Eén van de mannen kwam op hen toelopen en riep dat ze terug moesten gaan omdat er nog altijd gevaar dreigde. De anderen maakten met gebaren duidelijk dat ze geen pottekijkers konden gebruiken. Maar toen ze zagen dat ze een hartversterking kregen,

wilden ze die niet aan hun neus voorbij laten gaan. Ze dronken gretig hun beker leeg en namen een stuk brood.

Auke maakte van de gelegenheid gebruik om te informeren waar vader was.

– Die zit in de schuur daar, kijk maar, waar die geweren uit het raam steken. Er zit ook een groep achter de dijk, aan die kant. Zo vangen we de moffen op. Ze krijgen hier een warm onthaal. Maar jullie moeten gauw weer weggaan.

Een ander zei:

– Laat mij maar wat drinken brengen naar de schuur.

– Ik help wel even, zei Auke, en hij liep meteen mee. Door zijn brutaliteit lukte het hem nu om verder te komen.

– Zo, zei vader, – je kon dus toch niet thuisblijven. Dat dacht ik wel. Je doet nu goed werk. Als je maar gauw teruggaat. Want ze zeggen dat er nog meer Duitsers te verwachten zijn. In Groningen hebben de geallieerden hun de pas afgesneden en nu vluchten ze allemaal deze kant uit.

– Waar zijn die andere moffen gebleven?

– Een stel hebben we gevangengenomen. Ze zitten opgesloten in de boerderij hierachter. Er waren er ook die zich niet overgaven. Dat hebben ze met de dood moeten bekopen. Ze liggen daar langs de dijk. Het is verschrikkelijk om te zien, jongen. Zeg het nog maar niet aan moeder. Wij zijn er goed afgekomen, moet je zeggen. O, wacht even, ik zal je nog wat moois vertellen. Zie je die grote, grijze auto daar aan de kant van de weg staan? Dat is de auto van Ministerialrat Ross, de commandant van Friesland, zeggen ze hier. Er zaten drie officieren in. We namen ze hier vandaan onder vuur en ze sprongen er onmiddellijk uit. Ze schoten alle drie hun pistolen leeg. Toen waren ze uitgepraat en ze kwamen met de handen omhoog hierheen. Zo is het vanmorgen gegaan.

– Blikskater, werd er plotseling opgewonden geroepen, – moet je nou eens kijken! Daar komt een autobus aan. Als dat maar geen moffen zijn!

Allemaal namen ze hun plaatsen in. Geweren klaar. Door de open raampjes richtten ze. Auke keek over de schouders van zijn vader mee. De mannen die aan de dijk lagen, openden het vuur. De bus kwam piepend tot stilstand. De gehate uniformen kwamen eruit. Ze zochten onmiddellijk dekking in de berm. Het

waren er niet weinig. Wel twintig man. Ze verspreidden zich. Daar brandden hun salvo's los. Nu kwam de schuur ook in actie. De mannen grendelden bliksemsnel hun geweren en probeerden de vijand onder schot te krijgen. Ze knalden koortsachtig, de één na de ander. Nu was het erop of eronder. De moffen hadden de schuur in de gaten gekregen en beantwoordden het vuur. Auke hield zijn oren dicht en bukte zich achter zijn vader. Als ze het nu maar konden houden.

Het gevecht werd heviger. Naarmate de Duitsers zich meer verspreidden, werd het moeilijker ze onder schot te krijgen. Een gedeelte van hen rende het koolzaadveld in, buiten bereik van de schutters uit de schuur. Auke kreeg opdracht hen in de gaten te houden door een kier in de deur. Als ze dichterbij kwamen, moest hij waarschuwen. Ze maakten een grote, omtrekkende beweging. In een wijde boog gingen ze het veld door. Naar de grote mesthoop die daar stond. Daar kropen ze achter. Voorlopig kon dat geen kwaad, want daar vandaan konden ze niet door het open veld oprukken naar de driesprong, waar de anderen zaten. Wel werd er over en weer geschoten, maar dat haalde niets uit.

Auke rapporteerde de situatie en merkte dat de mannen er geen aandacht aan schonken. Ze hadden wel iets anders om zich druk over te maken. Auke waagde het erop en keek even hoe de toestand aan de voorkant was. Hij zag verscheidene Duitsers bewegingloos op de weg liggen en langs de dijk. Feller werd er gevochten. Aan één stuk door. Een paar handgranaten zorgden voor verschrikkelijke explosies. Steen en modder vlogen door de lucht. Rook en vuur vlakbij. Nu zaten ze er middenin.

Auke merkte dat de NBS-ers in het nauw werden gedreven. Op de dijk hielden ze het niet. Ze trokken terug. Van de andere ploeg merkte je ook niets meer. Zouden ze het hier alleen kunnen volhouden?

Nu de nood het hoogst was, kreeg de jongen plotseling een stengun in zijn handen gedrukt. Hij had gezien hoe het moest, en tussen de mannen vond hij een plaats. Bij het eerste schot schokte de sten hem met een klap tegen zijn schouder, maar hij schoot door. Of hij raakte wist hij niet. Het ging allemaal razendvlug. Ze móesten winnen. Nu of nooit. Tot het uiterste spanden ze zich in en zonder onderbreking vuurden ze door. Ze gaven de volle laag.

Even plotseling als de strijd was losgebarsten, nam het tumult

ineens af. Aan weerskanten verstomde het geweld. Naast de bus kwam aan de loop van een geweer een witte vlag omhoog uit de berm. Ze gaven zich over!

Een Duitser met een bebloed gezicht stond op en deed een paar passen naar voren. Helemaal alleen stond hij daar. Hij riep:

– Niet schiessen, bitte!

Het bleef stil. Met de handen omhoog kwamen de anderen te voorschijn.

– Niet schiessen, bitte, niet schiessen!

Langzamerhand kwamen ze allemaal uit hun dekking overeind. Ze liepen tussen de gevallen makkers door. Uit de gehavende bus kwamen er ook nog vandaan. In de schuur hielden ze de geweren op hen gericht. Op alles voorbereid.

– Ik ga naar buiten, zei Rinke.

– Niks ervan, ze zijn er nog lang niet allemaal. Die kerels die het koolzaad in zijn gevlucht! Auke, kijk gauw hoe het daar staat.

Ze zaten nog steeds op dezelfde plaats. Daar voelden ze zich zeker veilig. Gelukkig was de afstand vrij groot, maar toch vormden ze een gevaarlijke bedreiging voor de NBS-ers, die nu moeilijk de moffen-met-de-witte-vlag tegemoet konden gaan. Zolang ze vóór de schuur bleven, kon het. Dat was de enige oplossing. Zo gezegd, zo gedaan. De Duitsers tegen de muur met de handen in de nek. Op wapens fouilleren. En verder afwachten tot de rest van de knokploeg het vijandelijke nest achter de mestvaalt had opgeruimd. Schieten hielp niet. Er was een stormloop nodig. Maar over het open veld zou dat zelfmoord zijn. Waarom gaven ze zich niet over? De oorlog was voor hen toch verloren. Ze schenen het nog niet nodig te vinden.

Zo hadden ze de hele middag de handen vol aan die plotseling opgedoken bus. Op het nippertje hadden ze stand kunnen houden. Nu de hoofdzaak ontwapend was, was het ergste achter de rug. Als er maar niet meer kwamen opdagen. Het waren kritieke uren. De pas verworven vrijheid hing aan een zijden draadje. De buitgemaakte wapens kwamen goed van pas. Nu konden ze er weer beter tegen, al hoopten ze allemaal dat ze hun portie wel gehad hadden. De dijkgroep kwam de weg over. Er werd een korte krijgsraad gehouden. De gevangenen moesten bewaakt worden. De weg naar Zoutkamp moest in de gaten gehouden worden. De mesthoop moest worden aangepakt. De taken werden verdeeld.

Auke mocht helpen bij de bewaking. Dat scheelde weer een mannetje. Ze hadden allemaal moed gevat na de overwinning en wilden het liefst korte metten maken met de hardnekkige moffen. Voorzichtigheid was geboden. Het waren fanatieke vechters die zich verschanst hadden. Ze waren van plan hun leven duur te verkopen. Het was eigenlijk onbegonnen werk voor het handjevol onervaren Friezen om hen te lijf te gaan. Toch moest er iets gebeuren. Ze besloten eerst contact op te nemen met de andere mannen die bij de driesprong zaten.

Auke keek telkens benauwd of er uit de richting Groningen nog gevaar te duchten was. Dan waren ze onherroepelijk verloren. Enkele mannen namen op zich om naar de driesprong te gaan en overleg te plegen. Ze lieten er geen gras over groeien en kropen door het riet van de slootkant, onzichtbaar voor de moffen in het veld. Auke stond hen samen met zijn vader na te kijken.

Het was alsof er een elektrische schok door hen heen ging toen ze elkaar tegelijk aanstootten en naar de verte wezen! Daar op de hoge weg kwamen pantserwagens aanrijden! Als ze uit de richting Groningen kwamen, was alles verloren, maar nu ze uit tegengestelde richting kwamen, was er een kans dat het vrienden waren. Hier hing alles van af. Een paar minuten duurde de ondraaglijke spanning. Alles of niets. Dood of leven. Een paar honderd meter scheidde hen nog van ondergang of redding. Toen stopten de gevechtswagens en de groep bij de driesprong begroette hen met uitbundig armgezwaai. Auke greep zijn vader beet en samen sprongen ze voor de ogen van de verbouwvereerde gevangenen in het rond. De geallieerden waren er!

Nu moest de laatste tegenstand nog uit de weg geruimd worden. Blijkbaar hadden de mannen-in-overall hen ingelicht, want de pantserwagens draaiden bij en richtten hun geschut landinwaarts. De vuurmonden spuwden vuur. En met een ontzettend geweld vloog de hele mesthoop uit elkaar. Modder en mest, alles spatte omhoog en vloog de lucht in. Een vieze regen daalde neer op de verschanste soldaten. Ze waren volkomen machteloos geworden. Hier hadden ze niet van terug. Er was geen tweede uitbrander nodig om hen tot de orde te roepen. Ze kozen eieren voor hun geld. Een witte vlag werd heen en weer gezwaaid. De handen gingen omhoog. En daar kwamen ze door het weiland aanstropelen, de helden van de mesthoop. Ze zaten van top tot teen onder de

klinkklare koemest.

Auke wist niet of hij moest lachen of huilen. Het was lood om oud ijzer. Je wist niet meer wat je meemaakte.

Binnen vijf minuten stonden alle gevangenen keurig opgesteld, klaar om afgevoerd te worden. De Canadezen waren uit hun wagens gekomen en deelden de lakens uit. Ze gaven de moffen instructies en dat ging niet erg zachtzinnig. Het waren drieste kerels die niet met zich lieten spotten. Wie niet onmiddellijk gehoorzaamde, werd hardhandig aangepakt. Een officier die brutaalweg een pijp opstak, werd het ding uit de mond geslagen.

Het ging allemaal zo ijskoud, dat het leek of het oorlogvoeren voor hen een peuleschilletje was. Ze staken doodgemoedereerd een sigaretje op en deelden royaal uit aan de mannen van de NBS, die na de inspannende uren wel een goeie sigaret verdiend hadden.

Verder troffen ze nog even maatregelen voor de verzorging van de gewonden. Die moesten zo gauw mogelijk geholpen worden. De ploeg van Nieuwezijl zou hen op een geschikte plaats bewaken en zorgen dat er medische hulp kwam. De gevangenen werden afge-

voerd naar Kollum onder escorte van de overige mannen van de NBS. De hoogste officier moest voorop lopen met de witte vlag. Beschaamd boog hij het hoofd.

De bevrijders reden hun licht manoeuvreerbare pantserwagens onder aan de dijk, zodat ze de hele driesprong onder controle hadden.

Die avond bleef het stil aan de Lauwersdijk.

12 DE VLAG UIT

De volgende morgen was Auke vroeg op. Hij had weinig geslapen. Urenlang hadden de gebeurtenissen van de vorige dag hem wakker gehouden. De slag bij de dijk, de gewonden, de gesneuvelden, het liet hem niet los. Telkens zag hij het weer voor zich. Het was een onrustige nacht geworden. Maar nu was alles achter de rug. Vandaag konden er alleen maar plezierige dingen gebeuren. Hij keek op de kalender. Zondag 15 april 1945. Dit was een historische dag. De eerste dag van de bevrijding. Voor het raam van de voorkamer zag hij dat alles nog in diepe rust was. Het was helder weer en als straks de zon doorbrak, kon het een echte feestdag worden.

Waarom hingen er eigenlijk nog geen vlaggen uit? Zou het nu nóg niet mogen? Of zou hij de eerste uitsteken? Hij wist niet eens of ze wel een vlag hadden. Het werd nu de hoogste tijd. Hij besloot thee te gaan zetten en zo de familie te wekken. Dat waren ze helemaal niet van 'm gewend, maar waarom zou hij vandaag niet eens uit zijn slof schieten? Vader had het wel verdiend. Hij had de hele dag gevochten als een leeuw. En moeder had geholpen de gewonden te verzorgen. Gisteravond laat had ze er nog over verteld. Over de soldaat die ze een scherf uit zijn oog had gehaald. En over de Feldweibel met zijn verbrijzelde arm die lag te klappertanden van de koorts. De moffen waren zo mak als lammetjes en zo blij als kinderen dat ze door hun vijanden geholpen werden. Waar hadden ze zo'n goeie behandeling aan te danken? Aan hun gemene streken en hun terreur? Ze mochten van geluk spreken dat ze de oorlog overleefd hadden. Toch zouden ze hun straf niet ontgaan. Zodra ze voldoende opgeknapt waren, moesten ze ook worden uitgeleverd aan de Canadezen.

Een half uur later was iedereen beneden. Afke vroeg hoe het gisteravond was afgelopen. Paultje was nog te klein om de grotemensenwereld te begrijpen. Hij vond de blokkendoos interessanter dan

de bevrijding.

Moeder was de eerste die zag dat er bij de sluizen wat te beleven was. Voor het raam zagen ze een kolossaal grote tank aankomen. Het gevaarte reed dreunend over de brug en bleef aan de overkant staan. Er zaten burgers bovenop. Auke holde naar buiten. Hij wilde van de partij zijn. De tank werd al omstuwd door mensen die er als de kippen bij waren. Een geweldige vuurmond. Zwarte pantserplaten. Dikke rupsbanden. Takken voor camouflage. Nog voor Auke erbij was, hoorde hij roepen:

– Hé Auke, hoe gaat het ermee!

Tot zijn verbazing zag hij zijn neef Tjeerd er bovenop. Waar zou die zo gauw vandaan komen? Nu ging er een luikje open, waar Canadezen uitkwamen. De mensen juichten hen feestelijk toe. De mannen zwaaiden lachend terug, zetten hun helmen af en sprongen op straat. Ze drukten omstanders de hand en riepen telkens:

– Hallo, hallo, glad to meet you, hallo!

Auke drong zich naar voren. Vol bewondering keek hij de joviale kerels aan. Ze begonnen sigaretten uit te delen en hadden er schik in dat er bijna om werd gevochten. Auke wist er ook één te pakken te krijgen. Hun vrolijke taal klonk je als muziek in de oren. Dat was nog eens iets anders dan die scherpe, bijtende taal van de Duitsers.

Het gerucht van hun komst had zich snel verbreid. Het hele dorp liep uit. Tilstra hees de vlag op de brug. De zon brak door en de vaderlandse kleuren lachten je tegemoet. Er werd gezongen:

– Oranje boven, Oranje boven, leve de Willemien!

De naam van de koningin deed wonderen. Het lied werd ingezet en zwelde steeds luider aan. Vijf jaar lang hadden ze deze naam niet op de lippen mogen nemen. Zij was uitgeweken naar Engeland, maar ze was niet vergeten. Niet Hitler, maar koningin Wilhelmina hoorde bij de Friezen. Op de vroege morgen laaide het enthousiasme op. Het 'Oranje boven' werd telkens opnieuw ingezet en het leek of ze er maar niet genoeg van konden krijgen. Met een fikse klap op zijn schouder begroette Tjeerd zijn neef. Auke had hem in het feestgedruis uit het oog verloren, maar kreeg nu te horen hoe hij hier zo vlug was gekomen. Hij had zich al lang voorgenomen de eerste de beste dag van de bevrijding naar Nieuwezijl te gaan. Hij was vanmorgen heel vroeg op pad gegaan

en had de Canadezen zover gekregen dat hij mee mocht rijden, samen met de mannen van het verzet die de weg moesten wijzen. Vader en Afke kwamen uit de massa te voorschijn en waren niet minder blij dat Tjeerd ineens voor hen stond. Samen probeerden ze de brug weer over te komen. Dan kon moeder straks ook even kijken. In het gedrang bleef Auke achter. Hij vond het veel te mooi en wilde nog niet naar huis. Hij zag dat nu overal de vlaggen wapperden.

De tankbemanning trok nog steeds de aandacht. Ze werden bezichtigd als museumstukken. Aangegaapt door groot en klein. Eén van hen kon zijn vreugde niet voor zich houden en wees naar de windvaan op het brugwachtershuisje, terwijl hij zijn pistool trok. Hij kneep zijn oog dicht om goed te richten. Aller ogen waren gericht op het metalen scheepje. Een schot! Een scherpe tik. Het ding draaide een paar keer rond. Of de soldaat ook een scherp-schutter was! Het publiek klapte spontaan in de handen. Enkelen hadden het niet zien aankomen en schrokken, maar ze moesten ook lachen toen ze hoorden wat het was.

– All right, all right!

En de mensen herhaalden zijn woorden als schoolkinderen die Engels leren.

– All right, all right!

Pas tegen kerktijd verminderde de drukte gaandeweg. De klok luidde net als hij altijd had gedaan. Oorlog of geen oorlog. En de mensen kwamen net als ze altijd gedaan hadden.

Gewoonlijk was het stil als je binnenkwam, maar nu was het één en al geroezemoes. Auke, Tjeerd, vader en Afke zaten naast elkaar. Moeder was thuis om op Paultje te passen. Hier in de kerk heerste dezelfde beroering als overal. Wie zou nu zijn gedachten onder stoelen of banken steken?

Het orgel zette het voorspel in. Na de eerste klanken stonden de kerkgangers als één man op. Dit was de melodie van het volkslied. Uit volle borst werd het 'Wilhelmus' gezongen. Zo iets meeslepends, zo iets ontroerends had Auke nog nooit eerder gehoord. Hij schaamde zich dat hij het niet kende, want iedereen zong het uit zijn hoofd. Vader pakte het gezangenboekje en sloeg het voor hem en Afke op. Ze konden de laatste regels nog meezingen. Het volgende vers was ook prachtig:

Mijn schild ende betrouwen
Zijt Gij, o God, mijn Heer!
Op U zo wil ik bouwen,
Verlaat mij nimmermeer!
Dat ik toch vroom mag blijven,
Uw dienaar t' aller stond:
De tirannie verdrijven,
Die mij mijn hart doorwondt.

De inhoud drong zo gauw niet tot hen door, maar het was een belevenis, dit lied. Ze zagen hoe sommigen hun ontroering niet konden bedwingen en hun tranen de vrije loop lieten. Er volgde nog een vers, even aangrijpend. De hele kerk was van het gezang vervuld. Vader haalde diep adem toen ze weer gingen zitten. Het had hem ook aangegrepen.

Aan de stem van de dominee kon je horen dat hij zelf ook onder de indruk was. Uit de bijbel las hij over verlossing en bevrijding. En in de preek zei hij dat we wel zelf voor de vrijheid hadden gevochten, maar dat het aan God te danken was dat we na vijf jaren de overwinning behaald hadden. En we moesten niet vergeten dat er in Holland nog ontzettend veel werd geleden. Daar was de vijand nog oppermachtig en sloeg hij nog meedogenloos toe. Daar had de honger duizenden en duizenden slachtoffers gemaakt. We moesten bidden voor de geallieerde troepen die streken om recht en gerechtigheid te herstellen in de wereld.

Er werd ademloos geluisterd.

De dominee sprak ook over de joden. Met gevaar voor eigen leven hadden veel christenen hen opgenomen in hun huis. Dat was zo christelijk als het maar kan. Was Jezus ook geen jood? En was de blijde boodschap niet bij dit volk begonnen? Hij was blij dat er verscheidene joodse onderduikers in de kerk waren. Hij sprak hen hartelijk toe. Hij vertelde dat er een meisje bij was dat het laatste jaar vaak in de schuilplaats onder de preekstoel had gezeten. Ze zat nu op de voorste rij.

De kerkgangers stootten elkaar aan. Daar had niemand van geweten! Ze rekten de halzen. Haar lange, zwarte haren waren te zien.

Bij het uitgaan van de kerk heerste er een plechtige stilte. Het

was een indrukwekkende dienst geweest. Toen ze het hoorde, beklaagde moeder zich dat ze het niet had kunnen meemaken. In de loop van de dag kwamen ze er telkens op terug.

's Middags keerde de feestelijke drukte weer terug in de straten. De Canadezen op de brug genoten weer grote belangstelling en alles wat wandelen kon, wandelde door het bevrijde dorp. De stemming was opperbest. Iedereen groette iedereen en op de gezichten kon je lezen hoe groot de opluchting was nu de stampende laarzen en de brallende stemmen eindelijk voorgoed waren verdwenen.

Auke stond voor de zoveelste keer bij de tank. Hij raakte niet uitgekeken op het reusachtige stalen monster. Eén van de soldaten merkte het en liet hem erop klimmen en door het luikje mocht hij naar binnen kijken. Een ingewikkelde verzameling van instrumenten en materialen. Overal knopjes en klokjes en raampjes en metertjes. Je moest wel goed bij de pinken zijn om met zo'n ding overweg te kunnen. Het waren geen domme jongens die met zulke tanks opereerden, dat was duidelijk. Maar je hoefde nergens bang voor te zijn. Wat was hiertegen bestand?

Jammer genoeg kon Auke niet goed praten met de Canadezen, al begreep hij uit de gebaren al een heleboel. Hij had maar weinig Engels geleerd; de Duitsers waren daar nooit grote voorstanders van geweest! Voor hen bestond er maar één volk en één taal.

Na dit buitenkansje ging Auke langs de trappen bij de sluizen op huis aan.

Uit het pad achter de huizen kwam iemand aan lopen. Eerst schonk hij er geen aandacht aan, tot hij goed keek en zag dat het een vreemdeling was. Een hoed op, een oude regenjas aan. Wat moest die zwerver hier? De man riep. Op dat moment herkende Auke hem, maar het kon 'm onmogelijk zijn: Wagner, de goeie Duitser. Maar hij was het toch! Hoe was dit mogelijk?

– Bitte, hilf mir, zu deinem Vater, bitte. Help me asjeblijft en breng me bij je vader.

De jongen had zich nog niet van zijn verbazing hersteld, maar deed wat hem gevraagd werd. Samen gingen ze naar huis, waar vader voor het raam stond en grote ogen opzette toen zijn zoon daar met een vreemdeling kwam aanzetten. Ze gingen achterom en in de keuken merkten vader en moeder met wie ze te doen hadden. Ze stonden perplex. Wagner was achtergebleven! Dit

vroeg om opheldering.

Hij ging zitten en begon te vertellen. In de nacht van de eerste aanval was hij ertussen uitgeknepen. Hij weigerde te vechten. Hij was over de dijk van de nieuwe polder naar het dijkhuisje gevlucht, dat daar kilometers ver in de eenzaamheid bij de kwelers staat. Daar woonden goede bekenden van hem, zoals hij overal vrienden had. Ze hadden hem schuilgehouden. Maar nu er geen gevaar meer was dat zijn landgenoten hem zouden grijpen en wegens verraad veroordelen, wilde hij zich melden bij het wettig gezag.

Doorspekt met Duitse woorden probeerde hij zich in het Nederlands uit te drukken. In de loop van de jaren had hij deze vreemde taal behoorlijk geleerd.

– Ich will gern burgerkleidung haben, want ich draag mijn uniform hier unten. Hij maakte zijn jas los. In het dijkhuisje hadden ze geen kleren voor hem en daarom kwam hij hier. Vader wilde best iets afstaan en daar werd werk van gemaakt.

Afke werd er met Paultje op uit gestuurd om een eindje te wandelen, zodat ze in de kamer na de verkleedpartij rustig konden praten. Je moest er wel aan wennen: Wagner in burger. Nu was er helemaal geen spoor meer over van een Duitse soldaat. Tjeerd zat er ook bij en vader vertelde in het kort hoe Wagner de bevolking had geholpen. Samen haalden ze herinneringen op. Hij had een oogje dichtgedaan toen de wapens per boot werden aangevoerd. Hij had gewaarschuwd toen er een razzia bij de kerkuitgang gehouden zou worden. Hij had gezorgd dat bedreigde onderduikers en joden op tijd verdwenen van adressen waar de Duitsers op loerden. Alleen vader wist wat hij allemaal gedaan had en hoeveel levens hij zodoende gered had. Nu pas bleek hoe goed Wagner en vader hadden samengewerkt. Auke dacht dat hij de laatste tijd het volle vertrouwen van zijn vader had gehad en alle geheimen te horen had gekregen, maar nu wist hij wel beter. Die Wagner was grandioos. Je moet wel lef hebben als je tegen je eigen commandant ingaat en achter zijn rug om de vijand bevoordeelt. Als de Platneus dat geweten had!

Wagner glimlachte bescheiden toen zijn verdiensten werden uitgemeten. Hij wimpelde alle lof af.

– Het was mijn plicht. Ik moest het hele soldatenleven hier wel meeleven omdat ik er anders zelf aan ging, maar dacht je dat ik

ooit vrijwillig in het leger dienst had genomen? En daarom heb ik van het begin af tegen mezelf gezegd: nooit van mijn leven zal ik iemand doden, nooit zal ik een medemens vermoorden, geen Duitser, geen Nederlander, geen Amerikaan, niemand. En daarom kon ik ook niet gehoorzamen als de commandant opdrachten gaf die tegen mijn geweten indruisten. Ik heb vaak in de rats gezeten. Je kunt niet altijd alles overbrieven wat je wilt. Maar ik heb gedaan wat ik kon. En ik dank God dat jullie vrij zijn en dat er een eind is gekomen aan mijn dubbelleven. Ik ga me melden en misschien ben ik binnen niet al te lange tijd weer bij mijn vrouw en kinderen, als ze nog leven.

Auke zat naast hem en zag hoe zijn adamsappel even op en neer ging. Hij had een brok in de keel dat hij wegslikte. Deze man had een hart van goud.

Vader vertelde over de kerkdienst van vanmorgen. Wagner knikte instemmend. Hij zei dat hij die graag had willen meemaken. In jaren had hij niet naar de kerk gekund. Van de commandant mocht je niet met de burgerij omgaan.

– Omdat ik christen ben, heb ik gedaan wat ik gedaan heb. Vaak heb ik 's zondags langs de kerk gelopen om de liederen te horen zingen die wij ook kennen. Uit heimwee naar huis. En dan had ik er heel wat voor overgehad om zo maar binnen te kunnen lopen. Maar het kon niet. Dat komt nog wel. Zodra ik weer op vrije voeten ben, kom ik terug. Dat beloof ik. Misschien met mijn vrouw. Hij wilde niet te lang blijven. Hij was Duits soldaat geweest en het recht moest zijn loop hebben. Vader ging hem wegbrengen en de Canadezen zeggen dat hij een goede behandeling verdiende. Alle bijzonderheden zouden door de NBS op schrift worden gesteld, zodat Wagner spoedig vrijuit zou kunnen gaan.

Op de stoep drukte hij allen de hand. Daar ging hij, door het dorp vol vlaggen. Een man uit duizenden.

13 BIJLTJESDAG

– Vandaag zul je eens wat beleven! riep Auke.

– Man, schreeuw niet zo, haal me niet voor dag en dauw uit mijn slaap, antwoordde Tjeerd geuwend. Hij was na de veelbewogen zondag bij zijn familie blijven slapen en had nog niet veel zin om op te staan. Als onderduiker was hij aan een lui leventje gewend.

– Kom op, ouwe mafkous, vandaag wordt er schoon schip gemaakt, daar moeten we bij zijn, kom op!

– Ja ja, kalm aan, Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd! Auke had van zijn vader gehoord dat de mannen van de ondergrondse in de hele omgeving de verraders en handlangers van de Duitsers zouden gaan inrekenen. Die zouden hun verdiende loon krijgen. Nu hun bazen ten val waren gekomen, waren zij ook aan de beurt. Zo heer, zo knecht. Dat kon een mooie dag worden. Een soort van grote schoonmaak.

Toen de neven beneden kwamen, was vader Zijlema al een uur weg. Ze gunden zich daarom weinig tijd om een boterhammetje en een beker melk naar binnen te werken. Het ging allemaal vlug-vlug. Een paar bezorgde raadgevingen van moeder hoorden ze maar half. Samen haastten ze zich naar de brug.

De vlaggen wapperden er weer lustig op los. De lucht was grijs en regenachtig, maar dat liet de jongens koud. Er waren belangrijke dingen op til. Bij de fabriek was de gewone bedrijvigheid begonnen. Huisvrouwen die de was aan de lijn hadden gehangen, keken zorgelijk naar de lucht. De grote tank bij de sluizen was verdwenen. Er waren ook geen soldaten meer. Overal een saaie boel. Waren ze dáárvor zo vroeg hierheen gekomen? Ze kregen een spijtig gevoel dat de oorlog voorbij was. De hele spanning, alle gevaren, alles was weg.

Ze gingen op de stoep van het brugwachtershuisje zitten. Vroeg of laat moesten de arrestanten toch hierlangs gevoerd worden. Dat kon niet anders. Wie zouden het zijn? Veel bekenden? En wie

zou de vrouw zijn die de verraderlijke brief aan de SD had geschreven? Moesten deze onbetrouwbare vaderlanders ook aan de geallieerden worden uitgeleverd, net als de krijgsgevangenen?

Allebei vonden ze dat deze lieden ongenadig op hun zielelement moesten hebben. Hun oordeel was niet mals. Wie heult met de vijand, verdient de strengste straffen. Wie zijn landgenoten in gevaar brengt, hoort hier niet, die moet levenslang verbannen worden. Zo werden meedogenloze oordelen geveld.

Tjeerd zei:

– Laat dat maar aan de Canadezen over. Dat zijn mannetjesputters. Ik zou niet graag in hun handen vallen als ik wat op mijn kerfstok had. Maar ze zijn natuurlijk het felst gebeten op de moffen. Zaterdagmiddag is het bij ons in de buurt nog hard tegen hard gegaan. Pake heeft het gehoord van mensen die het zelf hebben gezien. Er waren een paar SD-ers in een leegstaand huis gevlucht. Een pantserwagen vuurde erop en toen het leek alsof ze zich wilden overgeven, klom een Canadees uit de wagen en liep het pad op om ze gevangen te nemen. De schoften schoten hem van vlakbij voor de ogen van zijn makkers neer. De anderen werden zo woedend, dat ze het hele huis in brand hebben gestoken. De SD-ers zijn levend verbrand. Nou, ik zou het ook hebben gedaan. Zulke vervloekte ònmensen verdienen niet anders. Ze vragen erom.

Auke keek voor zich uit. Over de dijken en de kwelders, de mistige verte in. Hij dacht aan Wagner die daarheen gevlucht was. Een man die niet om oorlog gevraagd had. Een man die Hitler en de hele bende verafschuwde.

Tjeerd draaide handig een sigaretje van kruimels tabak, likte het vloeitje, en praatte verder.

– Bij ons is niet in het groot gevochten zoals hier, dat heb ik je al verteld, maar de mannen van de ondergrondse hebben ook geen vliegen zitten te vangen, hoor. Zaterdag zaten drie NBS-ers in van die eenmansgaten langs de weg, vlak bij ons. Uit de richting Dokkum kwam een grote auto met acht Duitsers. Daar konden ze nooit tegenop. Waar hij de koelbloedigheid vandaan gehaald heeft, weet ik niet, maar één van die mannen ging midden op de weg staan. Hij hield de wagen aan en zei dat ze door veertig man omsingeld waren en zich onmiddellijk over moesten geven. De sergeant was woedend dat hij in een hinderlaag was gelopen.

Toch gingen de handen omhoog. Toen er maar drie man te voorschijn kwam, kon hij zichzelf wel voor zijn kop slaan. Nou, en ik heb zelf gezien hoe die kerels met de handen omhoog tegen de muur van de kerktoren stonden. Man, man, wat een mooi gezicht! Ze durfden je niet eens aan te kijken van schaamte. Wat hadden ze de smoor in!

De verteller keek zijn neef aan alsof hij wilde vragen: wat zeg je ervan?

Auke was van plan nog eens uitvoerig uit te leggen hoe de moffen zich bij de dijk hadden overgegeven. Dat was ook een schouwspel om nooit te vergeten. Hij was nog maar net van wal gestoken, toen er een groepje mensen aankwam. Ze hoefden niet te vragen wie dat waren, want voorop liepen mannen in overall met een witte band om de arm. Stengun in de aanslag. De jongens liepen hen tegemoet. Het was een heel ploegje dat werd opgebracht. Pier Slakkebijter herkenden ze het eerst. Hij had het hoofd gebogen en droeg een rieten koffertje alsof hij een poosje op reis moest. Er waren ook onbekende gezichten bij uit andere plaatsen, en tot zijn verwondering zag Auke er twee jonge vrouwen bij. Waren dat verraadsters? In ieder geval stonden ze niet erg gunstig bekend, dat niet. Bedrukt keken ze naar de grond. De ene kwam wel eens bij de Duitsers over de vloer. Iedereen in het dorp wist dat ze aanpakte met de soldaten. Dat kwam haar nu duur te staan. Van haar vrolijkheid was niet veel meer over. Tegenover de toeschouwers, die van alle kanten toeliepen, sloeg ze een hopeloos figuur. Kinderen lachten hen uit en jouwden; ze schenen allemaal te weten wat er gaande was met de kleine optocht.

Halverwege de oprit van de brug stopten de mannen. Ze openden de deur van de werkplaats die daar was en lieten het trieste gezelschap binnengaan. Zouden ze hier worden opgeborgen? Die ruimte was toch veel te klein. Daar konden ze nooit allemaal worden ondergebracht.

Steeds meer nieuwsgierigen stroomden toe. Er werd druk gekonkeld over het hoe en waarom. De één wist dit en de ander dat. Die man was een zwarthandelaar; hij had idioot hoge prijzen gevraagd. Een jonge kerel was schuldig aan verraad; hij had geld aangenomen van de vijand.

Na een kort oponthoud werden alleen de mannen naar buiten gebracht, die afmarcheerden onder leiding van enkele verzets-

mensen. En de vrouwen? Daar werd nu schande van gesproken. De tweede vrouw was bevriend geweest met de commandant. Sommigen hadden haar in Dokkum met de Platneus zien wandelen, hand in hand. Een fraai portret en een fraai heerschap bij elkaar. En dat terwijl anderen hun uiterste best deden om de Duitsers tegen te werken en hun plannen te dwarsbomen. Zo'n meid wierp een blaam op de hele bevolking. Dat moest haar betaald gezet worden. Auke wist ineens dat één van deze vrouwen de brief aan de SD moest hebben geschreven, waar vader over verteld had. Wat een dames!

Het was nog veel drukker geworden bij de brug. De mensen wachtten af. Ze waren niet tevergeefs gekomen, want na een kwartier ging de deur weer open en werden de verraadsters vrijgelaten. Je wist niet wat je zag, want hun hoofden waren kaalgeknipt. Af-schuwelijk en foielelijk. Er ging een gejoel op. Een regen van honende woorden en spotternij daalde op de slachtoffers neer. Het was of ze ineenkrompen van schaamte. Ze bedekten zoveel mogelijk hun gezicht. Zo goed en zo kwaad als het ging maakten ze zich uit de voeten. Nageschreeuwd door de omstanders holden ze weg.

- Die zie je de eerste maanden niet meer.
- Die zijn voorlopig onder de pannen.
- Dat is nog eens een prachtstraf!

Een man in overall kwam met een verfpot aandragen. Wat had dat nu weer te betekenen? Hij tilde het ding in de hoogte en riep: - Boeren, burgers en buitenlui, komt dat zien! We hebben hier rooie menie! Ik zoek vrijwilligers. De huizen van de verraders moeten gebrandmerkt worden met een hakenkruis. Liefhebbers vóór!

De beide jongens stelden zich direct beschikbaar. Onder luid gejuich namen ze de attributen in ontvangst. Gevolgd door een heleboel supporters stevenden ze allereerst op het huis van Slakkebijter af. Die moest ervan lusten. Zijn vrouw stond met betraande ogen voor het venster en begon radeloos te gebaren dat ze haar met rust moesten laten. Tjeerd zette een trap tegen de gevel, klom erop en klodderde een groot plusteken boven het raam. Daarna maakte hij aan de uiteinden een zijstukje, een haak. Het felrode hakenkruis stond op de witte muur. De verf liep een beetje uit en dat gaf een bloedig effect. Het huis was voorgoed getekend.

Een stel overmoedige vlegels riep dat er nog veel meer op de muren

gekalkt moest worden, maar Aukes vader, die de boel in de gaten hield, stuurde de schilders naar de huizen van de moffenmeiden. Je kon merken dat hij deze hele vertoning maar zo-zo vond. Hij voelde niet veel voor de wraaknemingen, maar begreep ook wel dat de mensen hun woede wilden koelen en liet ze daarom maar begaan. Bij de beide huizen waren de gordijnen gesloten, zodat ze ongestoord hun gang konden gaan. Ook daar werd het gehate teken aangebracht. Nu wist elke voorbijganger dat hier landverraders woonden. En de onuitwisbare menie zorgde er wel voor dat ze voorlopig zo bekend zouden blijven staan. Daar hielp geen lieve moedertje aan.

Voldaan keerde de verploeg huiswaarts. Alle rekeningen waren vereffend; ieder had zijn verdiende loon.

's Middags ging Tjeerd liftend naar Driesum terug. Gekscherend verklaarde hij dat daar geen kapper was, en dat hij nog een paar huizen van een hakenkruis moest voorzien. Geen enkele moffenvriend mocht de dans ontspringen. Ze gingen voor de bijl. Het was bijltjesdag.

Vader had de laatste dagen nauwelijks meer naar de binnengekomen post omgekeken. Een paar buitenlandse brieven had hij bezorgd, maar de rest kon wel even blijven liggen. Samen met Auke en de kinderen van de straat ging hij toebereidselen maken voor een groot bevrijdingsvuur. Ze sleepten alles wat maar brandbaar was naar de polderdijk, vlak bij de brug. Hout was er niet veel te vinden, maar het huis van de Duitsers was er ook nog. Alles wat los en vast zat werd uit de tuin en de schuur gesleept. Oude autobanden, lege munitiekisten, kapotte laarzen, de regenton. Het kolenhok werd gesloopt, een rietmat losgebroken en het wapenbord met de adelaar werd boven de voordeur vandaan gehaald. Zo stapelde de brandstof zich op.

Ook bij de huizen van de verraders werd heel wat buitgemaakt. Gelukkig bleef het droog en de wind hield zijn gemak, zodat de weersomstandigheden gunstig waren. Het gerucht van het vreugdevuur ging als een lopend vuurtje door Nieuwezijl. En nog voor de schemeravond begon het. Vaders, moeders, kinderen, iedereen kwam naar de kolossale brandstapel, waar nog van alles op was gegooid, oude stoelen, matrassen en zelfs een hele divan. Het beloofde een huizenhoge fik te worden.

Ongeduldig wachtten de mensen af. De kleintjes trappelden van ongeduld. Ze wilden het liefst op stel en sprong beginnen. Het hele dorp was op de been toen het donker werd. Niemand wilde dit festijn missen.

Auke mocht helpen bij het aansteken. Een paar blikken petroleum (ook van de moffen afkomstig) goten ze uit. Van verschillende kanten tegelijk werd de berg rommel aangestoken. Een paar kleine vlammetjes kropen over de grond, tot ze ineens hun prooi te pakken kregen. Met niets ontziende woede wierpen ze zich erop. Een stapel kranten brandde het eerst. Het riet begon te knetteren. En voordat je het wist, stond de hele zaak in lichterlaaie. De vlammen begonnen te dansen en grepen vurig om zich heen. Daar was niets tegen bestand. De takken vatten vlam. De stukken meubilaair bleven een poosje onaangetast, maar moesten zich ten slotte ook gewonnen geven. Ze verdwenen in het vuur. Het werd één grote, rokende, knetterende berg. Je moest er niet te dichtbij komen, want de hitte werd steeds groter. De vlammen vlogen eruit en laaiden hoger en hoger op, vergezeld van een vonkenregen.

In de rossige gloed zag je de ontelbare koppen. Een mannenstem zette het 'Oranje boven' in, dat onmiddellijk door honderden stemmen werd overgenomen. Een paar meisjes grepen elkaar bij de hand en begonnen te springen. Daarmee ontketenden ze een ware vreugdedans, want wie zou bij die uitbundigheid achter willen blijven? Het werkte aanstekelijk. Auke pakte zijn vaders hand en zo werden ze ook in de hossende kring opgenomen. Zo maakten ze rondedansen om het vuur. Jong en oud, groot en klein, de dominee net zo goed als de bakker, de boer en de visser, ze sprongen eensgezind in het rond. Het viel niet mee langs de dijkhelling, omhoog en omlaag, maar hand in hand hou je elkaar wel overeind. Tilstra mocht nog niet eens lopen, maar hij kon het niet laten en hinkelde ook mee. Allemaal waren ze in een ongekende feestroes. Een kermis was er niks bij. De stinkende banden deden aan de vreugde niets af. Dat hoorde erbij en maakte de pret nog doller. 'Oranje boven, Oranje boven, leve de Willemien.'

Een uur later ging een schorgezongen, hijgende, dolgelukkige massa naar huis. De zwartgeblakerde, gloeiende resten doofden langzaam uit.

14 DE V VAN VICTORIE

Een hele colonne legerauto's reed het dorp binnen. Zoveel machtsvertoon van de geallieerden maakte indruk. Wat had dit te betekenen? Dreigde er misschien opnieuw gevaar? Ze stopten. Uit de jeep die voorop reed kwam een hoge ome. Aan zijn prachtige pet en zijn uniform met sterren kon je zien dat hij het bevel voerde. Hij ontvouwde een kaart, legde 'm op de motorkap en boog er zich met een paar anderen over. Het duurde niet lang of hij scheen genoeg te weten. Ze wezen naar het veldje achter de bakkerij. De chauffeurs kregen opdracht daarheen te rijden. Achter in de auto's zaten allemaal soldaten die lachten en zwaaiden naar de burgerij. De kinderen huppelden er achter aan.

Het ging zo plezierig, dat er weinig achter kon steken. Als ze nog moesten vechten, waren ze beslist niet zo opgewekt. Waarschijnlijk was de tegenstand in het grootste deel van de provincie nu gebroken en moesten de strategische plaatsen door een behoorlijke bezetting bewaakt worden.

Er werd heel wat materiaal uitgeladen. Na het sjouwen begonnen ze met man en macht grote tenten op te zetten. Als paddestoelen rezen ze op. In een grote kring. De al te opdringerige jeugd werd op een afstandje gehouden.

Er verrees ook een complete veldkeuken, waar binnen een uur al geurige dampen vandaan kwamen. De mannen hadden kleine blikken pannetjes en kregen porties warm eten toegediend. Ze trokken snaakse gezichten tegen de jongens en meisjes en probeerden zich met gebaren en langzaam uitgesproken woorden verstaanbaar te maken. Dat ging niet al te best en ze schaterden het uit als ze na veel moeite merkten dat hun hele poespas geen steek had geholpen. Ten einde raad gingen ze een liedje zingen. Ze probeerden het de kinderen te leren. 'It's a long way to Tipperary, it's a long way to go!' Een lange kerel dirigeerde en zweepte het koor op. De anderen lagen zowat krom van het lachen om

zijn grimassen.

Auke en Afke waren ook van de partij en ze amuseerden zich best. Van één van de mannen begrepen ze dat het Engelsen waren. De Canadezen hadden de voorhoede gevormd. Die hadden de kastanjes uit het vuur gehaald en waren nu weer verder opgerukt. De man vertelde dat hij Leslie heette en uit Southampton kwam. Die plaatsnaam kenden ze wel. Een havenstad in het zuiden. Hij vertelde nog veel meer, maar het meeste konden ze niet goed volgen. In ieder geval was het een aardige man en daarom knikten ze maar alsof ze hem begrepen.

Toen het kampement zo'n beetje klaar was, gingen de soldaten in groepjes het dorp verkennen. De kinderen zwermden om hen heen. Leslie had een verrekijker bij zich en tuurde uit over de Lauwerszee en de polders. Auke mocht 'm ook even vasthouden. Alles kwam dichterbij. Het dijkhuisje, dat anders maar een stipje was, kon je goed zien. En het leek of de schapen op de kwelders vlak voor je voeten liepen. De jongen ging Leslie wegwijzen in Nieuwezijl. Samen liepen ze door de straten. Bij de zuivelfabriek kwamen ze vader tegen, die een aardig mondje Engels sprak en prompt de Engelsman uitnodigde om een bakje koffie te komen drinken. Hij voelde er direct voor.

Er ontspon zich een heel gesprek terwijl ze in de voorkamer zaten. Vader vertelde over de jarenlange onderdrukking, en hoe de verzetsbeweging zelf de wapens had opgenomen om er een eind aan te maken. Hoe de wapens uit Engeland kwamen en gedropt werden. En over de hachelijke strijd bij de Lauwersdijk, waar zelfs zijn zoon had meegevochten toen de nood aan de man kwam. Het ging allemaal niet in vlekkeloos Engels, dat kon je wel merken. Vader moest vaak zoeken naar woorden of uitdrukkingen, maar Leslie hielp hem en keek ervan op dat de jongen ook actief had meegedaan. Hij lachte hem toe en knikte goedkeurend.

Daarna vertelde hij wat zij zelf hadden meegemaakt terwijl ze oprukten naar het noorden. Afschuwelijke tonelen. Overal hadden de Duitsers nog vreselijk huisgehouden voordat ze door de geallieerde overmacht uit hun stellingen waren verdreven.

Paultje zat eerst rustig op de grond te spelen en niemand had er erg in dat hij steeds angstiger naar de vreemdeling had gekeken. Opeens werd het hem te veel en hij barstte in huilen uit. Moeder nam hem op de knie en dat hielp wel, maar hij klemde zich angst-

vallig aan haar vast als hij zag dat de vreemde man naar hem keek. Ze moesten er allemaal om lachen. Er was immers geen enkele reden om bang te zijn. Maar de ernstige toon van het gesprek en de vreemde klanken hadden hem benauwd.

Vader legde uit dat Paultje een joods jongetje was. Al jaren was hij in het gezin opgenomen en van zijn ouders hadden ze nooit meer iets gehoord. Ze zouden misschien niet eens meer leven. Zodra het westen van het land bevrijd was, moesten ze proberen erachter te komen. Het was te hopen voor de kleine jongen dat hij weer naar zijn eigen thuis kon. Zelf wist hij niet eens dat hij hier niet hoorde. En als het aan de familie Zijlema lag, zou hij best voor altijd mogen blijven, graag zelfs. Ze waren allemaal aan hem gehecht geraakt. Maar dat kon natuurlijk niet.

Leslie vond het geweldig dat het jongetje op deze manier van een wisse dood gered was. Hij was zo geïnteresseerd in zijn lot, dat hij vroeg of hij later eens mocht horen hoe het afgelopen was. Hij schreef zijn adres op een briefje. Vader stelde voor dat ze regelmatig zouden corresponderen als de Engelse troepen weer in hun vaderland terug waren. Auke kon dan ook eens oefenen met zijn Engels. Zo werd het afgesproken.

De jongen was er trots op dat hij het contact met Leslie had gelegd en hij bracht hem ook weer naar het kamp terug. De manschappen waren allemaal druk in de weer. Fluitend en neuriënd borstelden ze hun kleren, poetsten schoenen en maakten geweren schoon. Auke zwierf er nog een hele tijd rond. Hij kon er maar niet genoeg van krijgen. Wat zou hij graag met deze opgeruimde, stoere kerels optrekken. Het leek hem machtig om soldaat te zijn in zo'n leger dat de mensen bevrijdt. Een leger dat zegevierend door vreemde landen gaat. Dit was nog eens wat anders dan dat stelletje Duitsers, dat hier jarenlang had rondgehangen zonder iets te presteren. En deze taal klonk ook heel wat sympathieker, heel wat mooier dan het gesnauw van de moffen.

Een jonge soldaat zat een mitrailleur uit elkaar te halen en de onderdelen schoon te maken. Dat was een precies werkje. Hij kon niet veel ouder zijn dan Auke en begon een praatje. Of hij op school zat. Yes. Of hij blij was dat de Duitsers weg waren. Yes. Of hij wel eens van Winston Churchill had gehoord. Yes, dat was de be-

roemde leider van het Engelse volk. Samen met president Roosevelt van Amerika en Stalin van Rusland was hij het grote geallieerde offensief begonnen. De soldaat stak zijn hand op en maakte met zijn wijsvinger en zijn middelvinger een v. Dat was het gebaar waarmee Churchill altijd liet zien dat hij in de overwinning geloofde. De v van victorie. Dat was nu een feit geworden.

Zo hoorde Auke van alles en nog wat. Terwijl hij overal rondneusde, was hij de tijd vergeten. Hij schrok toen de torenklok twaalf uur sloeg. Met de v-groet nam hij afscheid en maakte hals-over-kop dat hij thuiskwam. Ze waren al begonnen met eten. Hij schoof gauw bij en kreeg niet eens op zijn kop. Anders was vader altijd streng en dan zwaaide er wat als je te laat aan tafel kwam. Nu geen enkel verwijt. Gelukkig maar. Want deze bijzondere dagen mochten niet verknoeid worden. Er was zoveel veranderd en zoveel moois te beleven. Dat mocht niet bedorven worden.

's Middags zaten vader en zoon in de voorkamer. En zoals ze de laatste tijd wel vaker als mannen onder elkaar hadden gepraat, zo gebeurde het nu ook. Auke wist hoe moeilijk zijn vader aan de praat te krijgen was. Daar stond hij om bekend. Hij hield niet van redeneren, zei hij altijd. Maar als hij eenmaal begon, kon je er ook op rekenen dat het niet over koetjes en kalfjes ging. Hij sprak langzaam en bijna plechtig:

– Jongen, wij moeten nog eens even praten. Het is allemaal achter de rug. Friesland is weer vrij. We zijn eindelijk weer eigen baas in eigen land. Morgen gaat de ondergrondse de wapens inleveren bij het wettig gezag. Daarmee is voor ons de kous af.

Na deze woorden aarzelde hij, alsof hij overwoog het hierbij te laten. Maar hij ging toch verder.

– Maar ik moet je nog iets zeggen. Jij bent een hele steun geweest voor moeder en mij. Ze heeft vaak gezegd dat ik ermee op moest houden. Met het verzetswerk. Het werd te gevaarlijk. Maar omdat jij met alle geweld mee wilde doen, kon ik er niet uitstappen. De grootste strijd is niet geleverd op de Lauwersdijk, hoor. Eigenlijk niet. Hoe verschrikkelijk het ook was. Je moest eens weten wat er in ons is omgegaan de laatste maanden. Heel veel. Je hebt niet alleen die vijf minuten meegevochten, met die stengun in de schuur, maar al veel langer. Dat wou ik je vertellen. En kijk, hier in de bedstee . . .

Vader was opgestaan en deed de deurtjes open. Hij trok de matras

weg en lichtte een plank op.

– Kijk, hier ligt een hele stapel paperassen. Illegale krantjes, blaadjes, vlugschriften, valse persoonsbewijzen, en al die dingen meer. Die hebben we niet meer nodig. Zou jij ze willen hebben? Auke knikte gretig ja.

– Hierzo, pak aan, neem maar mee naar boven. Heb je wat te doen. Daar ben je voorlopig wel mee onder de pannen. En goed bewaren.

Met zijn armen vol ging hij de trap op. Hij gooide de hele lading op zijn bed en begon alles uit te zoeken en te bekijken.

Hij was er geweldig mee in zijn sas. Hij had nooit gedacht dat er zoveel geheime papieren waren gedrukt en verspreid. Sommige waren helemaal verkleurd en bleek geworden. Aan de data zag hij hoe oud ze waren. Enkele uit 1941 en 1942. De meeste krantjes waren van Trouw. Er zat ook een exemplaar bij van eind december 1944. Het hoofdartikel heette: Moed houden. Vluchtig las hij het door. Dat was nog eens mannentaal! Ongelooflijk, wat had die schrijver een lef om dat allemaal te schrijven. De jongen prikte het krantje met een speld aan de muur. Dit was vast het mooiste dat erbij was. Hardop las hij het zichzelf voor, zo mooi vond hij het:

– Kunnen wij de zware slagen die ons toegebracht worden, nog langer dragen? Het gros van ons volk zegt dat het bijna niet meer kan: we zijn aan het eind van onze voorraden, van onze krachten, van onze weerstand. Zo zwaar is ons land nog nooit geteisterd geweest.

Ter wille van ons volk, van onszelf en van onze nationale toekomst is het nodig dat wij deze opvatting met alle kracht bestrijden. Zij is onze gruwelijkste vijand, dodelijker dan alle Duitse tirannie bij elkaar. Het is niet waar dat de verschrikkingen van nu de zwaarste zijn die er ooit over ons land zijn gegaan. Wie een schoolboekje leest over de jaren 1573–1578 ontdekt een brok geschiedenis, zo duister, zo wanhopig, dat 1944 er gunstig bij afsteekt. Toen ook ondergelopen landen, toen ook verbrande steden, toen ook gedeporteerde bevolking, toen ook plunderingen, toen ook nederlagen, toen ook tweedracht, toen ook armoede, toen ook honger. En dit alles veel zwaarder drukkend dan thans, omdat er geen bevrijders waren. Als er een bevrijdingsplan met gigantische inspanning in

elkaar was gezet, dan zakte het allerverschrikkelijkst in elkaar. Eén was er die opriep om vol te houden. Hij werd in 1584 vermoord. Zwaarder dan nu was de nood toen. En toch kwam het volk die nood te boven. Uit de zee van ellende herrees ons land. Waardoor? Doordat er een groep was met het onverzettelijke geloof dat God dit land niet zal overgeven aan de razernij van de vijanden. Een groep die kon vechten als duivels, omdat zij konden bidden als kinderen; een groep die door de rook van de brandstapels de zon zag van het vrije land; een groep die in de gevangenis liederen van bevrijding zong; een groep die nooit voor de vijand boog, omdat zij alleen voor God knielde. Op deze manier werden wij gered uit een grotere nood dan we nu beleven. Laten wij daarom ophouden met laf te klagen. Laten we een deel van onze schamele portie eten geven aan hen die nog minder hebben. Laten wij onze dekens geven aan hen die niet kunnen slapen van de kou. Laten we vechten zonder pauze. Bidden om echt christen te zijn en alleen te gehoorzamen aan God. Dan worden het onze zwaarste, maar ook onze beste nationale dagen. –

Dat klonk geweldig! Onze beste nationale dagen, ja. Uit dit stuk kon je wel opmaken hoe ze overal in het land in het nauw hadden gezeten. En misschien nog zaten. Net als in de tijd van Willem van Oranje. Op de lagere school had hij de verhalen van de tachtigjarige oorlog gehoord. Nu wist hij zelf wat het was: oorlog en bevrijding.

Auke ging weer op zijn bed zitten. Om hem heen lagen de papieren verspreid, waarop alle narigheid en alle moedige verzet beschreven was. Hij wist geen raad met de hele verzameling berichten, oproepen, waarschuwingen, heldendaden, enzovoorts, enzovoorts. Het was hem te veel, al die feiten en gebeurtenissen. Voordat hij dat allemaal had uitgezocht en bekeken . . . Daar had hij nu geen zin in. Hij ging languit liggen en probeerde zijn gedachten te ordenen.

Deze verwarde tijd was nu voorbij. Als je het goed bekeek, ging het leven nu pas beginnen. Er gingen nu allemaal fijne dingen gebeuren. Elke dag kijken bij de Engelsen en later brieven schrijven naar Leslie. Binnenkort weer eens naar Driesum: sjonge-jonge-jonge, wat zou pake zeggen van de vrijheid? En op een goeie dag zou Wagner terugkomen met zijn vrouw. Misschien de ouders

van Paultje. En de haven zou weer opleven. De vissers weer uitvaren. Je zou ook weer volop kunnen eten waar je trek in had. Nu ging het leven pas goed beginnen. Hij had nog veel voor de boeg. Eerst nog een jaartje naar school en dan de maatschappij in. Een goeie baan zien te krijgen. Gelukkig worden. En nooit meer oorlog.

INHOUD

1 Wapens in blik	5
2 Een gevaarlijk broertje	14
3 Voor de bijl	21
4 Wees op je hoede	30
5 Zwijgen is goud	38
6 De Vliegende Hollander	45
7 Razzia bij pake	53
8 De swarte mosk	61
9 Mens erger je niet	70
10 Het eerste schot	77
11 De volle laag	85
12 De vlag uit	94
13 Bijtjesdag	102
14 De v van victorie	108

SIPKE VAN DER LAND is in enkele jaren een populaire schrijver van jeugdboeken geworden. Zijn eerste boek 'Ik heb een mes' werd bekroond, en het tweede 'Wij zijn rebellen' trok sterk de aandacht door het bijzondere onderwerp: het leven op Sicilië, het eiland van de maffia, waar de schrijver zelf naar toe reisde om alle gegevens te verzamelen. Beide boeken werden enthousiast ontvangen, en er verschenen verschillende vertalingen van.

AUKE VECHT MEE is een verhaal over de laatste maanden van de tweede wereldoorlog en de spannende dagen van de bevrijding. Het speelt zich af in een Fries dorpje aan de Lauwerszee. De schooljongen Auke wil met alle geweld meehelpen in het verzet tegen de Duitse bezetters. Ten slotte krijgt hij zijn kans in een gevecht op leven en dood. Het boek geeft een goed beeld van deze benauwende tijd uit onze geschiedenis.